

PROJEKT STRATEGII ROZWOJU GMINY TYCZYN

2022 - 2030

Spis treści

1.	Wstęp	4
2.	Metodologia Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na Lata 2022-2030	7
2.1.	Pojęcie Strategii Rozwoju.....	8
2.2.	Wymogi prawne opracowania	9
2.3.	Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn.....	9
3.	Diagnoza Gminy Tyczyn	11
3.1.	Położenie geograficzne	12
3.2.	Sytuacja demograficzna	15
3.3.	Oświata i wychowanie	21
3.4.	Ochrona zdrowia	24
3.5.	Pomoc społeczna	25
3.6.	Kultura i sport	39
3.7.	Aktywność obywatelska mieszkańców	49
3.8.	Bezpieczeństwo publiczne	51
3.9.	Środowisko naturalne i formy ochrony przyrody	53
3.10.	Dziedzictwo kulturowe, turystyka i rekreacja	59
3.11.	Planowanie przestrzenne.....	73
3.12.	Infrastruktura komunikacyjna i transport publiczny.....	74
3.13.	Gospodarka mieszkaniowa i budownictwo	79
3.14.	Infrastruktura techniczna.....	82
3.15.	Rynek pracy i bezrobocie	92
3.16.	Gospodarka i rolnictwo	96
3.17.	Gospodarka finansowa	101
4.	Gmina w oczach mieszkańców.....	106
5.	Wnioski z diagnozy – Analiza SWOT.....	112
6.	Główne problemy w obszarach strategii	116
7.	Plan operacyjny strategii rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 oraz kierunki interwencji rozwoju Gminy	118
7.1.	Misja i wizja.....	119
7.2.	Cele strategiczne rozwoju w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społecznym. Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych. Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia	119
8.	Wieloletni Plan inwestycyjny	135
9.	Część planistyczna.....	140
9.1.	Rozwój strategiczny Gminy Tyczyn w latach 2022-2030	141

9.2.	Drzewo problemów	141
9.3.	Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie	142
9.4.	Spójność kierunków rozwoju Gminy z kierunkami wynikającymi ze strategii rozwoju województwa. Obszary strategicznej interwencji wraz z zakresem planowanych działań.....	145
9.5.	Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy	165
10.	System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	173
10.1.	Wdrażanie Strategii	174
10.2.	System monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn	175
10.3.	Raport z realizacji Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn	175
10.4.	Ewaluacja – ocena skutków wdrażania zapisów Strategii	178
10.5.	Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych	179
10.6.	Informowanie lokalnej społeczności	180
11.	Ramy finansowe oraz źródła finansowania	182
	Spis tabel	188
	Spis map	191
	Spis wykresów	193
	Spis zdjęć	195

ROZDZIAŁ 1

WSTĘP

Szanowni Państwo, Drodzy Mieszkańcy Gminy Tyczyn, nowa Strategia Rozwoju Gminy Tyczyn na 2022 – 2030 jest efektem wspólnych prac, zarówno pracowników urzędu i jednostek podległych, ekspertów zewnętrznych, a przede wszystkim Państwa – aktywnych mieszkańców, którzy poświęcili swój czas, by wspólnie odpowiedzieć na nurtujące nas pytania i przedstawić swoją wizję Gminy Tyczyn za lat 10, wesprzeć nas w próbie odpowiedzi na pytanie: w jakim miejscu chcemy być, mieszkać, żyć, odpoczywać, czego oczekujemy i pragniemy dla siebie, dla naszych dzieci, rodziców, przyjaciół?

Efektom tej wspólnej refleksji jest niniejsza Strategia i zawarte w niej cele, które nakreśliśmy, a także obszary, w których razem chcemy działać i zmieniać naszą gminę. Podsumowując efekty kilkumiesięcznych prac, patrząc w przyszłość z optymizmem i dostrzegam Gminę Tyczyn, która jest ponadlokalnym liderem współpracy, gminą, która podejmuje i podejmować będzie liczne inicjatywy, wprowadzać innowacyjne pomysły służące poprawie życia mieszkańców.

Chcemy budować dobre relacje sąsiedzkie z gminami ościennymi, których potrzeby i oczekiwania należy rozumieć, ale równocześnie podejmować działania oparte na obopólnych korzyściach. To, co szczególnie dla nas istotne i co można uznać za kluczowy czynnik sukcesu, to współpraca i relacje partnerskie z gminami sąsiednimi. Już dzisiaj bardzo mocno na siebie oddziałujemy, mamy liczne powiązania funkcjonalne. Wykorzystanie potencjału tej współpracy w znaczący sposób przyspieszy rozwój Gminy Tyczyn.

Po przejściu procesu tworzenia Strategii widzę, że jesteśmy dumni z naszej gminy. Jesteśmy społecznością, która ma swoje tradycje, a lokalne różnice stanowią o naszej sile, jako wspólnoty samorządowej. Mieszkańcy są nie tylko celem Strategii, ale równocześnie siłą wprowadzającą planowane rozwiązania.

Wybiegając w przyszłość, widzimy Gminę Tyczyn jako miejsce przyjazne mieszkańcom, z którą się identyfikują, gminę w ludzkiej skali, w której usługi są łatwo dostępne, znalezienie pracy nie stanowi problemu, sieć dobrze zorganizowanych szkół zapewnia wysoki poziom nauczania i każde dziecko ma zapewnione miejsce w przedszkolu oraz żłobku. Liczne atrakcje zapewniają możliwość spędzania wolnego czasu, a dobrze zorganizowana i sprawnie działająca komunikacja zbiorowa zapewnia szybkie, komfortowe i bezpiecznie przemieszczanie się sprawia, że posiadanie samochodu staje się niekoniecznym luksusem. Powietrze, którym oddychamy jest czyste, nie obawiamy się wyjścia na spacer w zimowe popołudnie, nie sprawdzamy przed wyjściem, jaka jest jakość powietrza, bo zawsze jest co najmniej dobra.

Zależy nam bardzo, by przyciągać do gminy inwestorów, którzy z troską podchodzą do ochrony środowiska, a swoje firmy chcą rozwijać w sposób zrównoważony. Takich przedsiębiorców i inwestorów będziemy wspierać, wspólnie z nimi planować i budować rozwój gospodarczy naszej gminy.

Szanowni Mieszkańcy

To jest nasza wspólna wizja, nasza odpowiedź na pytanie, jaką Gminę Tyczyn chcemy. To wskazanie dalekosiężnego kierunku rozwoju, swego rodzaju "latarnia morska", która wyznaczać będzie kierunek.

Życzę Państwu i sobie, aby to nasze wspólne marzenie opisane w „Strategii 2030” jak najszybciej się ziszcilo.

Burmistrz Tyczyna
Janusz Skotnicki

Opracowanie Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 było procesem wieloetapowym, szeroko angażującym mieszkańców gminy i przedstawicieli lokalnych instytucji organizacji. Założeniem dokumentu było połączenie tradycji z nowoczesnością oraz pomysłów mieszkańców z wizją ekspertów zewnętrznych. Praca rozpoczęła się od stworzenia mapy problemów i wyzwań dla Gminy Tyczyn w sześciu obszarach – środowisko, ekonomia, ludzie, życie, zarządzanie i mobilność. Lista wyzwań powstała w oparciu o analizę danych statystycznych, polityk i dokumentów strategicznych obowiązujących w gminie oraz literatury przedmiotu. Równocześnie prowadzone były wywiady bezpośrednie z wybranymi pracownikami Urzędu.

Przygotowana została także ankieta badająca opinię mieszkańców na temat jakości życia w gminie. Efektem zakończenia tego etapu było powstanie raportu diagnostycznego opisującego sytuację w gminie.

Dokument został uzupełniony o listę wskaźników, zaś sformułowane cele i kierunki zmian zostały zweryfikowane pod względem zgodności z dokumentami wyższego rzędu o charakterze krajowym i regionalnym. Sformułowano inne niezbędne elementy Strategii - system monitoringu.

ROZDZIAŁ 2

METODOLOGIA STRATEGII ROZWOJU GMINY TYCZYN NA LATA 2022 - 2030

2.1. Pojęcie Strategii Rozwoju

Strategia Rozwoju jest dokumentem, który w jasny sposób wskazuje kierunki, w jakich powinna zmierzać gmina, aby zapewnić zrównoważony rozwój, a mieszkańcom poprawę jakości życia. Jej celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, co trzeba zrobić, aby funkcjonować i rozwijać się w przyszłości. Strategia Rozwoju Gminy Tyczyn to plan długofalowego działania Burmistrza Tyczyna, wspierających go urzędników z Urzędu Miejskiego w Tyczynie, Rady Miejskiej oraz wszystkich, którym na sercu leży lepsze jutro gminy, wobec szans i zagrożeń wynikających ze zmieniającego się otoczenia i działań innych podmiotów. Zgodnie z zapisami Strategii Rozwoju działanie takie jest ukierunkowane przez wartości i opcje uznane przez społeczność lokalną, bazujące na wewnętrznym potencjale sił i uwzględniające jej wewnętrzne słabości.

Strategia Rozwoju ma charakter krótkookresowy tzn. obejmuje zwykle okres kilku lat. Dłuższa perspektywa dla potrzeb jednostek samorządu terytorialnego nie jest zasadna, ponieważ powoduje, że cele stają się mniej realne np. nie spełniają kryterium SMART (Konkretność, Mierzalność, Afirmatywność, Realistyczność, Określone w czasie).

Strategia Rozwoju nie może zawierać precyzyjnej listy inwestycji do realizacji, a jedynie wskazać te kluczowe, ponieważ z definicji jest to domeną Wieloletnich Prognoz Finansowych. Tak szczegółowe informacje mogą być umieszczane tylko w dokumentach, które zawierają stale aktualizowane plany finansowe. Popętnienie takiego błędu spowodowałoby, że Strategia Rozwoju bardzo szybko straciłaby swoją aktualność i wystąpiłaby konieczność zmiany przez Radę Gminy.

Warto zauważyć, że Strategia Rozwoju jest dokumentem „otwartym”, nie powinien być opracowaniem „zamkniętym w szafie”, o którym przypomina się tylko wtedy, gdy istnieje konieczność dodatkowego uzasadnienia dokumentacji aplikacyjnej do programu operacyjnego. Przyjmuje się, że mogą pojawić się czynniki wewnętrzne i zewnętrzne w istotny sposób wpływające na założenia dokumentu. Dlatego proces realizacji Strategii Rozwoju powinien mieć charakter dynamicznej ciągłości, uwzględniającej możliwe zmiany uwarunkowań, w celu ewentualnej korekty planów.

Strategia Rozwoju jest dokumentem, który w swoich założeniach ma być wzorem rozwoju gminy. Określa on m. in.: ostateczną wizję rozwoju, operacyjne i strategiczne cele wraz z zadaniami a także sposobem ich realizacji.

Dokument ten musi przede wszystkim wyróżniać się pewnymi cechami:

- Zawierać analizę sytuacji na danym terenie,
- Opracowywany plan działań musi odpowiadać na problemy tego obszaru,
- Powinien być oparty na zasobach lokalnych i wskazywać wyraźnie na oddolny charakter jego realizacji,
- Powinien zawierać opis kluczowych celów strategicznych,
- Powinien zawierać system monitorowania, aktualizacji i oceny.

Strategia Rozwoju stanowi podstawę działania gminy, programów i przedsięwzięć, a także polityki przestrzennej. Informuje o warunkach podejmowania i realizacji wszelkich działań w gminie. Podnosi wiarygodność wobec partnerów zewnętrznych, dla których niejednokrotnie stanowi podstawę oceny współpracy z gminą lub lokalizacji własnych działań na terenie gminy. Stanowi podstawę korzystania przez gminę z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej

i innych zewnętrznych źródeł finansowania. Zgodnie z Dyrektywą Unii Europejskiej każda jednostka samorządowa powinna opierać swoje działania inwestycyjne współfinansowane ze środków Unii Europejskiej na planie strategicznym. Po wstąpieniu Polski do UE Strategia Rozwoju oraz Program Rozwoju są wskazywane, jako jedne z najważniejszych dokumentów (nadrzędne wobec innych dokumentów) w funkcjonowaniu jednostek samorządu terytorialnego, przedstawiające kierunki rozwoju jednostki na najbliższe lata. Najważniejsze jest jednak, że Strategia Rozwoju tworzy platformę współdziałania wszystkich zainteresowanych podmiotów - głównych aktorów życia publicznego (mieszkańców, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, przedsiębiorców oraz władz gminy), w celu wypracowania wspólnej przyszłości, odpowiadającej ich potrzebom.

2.2. Wymogi prawne opracowania

Podstawą prawną uchwalenia Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 jest ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Zgodnie z art. 10e ust. 1 tejże ustawy gmina może opracować strategię rozwoju gminy, natomiast art. 10f ust. 2 określa, że projekt strategii opracowuje wójt oraz przedkłada go zarządowi województwa w celu wydania opinii, dotyczącej sposobu uwzględnienia ustaleń i rekomendacji w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w województwie, określonych w strategii rozwoju województwa.

Poprzednia strategia obejmowała lata 2017-2022 i stanowiła aktualizację celów i zadań strategicznych określonych w Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2008-2015, służących podnoszeniu konkurencyjności gminy oraz rozwiązywaniu problemów gospodarczych i społecznych. Obecnie, w stosunku do tego okresu, zmieniły się uwarunkowania społeczne i gospodarcze m.in. dzięki absorpcji środków unijnych i krajowych zmodernizowano szereg dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych oraz gminnych, zmieniła się skala infrastruktury technicznej (w tym zwłaszcza wodno-kanalizacyjnej, której długość w ostatnich latach zwiększyła się) oraz infrastruktura szkolnictwa.

Najważniejszym argumentem przemawiającym za aktualizacją strategii są ramy wieloletnie budżetu Unii Europejskiej, które zobowiązują gminę do opracowania wizji rozwoju uwzględniającej nowe wyzwania i polityki horyzontalne.

Powyższe przesłanki jednoznacznie wskazują, iż pożądane jest, aby Gmina Tyczyn ponownie oceniła swój potencjał i uwarunkowania rozwoju, a także na nowo określiła cele i kierunki, które będą optymalne w nowych uwarunkowaniach.

2.3. Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn

Procedura formułowania Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 jest złożonym procesem, w ramach, którego należy wymienić następujące etapy:

Etap I – Przygotowanie do wdrożenia:

- Decyzja samorządu o rozpoczęciu procedury formułowania strategii rozwoju lokalnego,
- Wybór zespołu ekspertów zewnętrznych,
- Przygotowanie ankietyzacji mieszkańców.

Etap II – Przygotowanie diagnozy:

- Zbieranie i analiza danych o gminie,
- Analiza dokumentów strategicznych lokalnych, regionalnych, krajowych i europejskich,
- Ocena przebiegu procesów rozwojowych w przeszłości,
- Analiza zasobów gminy oraz trendów społeczno-gospodarczych,
- Identyfikacja słabych i mocnych stron gminy,
- Określenie szans i zagrożeń rozwoju gminy.

Etap III – Hierarchizacja celów:

- Sformułowanie wizji i misji gminy,
- Opracowanie scenariuszy rozwoju gminy,
- Określenie strategicznych celów rozwoju,
- Określenie celów operacyjnych,
- Hierarchizacja celów.

Etap IV – Implementacja strategii:

- Konsultacje dokumentu ze społecznością lokalną,
- Określenie podmiotów, procedury oraz monitoringu w procesie wdrażania strategii,
- Przyjęcie Strategii Rozwoju przez Radę Gminy w Tyczynie,
- Realizacja projektów przyczyniających się do osiągnięcia celów strategicznych.

ROZDZIAŁ 3

DIAGNOZA GMINY TYCZYN

3.1. Położenie geograficzne

Gmina Tyczyn znajduje się w centralnej części województwa podkarpackiego – odległość od centrum Rzeszowa wynosi około 9 km, od Dynowa - 30 km, od Chmielnika Rzeszowskiego - 7 km, od Błażowej -16 km i od Hyżnego - 7 km. Jako jednostka administracyjna gmina graniczy: od północy z miastem Rzeszów, od zachodu z gminą Lubenia, od południa z gminą Błażowa, a od wschodu z gminami Chmielnik i Hyżne.

Tyczyn jest gminą miejsko – wiejską położoną na terenie Pogórza Dynowskiego, jedną z 14 gmin powiatu rzeszowskiego ziemskiego. W jej skład wchodzi miasto Tyczyn oraz sołectwa: Borek Stary, Hermanowa oraz Kielnarowa. Powierzchnia gminy wynosi 53,71 km². Siedzibą władz jest miasto Tyczyn, o powierzchni 9,67 km².

Obszar gminy pod względem fizyczno-geograficznym położony jest na terenie Pogórza Karpackiego w obrębie mezoregionu Pogórza Dynowskiego.

Mapa 1 Położenie Gminy Tyczyn na tle kraju, Województwa Podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego

Źródło: www.tyczyn.pl

Gmina ma bardzo korzystne położenie komunikacyjne - jest zlokalizowana w pobliżu szlaku Północ-Południe (droga szybkiego ruchu S-19) oraz w pobliżu szlaku Wschód-Zachód (autostrada A4, wiodąca od granicy zachodniej państwa z Niemcami do granicy wschodniej z Ukrainą). Odległość dzieląca Tyczyn od granicy z Ukrainą wynosi około 100 km (przejście graniczne w Medyce), natomiast od granicy ze Słowacją (przejście graniczne w Barwinku) ok. 80 km. Najbliższe lotnisko znajduje się w Jasionce koło Rzeszowa, w odległości ok. 20 km od Tyczyna.

Gminę przecina ponad 8 - kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 878 relacji Rzeszów - Dylągówka. Od niej odgałęziają się drogi powiatowe o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym. Na obszarze gminy funkcjonuje komunikacja MPK Rzeszów, PKS i linie prywatnych przewoźników. Wszystkie miejscowości gminy mają połączenia komunikacyjne z Tyczynem i Rzeszowem.

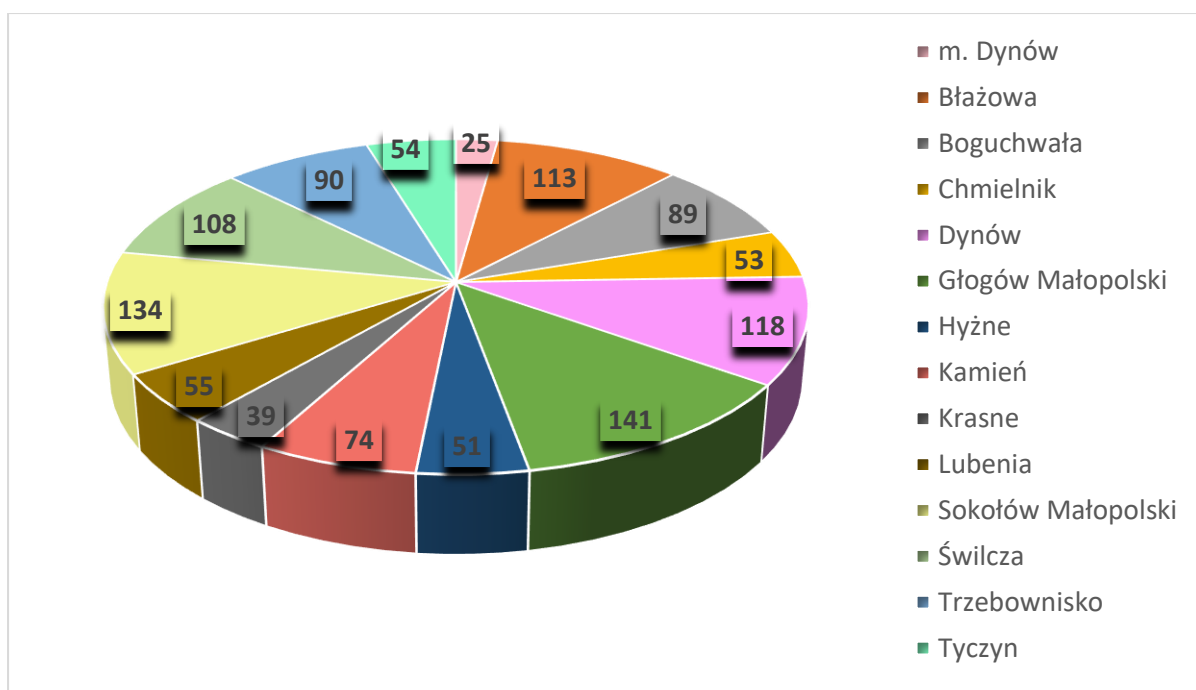
Mapa 2 Podział administracyjny powiatu rzeszowskiego

Źródło: podgik.powiat.rzeszowski.pl

Pod względem powierzchni, gmina Tyczyn plasuje się na 10 miejscu w powiecie, co zostało uwidocznione na poniższym wykresie:

Wykres 1 Powierzchnia gmin powiatu rzeszowskiego w km2 (2021r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL

W skład gminy Tyczyn wchodzi miasto Tyczyn oraz następujące wsie będące sołectwami: Borek Stary, Hermanowa i Kielnarowa.

Mapa 3 Gmina Tyczyn

Źródło: geoserwis.gdos.gov.pl

Gmina Tyczyn wchodzi w skład Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego, który tworzą gminy i miasta: Gmina Boguchwała, Gmina Błażowa, Gmina Chmielnik, Gmina Czarna, Gmina Czudec, Gmina Głogów Małopolski, Gmina Hyżne, Gmina Krasne, Gmina Lubenia, Gmina Łańcut, Miasto Łańcut, Gmina Miasto Rzeszów, Gmina Świlcza, Gmina Trzebownisko oraz Gmina Tyczyn. Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (ROF) wyróżnia się w skali województwa wysokim poziomem przedsiębiorczości oraz jest najbardziej zurbanizowanym miejskim obszarem funkcjonalnym.

3.2. Sytuacja demograficzna

Jednym z głównych czynników, determinujących procesy rozwojowe oraz mających wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą w każdej gminie są jej mieszkańcy. Potencjał demograficzny gminy Tyczyn według danych GUS, na dzień 31 grudnia 2021r. to 11 272 osób (w tym 5 548 mężczyzn i 5 724 kobiet), co stanowi 6,5 % ludności powiatu rzeszowskiego. Gęstość zaludnienia wynosi natomiast 210 osób/km², wobec 152 osób/km² dla całego powiatu. Liczbę ludności w 2019 oraz 2021 roku, gęstość zaludnienia oraz powierzchnię w poszczególnych gminach powiatu rzeszowskiego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1 Ludność, średnia gęstość zaludnienia oraz powierzchnia gmin powiatu rzeszowskiego i m. Rzeszów

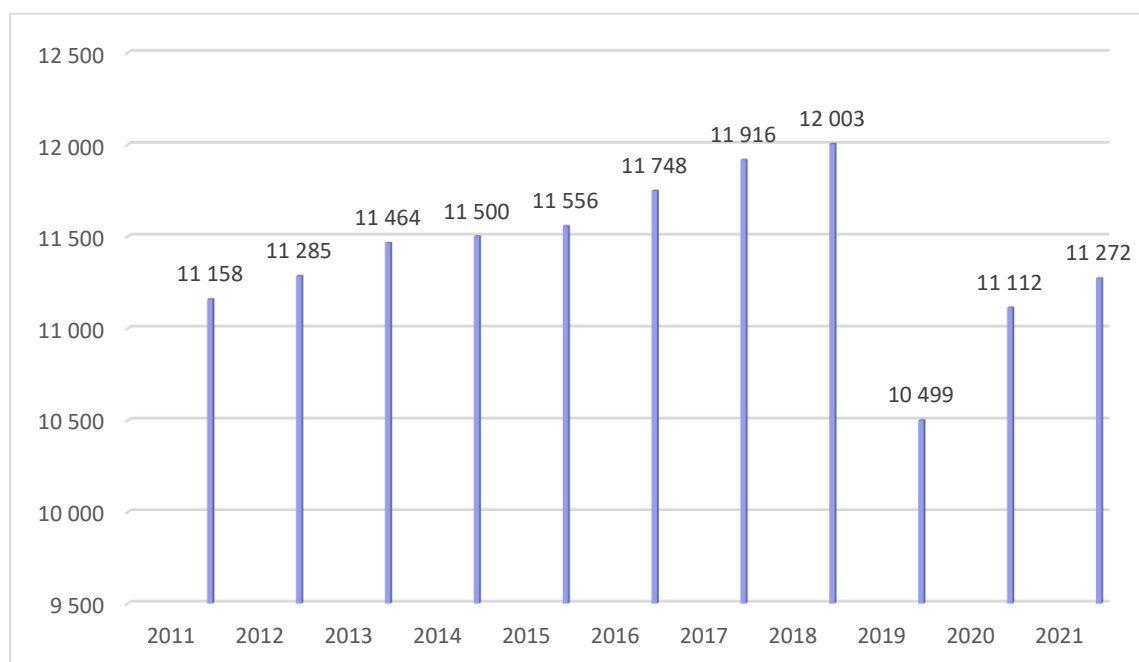
Jednostka terytorialna	Ludność				Wzrost /spadek [%]	Obszar [km²]
	2019		2021			
	Osób/km²	mieszkańcy	Osób/km²	mieszkańcy		
Dynów	249	6 120	246	6 051	-1,13	25
Gmina Błażowa	96	10 833	96	10 849	0,15	113
Gmina Boguchwała	233	20 766	246	21 856	5,25	89
Gmina Chmielnik	131	6 945	139	7 337	5,64	53
Gmina Dynów	58	6 893	56	6 675	-3,16	118
Gmina Głogów Małopolski	137	19 658	137	19 333	-1,65	141
Gmina Hyżne	138	7 062	135	6 944	-1,67	51
Gmina Kamień	93	6 860	93	6 826	-0,50	74
Gmina Krasne	296	11 558	323	12 629	9,27	39
Gmina Lubenia	117	6 439	120	6 568	2,00	55
Gmina Sokołów Małopolski	128	17 244	129	17 347	0,60	134
Gmina Świlcza	150	16 265	153	16 547	1,73	108
Gmina Trzebownisko	247	22 296	261	23 608	5,88	90
Gmina Tyczyn	195	10 499	210	11 272	7,36	54
Powiat rzeszowski	148	169 438	152	173 842	2,60	1 144
m. Rzeszów	1 550	196 208	1 522	196 374	0,08	129

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://svs.stat.gov.pl>

Na przestrzeni ostatnich lat, w części gmin powiatu rzeszowskiego można zauważyć tendencję spadkową, jeśli chodzi o liczbę mieszkańców. W gminie Tyczyn wzrasta liczba mieszkańców, jest na drugim miejscu pod względem wzrostu, w powiecie rzeszowskim. Największy wzrost liczby mieszkańców odnotowany został w gminie Krasne - o 1 071 osoby (wzrost liczby mieszkańców o 9,27%).

Na przestrzeni ostatnich 10 lat, liczba mieszkańców zmniejszyła się o 339 osób. W latach 2011-2018 występowała tendencja wzrostowa. W 2018 nastąpił duży spadek mieszkańców (1 504 osoby), po czym od 2019 roku do 2021 roku utrzymuje się tendencja wzrostowa. Sytuacja ta została przedstawiona na poniższym wykresie:

Wykres 2 Stan ludności w gminie Tyczyn na przestrzeni 2011-2021r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL

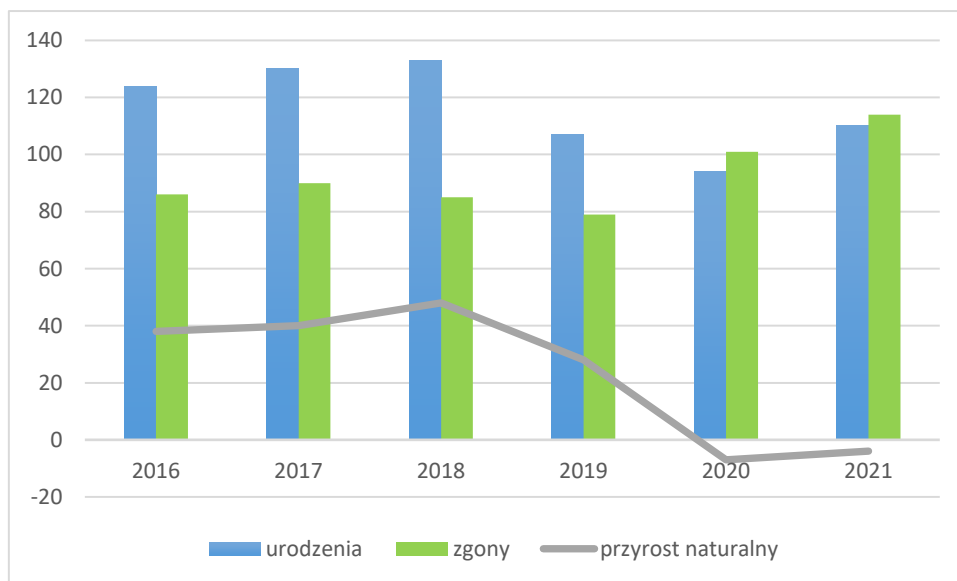
Jednym z kluczowych czynników wpływających na zmianę liczby ludności było odłączenie od gminy sołectwa Matysówka i przyłączenia go do miasta Rzeszowa, czego wynikiem jest znaczny spadek ludności na koniec 2019 roku. Dodatkowo istotny jest ruch naturalny ludności oraz wynikający z niego przyrost naturalny. Liczbę urodzeń i zgonów w gminie Tyczyn, a także wartość przyrostu naturalnego na przestrzeni lat 2011-2021 przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 2 Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2016-2021

Rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Urodzenia	124	130	133	107	94	110
Zgony	86	90	85	79	101	114
Przyrost naturalny	38	40	48	28	-7	-4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 3 Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2016-2021

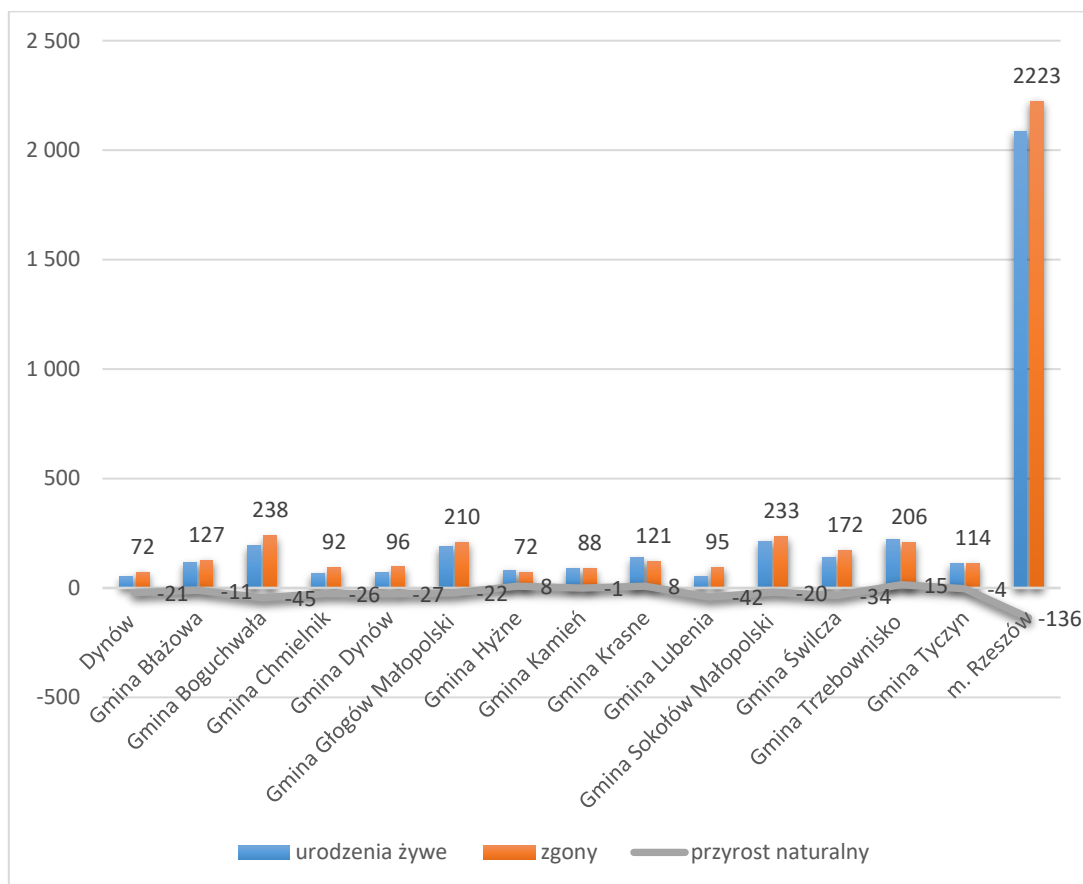

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W latach 2016-2019 gmina odnotowywała dodatni przyrost naturalny. W ostatnich dwóch latach gmina Tyczyn odnotowuje ujemny przyrost naturalny, przede wszystkim ze względu na znacznie wyższy poziom zgonów, co widać na powyższym wykresie.

Sytuacja gminy dobrze wygląda na tle całego powiatu rzeszowskiego – pod względem wartości przyrostu naturalnego gmina Tyczyn zajmuje 5 miejsce w powiecie. Liczbę urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny w 2021 r. na tle pozostałych gmin powiatu rzeszowskiego, przedstawia poniższy wykres.

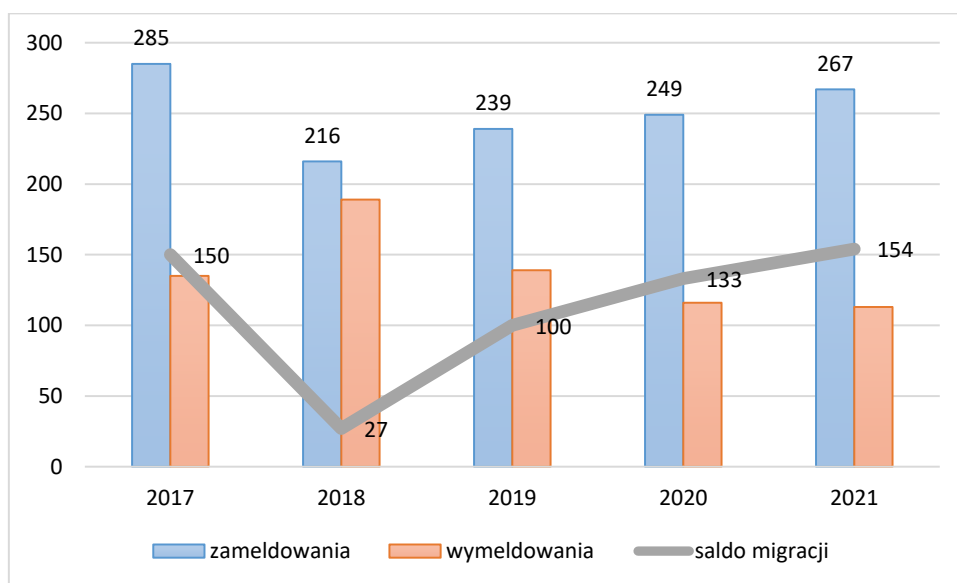
Wykres 4 Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny na terenie gmin powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów w roku 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na 1000 ludności gminy Tyczyn w 2021 roku przypadło 10,63 zgonów, podczas gdy dla powiatu rzeszowskiego wskaźnik ten wyniósł 11,46, zaś dla całego województwa podkarpackiego 12,53. Innym czynnikiem, mającym wpływ na liczbę ludności w gminie jest saldo migracji. W 2021 roku, według danych GUS zarejestrowano 267 zameldowań, w tym 258 zameldowań w ruchu wewnętrznym i 9 z zagranicy oraz 113 wymeldowań, w tym 1 wymeldowanie za granicę. W wyniku ruchu wewnętrznego i zagranicznego saldo migracji uzyskało dla gminy Tyczyn wartość +154, w tym saldo migracji zagranicznych +8. Liczbę zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawia poniższy wykres.

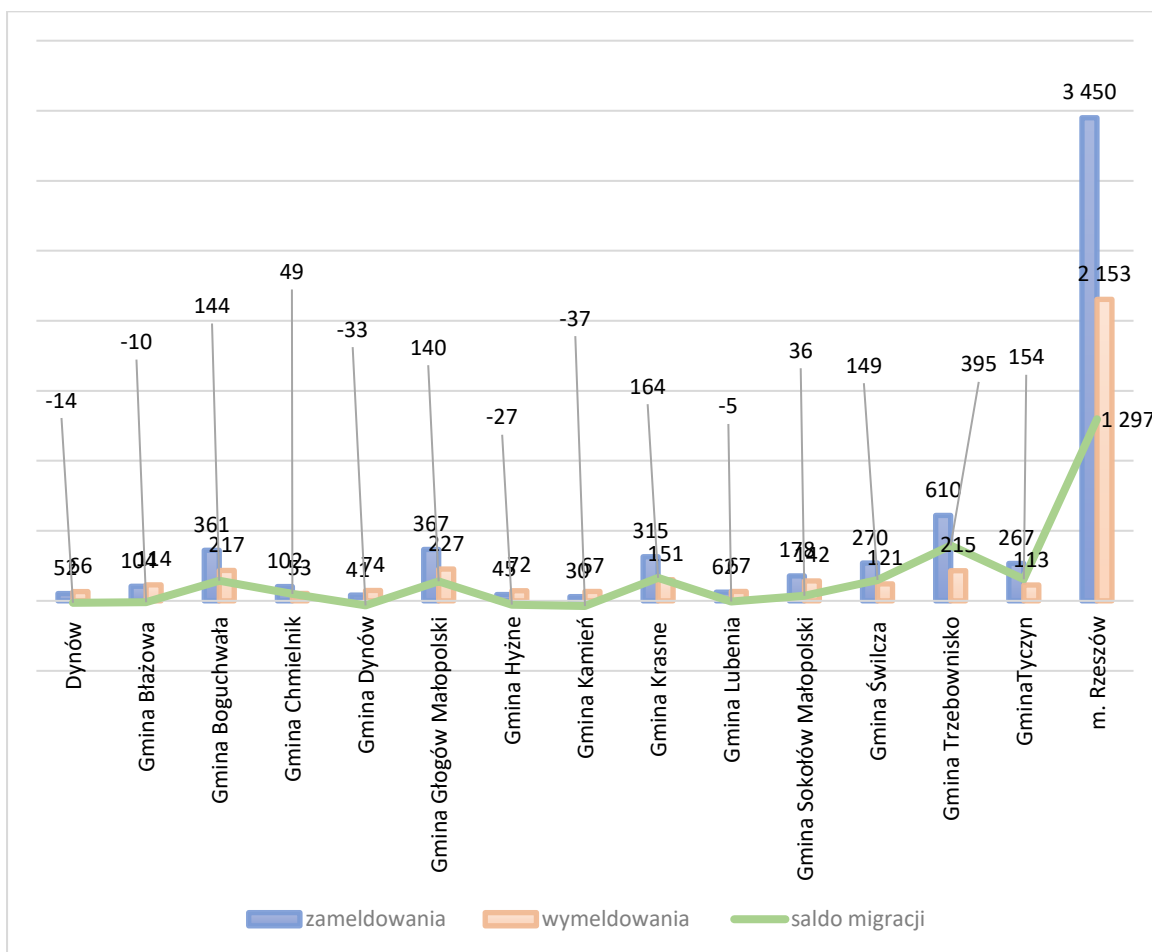
Wykres 5 Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2017 - 2021.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dodatnie saldo migracji pozytywnie wpływa na sytuację społeczno-gospodarczą oraz potencjał demograficzny gminy. Pozytywnym zjawiskiem jest dopływ ludzi młodych, wykształconych, aktywnych i innowacyjnych, co przyczynia się do zwiększania potencjalnych zasobów pracy, a także podwyższania ich jakości. Najwyższe, dodatnie saldo występuje w gminie Trzebownisko (395 osób). Gmina Tyczyn jest na 3 miejscu ze względu na dodatnie saldo migracji. Ujemne saldo migracji występuje w 6 gminach powiatu rzeszowskiego. Najniższe w gminach Kamień – 36 oraz Dynów – 33. Dane te zostały przedstawione w poniższym wykresie.

Wykres 6 Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji na terenie gmin powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wśród mieszkańców gminy Tyczyn, najliczniej reprezentowaną grupą wiekową są osoby w wieku 0-19 lat, których liczba na koniec 2021 roku wyniosła 2 752 osoby, co stanowiło 24,41 % ogółu ludności gminy. Kolejne miejsca w strukturze wiekowej mieszkańców gminy zajmują grupy wiekowe: 40-49 lat (16,22% ogółu) oraz 30 – 39 lat (15,90 % ogółu). Szczegółowe dane w tej kwestii przedstawia poniższa tabela:

Tabela 3 Struktura wiekowa mieszkańców gminy Tyczyn w 2021 roku

Przedział wiekowy	ogółem		w tym kobiety		w tym mężczyźni	
	Ilość mieszkańców	% ogółu mieszkańców	Ilość kobiet	% ogółu kobiet	Ilość mężczyzn	% ogółu mężczyzn
0-19	2752	24,41	1353	23,64	1399	25,22
20-24	602	5,34	290	5,07	312	5,62
25-29	639	5,67	309	5,40	330	5,95
30-39	1792	15,90	898	15,69	894	16,11
40-49	1828	16,22	899	15,71	929	16,75
50-59	1358	12,05	676	11,81	682	12,29
60-64	601	5,33	311	5,43	290	5,23
65 i więcej	1700	15,08	988	17,26	712	12,83
Razem	11272	100	5724	100	5548	100

3.3. Oświata i wychowanie

Oświata pełni niezwykle istotną rolę w sferze społecznej i kształtowaniu kapitału ludzkiego, bowiem im bardziej wykształcone społeczeństwo, tym szybciej i lepiej potrafi się przystosować do realiów dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej i społecznej. Znaczenie oświaty w gminie jest bardzo duże, o czym świadczą między innymi nakłady finansowe, jakie są na nią ponoszone z budżetu gminy. Prowadzenie polityki edukacyjnej obok inwestycyjnej jest jednym z priorytetowych zadań wykonywanych przez Gminę Tyczyn. Systematycznie gromadzone są i analizowane informacje dotyczące organizacji i efektów kształcenia oraz sposobów zarządzania i finansowania oświaty.

Na terenie Gminy Tyczyn działają poniższe jednostki oświatowe:

Szkoły podstawowe:

1. Szkoła Podstawowa im. Wojska Polskiego w Borku Starym, Borek Stary 67, 36-020 Tyczyn. W roku 2021 w Szkole Podstawowej w Borku Starym funkcjonowały: punkt przedszkolny, oddział dla sześciolatków oraz klasy I – VIII. Razem utworzono 11 oddziałów (w tym 2 oddziały klas siódmych). W wymienionych oddziałach uczyło się 210 uczniów.
2. Szkoła Podstawowa im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej, Hermanowa 212, 36-020 Tyczyn. Na terenie szkoły działała biblioteka, świetlica szkolna oraz stołówka, z której korzystało 140 uczniów. Szkoła została także nominowana przez uczniów i rodziców do nagrody Szkoły Roku w akcji Nauczyciel i Szkoła na Medal (plebiscyt Gazety Codziennej Nowiny).
3. Szkoła Podstawowa w Kielnarowej, Kielnarowa 53, 36-020 Tyczyn. Do szkoły uczęszczało łącznie 141 uczniów (w klasach od I do VIII), z tego w nauczaniu początkowym 54 osoby oraz 72 osoby w drugim etapie kształcenia, czyli w klasach od IV – VIII. W oddziałach przedszkolnych (dwa oddziały) uczęszczało łącznie 27 dzieci od lat 3 do 7.
4. Szkoła Podstawowa im. Stanisława Staszica, ul. Pułanek 4, 36-020 Tyczyn. W roku szkolnym 2020/2021 do szkoły uczęszczało 547 uczniów (liczba uczniów na zakończenie roku szkolnego), w tym 45 odbywało roczne przygotowanie przedszkolne. W roku szkolnym 2021/2022 do szkoły uczęszczało 549 uczniów, w tym 42 odbywało roczne przygotowanie przedszkolne.

Tabela 4 Liczba uczniów w szkołach w roku szkolnym 2021/2022 (stan na 30 września 2021 r.).

Szkoła	I	II	III	IV	V	VI	VII	VI II	Raze m szkoł a	7 latki	6 latki	5 latki	4 latki	3 latki	Oddział „0”	Punkt przedsz k.	Ogółem
Borek Stary	19	22	22	23	14	9	43	22	174	0	10	10	15	1	11	25	36
Hermanowa	27	17	18	22	19	12	39	17	171	0	13	16	17	0	22	24	46
Kielnarowa	17	21	16	12	18	16	22	18	140	0	8	7	9	3	15	12	27
Tyczyn	66	70	79	61	62	17	79	82	516	0	32	0	0	0	32	0	32
Razem	129	130	135	118	113	54	183	139	1001	0	63	33	41	4	80	61	141

Źródło: Informacja GZOS Tyczyn

Przedszkola:

1. Przedszkole Publiczne Zgromadzenia Sióstr św. Dominika, ul. Świętego Krzyża 3, 36-020 Tyczyn.
2. Niepubliczne Przedszkole „Maluszkowo” ul. Słoneczna 1, 36-020 Tyczyn.
3. Niepubliczne Przedszkole „Maluszkowo 2” ul. Grunwaldzka 35f, 36-020 Tyczyn.
4. Niepubliczne Przedszkole Językowo- Ekologiczne „Wesołe Misie u Speakera”- Oddział Park, ul. Tycznera 2A, 36-020 Tyczyn, oddział Chatka, ul. Św. Krzyża 14, 36-020 Tyczyn.

Tabela 5 Liczba dzieci w przedszkolach we wrześniu 2021.

Ilość dzieci wg wieku w przedszkolach	2,5 letnie	3 letnie	4 letnie	5 letnie	6 letnie	Suma
Przedszkole Zgromadzenia Sióstr	1	35	61	46	0	143
Wesołe Misie u Speakera	3	17	18	12	0	50
Przedszkole Maluszkowo	3	9	8	5	0	25
Przedszkole Maluszkowo 2	2	10	5	2	0	19
Razem	9	71	92	65	0	237

Źródło: Informacja GZOS Tyczyn

Żłobki:

1. Niepubliczny Żłobek „Klasa Bobasa”, ul. Kazimierza Wielkiego 33, 36-020 Tyczyn.
Liczba dzieci w żłobku – 24 (według stanu na dzień 01.09.2021 r.).
2. Żłobek „Maluszkowo” ul. Słoneczna 1, 36-020 Tyczyn.
Liczba dzieci w żłobku – 20 (według stanu na dzień 01.09.2021 r.).
3. Żłobek „Maluszkowo 2” ul. Grunwaldzka 35f, 36-020 Tyczyn.
Liczba dzieci w żłobku – 10 (według stanu na dzień 01.09.2021r.).

W gminie Tyczyn znajduje się Zespół Szkół w Tyczynie, w skład którego wchodzi:

1. Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Orkana .
2. Technikum.

Organem prowadzącym Zespół Szkół w Tyczynie jest Powiat Rzeszowski, z siedzibą w Rzeszowie, ul. Grunwaldzka 15, 35 – 959 Rzeszów

Dane dotyczące liczby uczniów oraz oddziałów w placówkach oświatowych w roku 2016-2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 6 Liczba uczniów w placówkach oświatowych w roku 2016-2020 bez klas specjalnych*).

Rodzaj placówki/rok	2016	2017	2018	2019	2020
Szkoły ponadpodstawowe	137	133	122	196	192
Szkoły podstawowe	782	900	1 024	937	970
Przedszkola	209	247	257	254	255
Razem	1128	1280	1403	1387	1417

^{*)}na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Tabela 7 Zatrudnienie w placówkach oświatowych na terenie gminy Tyczyn 2020-2021.

Placówka	Liczba etatów na 30.09.2020r.	Liczba zatrudnionych nauczycieli i obsługa 2020		Liczba etatów na 30.09.2021 r.	Liczba zatrudnionych nauczycieli i obsługa 2021	
		mężczyźni	kobiety		mężczyźni	kobiety
SP im. Wojska Polskiego w Borku Starym	27,65	7 nauczycieli 1 obsługa i administracja	22 nauczycieli 6 obsługa i administracja	28,36	7 nauczycieli 1 obsługa i administracja	20 nauczycieli 6 obsługa i administracja
SP im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej	26,08	6 nauczycieli 1 obsługa i administracja	21 nauczycieli 3 obsługa i administracja	29,4	6 nauczycieli 1 obsługa i administracja	25 nauczycieli 5 obsługa i administracja
SP w Kielnarowej	17,74	6 nauczycieli 1 obsługa i administracja	18 nauczycieli 3 obsługa i administracja	22,03	5 nauczycieli 1 obsługa i administracja	16 nauczycieli 4 obsługa i administracja

<i>SP im. Stanisława Staszica</i>	<i>94,76</i>	<i>12 nauczycieli 4 obsługa i administracja</i>	<i>54 nauczycieli 28 obsługa i administracja</i>	<i>90,81</i>	<i>14 nauczycieli 3 obsługa i administracja</i>	<i>52 nauczycieli 26 obsługa i administracja</i>

Źródło: Dane gminy Tyczyn

Na terenie Gminy Tyczyn w Kielnarowej posiada swój kampus uczelnia wyższa - Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie. Centrum Turystyki i Rekreacji w Kielnarowej to z jednej strony studencki Kampus, a z drugiej strony nowoczesny kompleks konferencyjno-rekreacyjny, gdzie stworzone zostały idealne warunki do organizacji kongresów, konferencji, warsztatów i szkoleń, spotkań integracyjnych, towarzyskich i wypoczynku. Obiekt położony jest w pięknym otoczeniu Pogórza Dynowskiego, zaledwie 10 km od Rzeszowa.

W roku 2021 w związku z pandemią COVID-19 wystąpiły sytuacje wymagające znacznego czasowego ograniczenia funkcjonowania szkoły. Sytuacja pandemiczna była dynamiczna, wymagała ciągłej czujności i wprowadzania wielu doraźnych zmian. Szkoła pracowała stacjonarnie, hybrydowo oraz w formie zdalnej.

3.4. Ochrona zdrowia

Dostęp do opieki zdrowotnej jest jednym z istotnych czynników wpływających na sytuację zdrowotną i jakość życia mieszkańców gminy. Gmina Tyczyn realizuje założenia związane z objęciem obywateli posiadających ubezpieczenie zdrowotne w Narodowym Funduszu Zdrowia oraz niektórych grup nieubezpieczonych, w tym dzieci czy kobiet w ciąży, za pośrednictwem licznych placówek zdrowia. Każdy ośrodek zdrowia czy przychodnia posiada odpowiednie kompetencje do świadczenia darmowych świadczeń zdrowotnych z koszyka świadczeń gwarantowanych.

Na terenie gminy działa Zakład Opieki Zdrowotnej nr 2, podlegający Starostwu Powiatowemu w Rzeszowie, prowadzący przychodnię rejonową.

W Przychodni Rejonowej w Tyczynie funkcjonują poradnie Poradnia Ogólna

- ✓ Poradnia Dzieciństwa
- ✓ Poradnia Ginekologiczna
- ✓ Poradnia Chirurgii Ogólnej
- ✓ Poradnia Otolaryngologiczna
- ✓ Pielęgniarka środowiskowo-rodzinna
- ✓ Położna środowiskowo-rodzinna
- ✓ Gabinet stomatologiczny
- ✓ Pracownia USG
- ✓ Gabinet zabiegowy

W Ośrodku Zdrowia w Borku Starym funkcjonują poradnie:

- ✓ Poradnia ogólna
- ✓ Pielęgniarka środowiskowo-rodzinna
- ✓ Gabinet zabiegowy
- ✓ Punkt szczepień

Usługi medyczne na terenie gminy Tyczyn świadczą również prywatne gabinety specjalistyczne. Działalność placówek służby zdrowia uzupełniają apteki. Według danych GUS w 2021 roku w Gminie Tyczyn znajdowały się 3 apteki ogólnodostępne i jeden punkt apteczny.

Tabela 8 Dane dotyczące opieki zdrowotnej w gminie Tyczyn w 2017 oraz 2021 roku

Wyszczególnienie	2017	2021
Przychodnie	6	6
Apteki	3	3
Porady lekarskie	38 639	28 249

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Ze względu na niewystarczający zakres usług medycznych, jeśli chodzi o badania specjalistyczne, pacjenci z terenu gminy Tyczyn korzystają również z przychodni w Rzeszowie. Znajdują się tam również szpitale wojewódzkie i specjalistyczne.

3.5. Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, mającą na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

Działania z zakresu pomocy społecznej na terenie gminy Tyczyn realizuje Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie. Celem działania Ośrodka jest pomoc w uzyskaniu samodzielności oraz możliwości finansowych, osobom i rodzinom zamieszkałym na terenie Gminy Tyczyn, umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Swoje zadania Ośrodek realizuje współdziałając z jednostkami samorządu terytorialnego, stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi oraz Kościołem Katolickim.

Ośrodek jest jednostką organizacyjną wykonującą zadania:

- 1) W zakresie pomocy społecznej będące zadaniami gminy własne oraz zlecone, z zakresu administracji rządowej nałożone ustawami albo wykonywane na podstawie porozumień z organami administracji rządowej,
- 2) W zakresie ustalania, przyznawania i wypłacania świadczeń rodzinnych, świadczeń alimentacyjnych - jako zadanie zlecone z zakresu administracji rządowej,
- 3) Wynikające z pozostałych przepisów prawa.

Do zadań własnych o charakterze obowiązkowym należą:

- 1) opracowanie i realizacja gminnej strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grupy szczególnego ryzyka.
- 2) sporządzanie oceny zasobów pomocy społecznej,
- 3) udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym,
- 4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych,
- 5) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych,

- 6) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku zdarzenia losowego,
- 7) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków na świadczenia zdrowotne osobom bezdomnym oraz innym osobom niemającym dochodu i możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych,
- 8) przyznawanie zasiłków celowych w formie biletu kredytowanego,
- 9) opłacanie składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe za osobę, która zrezygnuje z zatrudnienia w związku z koniecznością sprawowania bezpośredniej, osobistej opieki nad długotrwale lub ciężko chorym członkiem rodziny oraz wspólnie niezamieszkującymi matką, ojcem lub rodzeństwem,
- 10) praca socjalna,
- 11) organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- 12) prowadzenie i zapewnienie miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wsparcia dziennego lub mieszkaniach chronionych,
- 13) tworzenie gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną,
- 14) dożywianie dzieci,
- 15) sprawienie pogrzebu, w tym osobom bezdomnym,
- 16) kierowanie do domu pomocy społecznej i podnoszenie odpłatności za pobyt mieszkańca gminy w tym domu,
- 17) sporządzanie sprawozdawczości oraz przekazywanie jej właściwemu wojewodzie, również w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu informatycznego,
- 18) stworzenie i utrzymanie ośrodka pomocy społecznej, w tym zapewnienie środków na wynagrodzenie pracowników,
- 19) pomoc osobom mającym trudności w przystosowaniu się do życia po zwolnieniu z zakładu karnego,
- 20) przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych,
- 21) opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.

Do zadań własnych gminy należy:

- 1) przyznawanie i wypłacanie zasiłków specjalnych celowych,
- 2) przyznawanie i wypłacanie pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie w formie zasiłków, pożyczek oraz pomocy w naturze,
- 3) prowadzenie i zapewnianie miejsc w domach pomocy społecznej i ośrodkach wsparcia o zasięgu gminnym oraz kierowanie do nich osób wymagających opieki,
- 4) podejmowanie innych zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych oraz uczestnictwo w programach unijnych,
- 5) współpraca z Powiatowym Urzędem Pracy w zakresie upowszechniania oferty oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach, poradnictwa zawodowego i o szkoleniach,
- 6) opracowanie i realizacja projektów socjalnych.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez gminę należy:

- 1) organizowanie i świadczenie specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- 2) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków związanych z klęską żywiołową lub ekologiczną,
- 3) prowadzenie i rozwój infrastruktury środowiskowych domów samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi,
- 4) przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych, a także udzielania schronienia, posiłku oraz niezbędnego ubrania cudzoziemcom, którzy uzyskali zgodę na pobyt tolerowany na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 5) wypłacanie wynagrodzenia za sprawowanie opieki,
- 6) przyznawanie i wypłacanie świadczeń rodzinnych w tym zasiłków rodzinnych łącznie z dodatkami (z tytułu: urodzenia dziecka, opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, rozpoczęcia roku szkolnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania) oraz zasiłku pielęgnacyjnego i świadczenia pielęgnacyjnego,
- 7) opłacanie składek na ubezpieczenie zdrowotne określonych w przepisach o powszechnym ubezpieczeniu zdrowotnym za osobę otrzymującą świadczenie pielęgnacyjne,
- 8) przyznawanie i wypłacanie świadczeń dla kombatanów innych osób uprawnionych,
- 9) przyznawanie i wypłacanie świadczeń z funduszu alimentacyjnego,
- 10) prowadzenie postępowań i wydawanie decyzji w sprawach wobec dłużników alimentacyjnych oraz zaliczke alimentacyjnej,
- 11) zgłaszanie do biura informacji gospodarczej informacji o zobowiązaniach dłużników alimentacyjnych
- 12) diagnozowanie środków finansowych na wypłat świadczeń rodzinnych i świadczeń z funduszu alimentacyjnego,
- 13) realizacja zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia.

Tabela 9 Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Tyczyn oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2017-2021

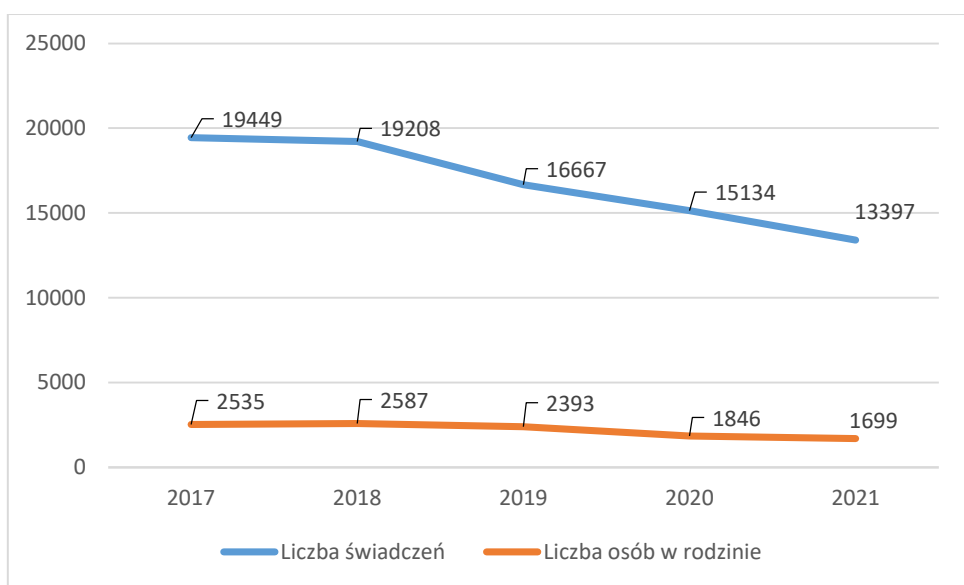
Wyszczególnienie/Rok	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba świadczeń	19449	19208	16667	15134	13397
Liczba osób w rodzinie	2535	2587	2393	1846	1699

Kwota wypłaconych świadczeń	3413111,56	3474269,43	3208987,12	3274419,71	3289925,98

Źródło: Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie

Liczbę korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Tyczyn, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej objętych pomocą społeczną przedstawia poniższy wykres.

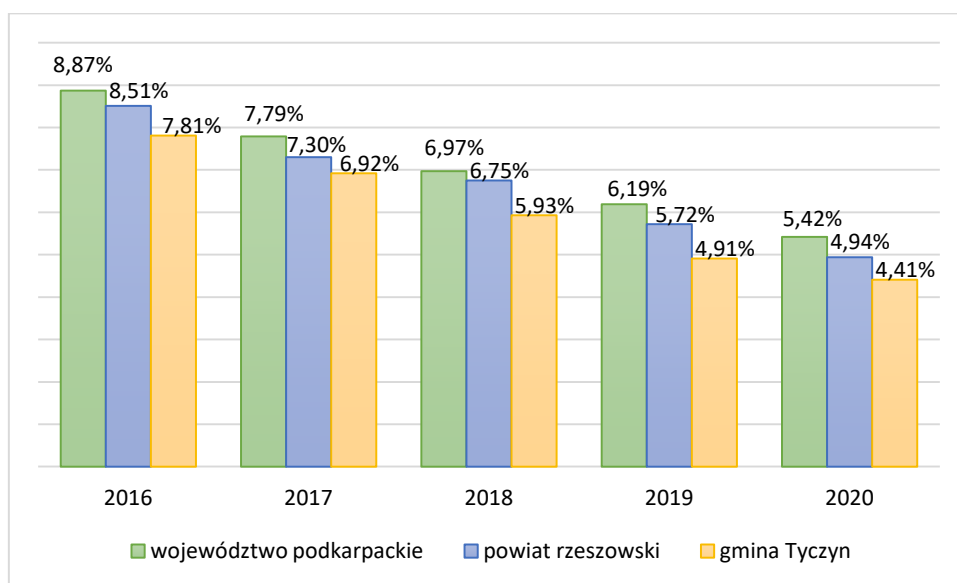
Wykres 7 Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Tyczyn w latach 2017-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie na podstawie raportów OPS w Tyczynie

Jak wynika z powyższej tabeli oraz wykresu, na przestrzeni lat 2017-2021, zmniejszyła się liczba świadczeń o 6052 (spadek o ok.31%), w tym liczba osób w rodzinie objętych wsparciem o 836 osób (spadek o ok.33 %). Może to świadczyć o poprawie sytuacji rodzin, które korzystały dotychczas ze świadczeń pomocy społecznej. Wpływ na to miało uruchomienie świadczenia „Rodzina 500+”, a także wzrost najniższego wynagrodzenia oraz minimalnych emerytur i rent. Zjawisko to występuje ogólnie w całym powiecie rzeszowskim oraz w województwie podkarpackim, a fakt ten odzwierciedla poniższy wykres, przedstawiający udział osób korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem.

Wykres 8 Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w województwie podkarpackim, powiecie rzeszowskim oraz gminie Tyczyn.

**) na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Głównymi przyczynami trudnej sytuacji życiowej rodzin w Gminie Tyczyn w latach 2020-2021 w gminie Tyczyn w kolejności malejącej były:

- 2020: ubóstwo, sytuacja kryzysowa, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tym rodziny niepełne, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym potrzeba ochrony wielodzietności, alkoholizm, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym potrzeba ochrony wielodzietności, bezdomność, zdarzenie losowe, przemoc w rodzinie.
- 2021: ubóstwo, bezrobocie, sytuacja kryzysowa, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tym rodziny niepełne, klęska żywiołowa lub ekologiczna, alkoholizm, potrzeba ochrony macierzyństwa, w tym potrzeba ochrony wielodzietności, bezdomność, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z ZK, zdarzenie losowe.

Liczbę rodzin i osób, znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej objętych pomocą społeczną przedstawia poniższa tabela.

Tabela 10 Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy pod względem przyczyn trudnych sytuacji życiowych w Gminie Tyczyn w latach 2017-2021

Przyczyna trudnej sytuacji życiowej	2017		2018		2019		2020		2021	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	229	540	183	372	124	263	120	237	124	237
Sieroctwo	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0
Bezdomność	1	1	0	0	2	2	3	3	2	2
Potrzeba ochrony macierzyństwa	50	236	38	189	26	130	16	85	10	54
W tym: wielodzietność	29	156	24	130	16	87	11	62	7	41
Bezrobocie	191	475	179	397	110	264	106	245	112	247
Niepełnosprawność	88	200	84	183	70	158	63	139	61	131
Długotrwała lub ciężka choroba	88	207	85	186	55	97	46	83	47	88
Bezradność w sprawach opiek.-wych. i prowadzenia gosp. dom. – ogółem	41	116	39	101	32	91	32	95	30	86
W tym: rodziny niepełne	29	78	27	70	24	63	23	62	23	62
W tym: rodziny wielodzietne	2	12	3	18	4	21	5	26	4	21
Przemoc w rodzinie	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0
Potrzeba ochrony handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Alkoholizm	15	16	13	13	13	15	10	10	12	12
Narkomania	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zdarzenie losowe	1	4	2	2	0	0	2	8	1	2
Sytuacja kryzysowa	0	0	0	0	0	0	112	274	62	141
Kłęska żywiołowa lub ekologiczna	0	0	0	0	3	6	20	41	0	0

Źródło: Opracowanie na podstawie raportów OSP w Tyczynie

Jak przedstawiają powyższe dane, w 2021 roku, najczęstszą przyczyną objęcia rodzin pomocą społeczną było ubóstwo i bezrobocie, zaś w roku 2020 w znaczącym stopniu sytuacja kryzysowa, później zaś ubóstwo i bezrobocie. W dalszej kolejności przyczyną objęcia rodzin pomocą społeczną było odpowiednio w 2021 roku niepełnosprawność oraz sytuacje kryzysowe, zaś w 2020 roku niepełnosprawność.

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie realizuje również świadczenia rodzinne, którymi są:

- zasiłek rodzinny oraz dodatki do zasiłku rodzinnego,
- świadczenia opiekuńcze (zasiłek pielęgnacyjny, świadczenie pielęgnacyjne, specjalny zasiłek opiekuńczy),
- jednorazowa zapomoga z tytułu urodzenia się dziecka (tzw. becikowe),
- świadczenie rodzicielskie,

Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Tyczynie realizuje zadania w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” i Program „Posiłek w szkole i domu” na lata 2019-2023. W 2020 roku podjęta została Uchwała w sprawie wyrażenia zgody na zawarcie Porozumienia powierzającego Gminie Miasto Rzeszów przez Gminę Tyczyn zadania publicznego z zakresu pomocy społecznej

Liczbę korzystających ze świadczeń rodzinnych oraz kwoty wypłacanych świadczeń w gminie Tyczyn w latach 2016-2020, przedstawia poniższa tabela.

Tabela 11 Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie gminy Tyczyn oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2016-2020

wyszczególnienie/rok	2016	2017	2018	2019	2020
rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	404	428	426	351	282
dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny - ogółem	841	890	888	742	622
dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny	775	827	835	692	574
udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku	31,9	33,3	33,3	31,3	25,9
kwota świadczeń rodzinnych w tys. zł	2 987	3 357	3 439	3 177	3 252
kwota zasiłków rodzinnych (wraz z dodatkami) w tys. zł	1 672	1 814	1 751	1 495	1 287
kwota zasiłków pielęgnacyjnych w tys. zł	389	419	429	491	588

^{*)}na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na podstawie powyższych danych możemy zaobserwować spadek liczby rodzin otrzymujących zasiłki rodzinne na dzieci - spadek o ok. 30,20 %, a przez to i spadek liczby dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny – spadek o 26,04%. Warte uwagi jest również wskaźnik, dotyczący udziału dzieci w wieku do 17 lat, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku – w 2020 roku udział ten wynosił 25,9 %, natomiast w 2016 było to 31,9%. Może to świadczyć o poprawie warunków życia rodzin, podobnie jak w przypadku beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej, spowodowanej realizacją świadczenia „Rodzina 500 +” oraz wzrostem minimalnych wynagrodzeń.

Inaczej przedstawia się kwestia kwot wypłacanych świadczeń rodzinnych, gdzie wystąpił zauważalny ich wzrost na przestrzeni lat 2016-2020 – od 2016 roku łączny wzrost tych kwot wyniósł ok. 265 tys. zł. Występował przy tym spadek kwoty wypłacanych zasiłków rodzinnych wraz z dodatkami oraz wzrost kwoty zasiłków pielęgnacyjnych. Zgodnie z danymi Miejsko-Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Tyczynie, wzrastały również kwoty wypłacanych świadczeń pielęgnacyjnych, co z kolei spowodowane jest wzrostem wysokości tych świadczeń.

Program Rodzina 500+ to pomoc finansowa ze strony państwa, którą mogły otrzymać rodzice oraz opiekunowie dzieci do 18 roku życia. Celem świadczenia było częściowe pokrycie wydatków związanych z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych. Program Rodzina 500+ wszedł w życie 1 kwietnia 2016 roku i początkowo świadczenie było przyznawane na drugie i kolejne dziecko oraz pierwsze w przypadku spełnienia określonego kryterium dochodowego, natomiast od lipca 2019 roku przyznawane było na każde dziecko niezależnie od dochodu i przysługuje rodzinie bez względu na stan cywilny rodziców.

W 2020 roku przeciętna miesięczna liczba dzieci, na które rodziny otrzymały świadczenie wychowawcze „Rodzina 500 +” wyniosła 2 197, natomiast łączne wydatki w tej kwestii w 2020 roku na terenie gminy Tyczyn wyniosły 13 485 287 zł.

Na terenie gminy Tyczyn funkcjonuje Środowiskowy Dom Samopomocy. Zapewnia miejsce dla 40 uczestników. Opiekę nad nimi sprawuje wykwalifikowana kadra: psycholog, fizjoterapeuta, pracownik socjalny, terapeuci, opiekunowie, księgowa oraz dwóch kierowników. Od 1 stycznia 2007 r. organem prowadzącym jest Caritas Diecezji Rzeszowskiej. Działalność ŚDS finansowana jest ze środków budżetu Wojewody. ŚDS jest placówką pobytu dziennego – działa 5 dni w tygodniu po 8 godzin dziennie, w tym co najmniej przez 6 godzin dziennie są prowadzone zajęcia z uczestnikami, a pozostały czas przeznaczają się na czynności porządkowe, przygotowanie do zajęć, uzupełnianie prowadzonej dokumentacji, a także zapewnienie opieki uczestnikom w trakcie dowożenia lub odwożenia po zajęciach. ŚDS jest ośrodkiem wsparcia dla osób przewlekle psychicznie chorych, dla osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz wykazujących inne przewlekłe zaburzenia czynności psychicznych.

Nadrzędnym celem działalności Środowiskowego Domu Samopomocy w Tyczynie jest zapewnienie wsparcia osobom, które z powodu choroby psychicznej lub niepełnosprawności intelektualnej, bądź innych przewlekłych zaburzeń czynności psychicznych mają poważne trudności w życiu codziennym, zwłaszcza w kształtowaniu swoich stosunków z otoczeniem, podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do możliwie jak najbardziej samodzielnego życia, oraz zaspokojenia potrzeb bytowych, których samodzielnie nie są w stanie przezwyciężyć wykorzystując swoje uprawnienia, środki i możliwości.

Dom będąc jednostką wsparcia dziennego ma za zadanie poprawić funkcjonowanie uczestników poprzez indywidualne, grupowe i środowiskowe oddziaływania terapeutyczne –

rehabilitacyjne z uwzględnieniem ich indywidualnych możliwości przy jednoczesnym zachowaniu prawa do wolności, godności, suwerenności i samodzielności.

Podejmowane przez Dom zadania mają pomóc w integracji społecznej osób z zaburzeniami psychicznymi nie dopuszczając jednocześnie do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego.

Środowiskowy Dom Samopomocy w Tyczynie usytuowany jest w miejscu zapewniającym bezpieczeństwo i spokój uczestnikom zajęć. Budynek położony jest w centrum miasta w Tyczynie przy ulicy Mickiewicza 10, w dogodnym punkcie komunikacyjnym. Budynek pozbawiony jest barier architektonicznych, wyposażony w udogodnienia umożliwiające funkcjonowanie osobom z niepełnosprawnościami. Znajdują się w nim pomieszczenia wyposażone w meble i sprzęty niezbędne do prowadzenia w nich zajęć, w tym: pracownia kulinarna, pracownia plastyczna, pracownia rękodzielnicza, pracownia artystyczna, pracownia komputerowa, sala rehabilitacyjna, pokój do indywidualnego poradnictwa pełniący jednocześnie rolę pokoju wyciszeń, pomieszczenie administracyjne, pokój kierownika, pracownia multitreningowa, łazienka i 4 toalety.

Usługi Domu obejmują w szczególności:

1) trening funkcjonowania w codziennym życiu, w tym:

- **trening dbałości o wygląd zewnętrzny, który realizowany jest poprzez:**
naukę, doskonalenie i utrwalanie umiejętności związanych z: myciem ciała, suszeniem włosów, pielęgnacją paznokci, stosowaniem zabiegów pielęgnacyjnych (golenie się, strzyżenie włosów, pielęgnacją dłoni i paznokci); używaniem przyborów toaletowych i kosmetyków; sygnalizowaniem potrzeb fizjologicznych; doбором ubioru stosownego do okoliczności i pory roku; doбором środków piorących; przypominanie o konieczności utrzymania w czystości bielizny osobistej, odzieży wierzchniej i obuwia; zapoznanie z zasadami stosowania suszarki, lokówki i prostownicy, wdrażaniem do regularnej kontroli swojego wyglądu przed lustrem itp.
- **trening nauki higieny, który realizowany jest poprzez:**
Kształtowanie zachowań prozdrowotnych i nabywanie właściwych nawyków higienicznych. Trening realizowany jest zgodnie z przyjętą tematyką i indywidualnymi potrzebami każdego uczestnika. Trening nauki higieny ma za zadanie wyrobić u uczestników nawyk oraz umiejętność regularnego dbania o higienę osobistą w celu lepszego samopoczucia oraz łatwiejszego przystosowania w społeczności.
- **trening kulinarny, który realizowany jest poprzez:**
kształtowanie i utrwalanie umiejętności w zakresie samodzielnego przygotowywania prostych posiłków z wykorzystaniem wiedzy o zasadach racjonalnego odżywiania się, nabywanie umiejętności związanych z przygotowaniem przetworów na zimę; utrwalanie umiejętności samodzielnego jedzenia lub z pomocą opiekuna; kształtowanie i utrwalanie nawyków prawidłowego posługiwania się sztucami; kształtowanie i utrwalanie nawyków odpowiedniego zachowania się przy stole; poznawanie przepisów kulinarnych; dobór odpowiednich artykułów spożywczych w celu przygotowywania prostych potraw i stosowanie wyuczonych czynności w życiu codziennym; nakrywanie do stołu; wypracowywanie poczucia obowiązku, dokładności i systematyczności poprzez zmywanie

naczyń zaraz po posiłku; nauka i utrwalanie umiejętności samodzielnej obsługi sprzętu gospodarstwa domowego.

- **trening umiejętności praktycznych, który realizowany jest poprzez:**
nabywanie, rozwijanie i wzmacnianie samodzielności w zakresie doskonalenia podstawowych czynności dnia codziennego w tym: doskonalenie umiejętności segregowanie odzieży, prania i suszenia; nauka obsługi żelazka, zapoznanie z funkcjami deski do prasowania, przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i uniknięcia poparzenia; nauka obsługi urządzeń i sprzętu domowego (odkurzacz, zmywarka, kuchenka, mikrofalówka, czajnik elektryczny, pralka, kosiarka, odśnieżarka itp.) utrwalanie umiejętności czyszczenia odzieży i obuwia; nauka usuwania drobnych usterek, wiercenia otworów w drewnie i ścianie; doskonalenie umiejętności wykonywania drobnych prac ogrodniczych; uświadamianie zagrożeń wynikających z nieprawidłowego użytkowania sprzętów pod napięciem takich jak: pralka automatyczna, suszarka do włosów, maszynka do golenia, odkurzacz, żelazko suszarka do prania; kształtowanie właściwych nawyków postępowania w trakcie pracy ze sprzętem elektrycznym;
- **trening gospodarowania własnymi środkami finansowymi, który realizowany poprzez:**
naukę, doskonalenie i utrwalanie umiejętności związanych z: rozróżnianiem nominałów; ćwiczenie umiejętności dodawania i odejmowania banknotów; wspieranie umiejętności gospodarowania środkami finansowymi; planowanie i dokonywanie zakupów w odniesieniu do posiadanych środków; orientacja w cenach niezbędnych produktów; nauka korzystania z sklepu samoobsługowego, wielobranżowego, mięsnego; uświadamianie konsekwencji zaciągania kredytów.

2) Trening umiejętności interpersonalnych i rozwiązywania problemów, w tym:

- **kształtowanie pozytywnych relacji uczestnika z osobami bliskimi, sąsiadami, z innymi osobami w czasie zakupów, w środkach komunikacji publicznej, w urzędach, w instytucjach kultury realizowany jest poprzez;**
Kontynuację działań mających na celu: doskonalenie umiejętności nawiązywania kontaktów; podtrzymywanie rozmowy aktywne słuchanie; kształtowanie współpracy, asertywności, odpowiedzialności, zasad partnerstwa, rozwiązywania problemów, właściwej komunikacji interpersonalnej; stosowanie form grzecznościowych adekwatnych do sytuacji; poszanowanie godności osobistej innych; doskonalenie udzielania informacji zwrotnych z poszanowaniem drugiej osoby; nauka rozwiązywania konfliktów w sposób społecznie akceptowalny; uświadomienie znaczenia uczuć i emocji w relacjach interpersonalnych; trening stosownego zachowania w miejscach publicznych, w czasie codziennych zajęć w Domu i podczas wyjazdów kulturalno-rekreacyjnych, zgodnie z przyjętymi zasadami; kształtowanie samodzielności i zasad współżycia w środowisku;

3) Trening umiejętności komunikacyjnych, w tym z wykorzystaniem alternatywnych i wspomagających sposobów porozumiewania się, w przypadku osób z problemami w komunikacji werbalnej realizowany jest poprzez;

Rozwijanie prawidłowych sposobów komunikowania się z innymi. Uczestnicy treningu poznają zagadnienia związane z komunikacją interpersonalną. Zdobywają wiedzę na temat tego, jak w sposób otwarty i kulturalny prowadzić konwersację, jak nawiązywać i podtrzymywać rozmowę. W przypadku osób z problemami w komunikacji werbalnej możliwe jest wykorzystywanie alternatywnych i wspomagających sposobów

porozumiewania się. Doskonalona jest umiejętność wypowiadania się pełnym zdaniem, jak również korzystania z narzędzi do komunikacji (komunikatory, tablice, arkusze z alfabetem). Wykorzystane zostaną również książki i albumy aktywności zawierające symbole PCS, piktogramy oraz zdjęcia. Wdrożono komunikowanie z użyciem gestów Makaton oraz język migowy.

4) Trening umiejętności spędzania czasu wolnego, w tym: rozwijanie zainteresowań literaturą, audycjami radiowymi, telewizyjnymi, Internetem, udział w spotkaniach towarzyskich i kulturalnych to;

Kontynuacja działań mających na celu zachęcanie do aktywnego spędzania czasu wolnego i stwarzanie możliwości rozwijania własnych zainteresowań i pasji poprzez: lekturę książek, czytanie prasy, słuchanie audycji radiowych i oglądanie wybranych programów telewizyjnych; turystykę, imprezy rekreacyjno-sportowe, spotkania towarzyskie i klubowe, wyjęcia do kina, muzeum, teatru, biblioteki, kiermasze świąteczne, festyny, wystawy; gry towarzyskie, stolikowe, rozwiązywanie krzyżówek; spotkania, pogadanki i dyskusje we własnym gronie, wymiana doświadczeń.

5) Poradnictwo psychologiczne;

Celem poradnictwa psychologicznego jest wsparcie w adaptacji i przeciwdziałanie izolacji uczestnika, wyszukiwanie w posiadanych zasobach informacyjnych różnych możliwości rozwiązania problemu, przedstawienie uczestnikom a także ich rodzinom możliwych rozwiązań i ich konsekwencji, wsparcie podopiecznego w dokonaniu wyboru sposobu postępowania z poszanowaniem jego samodzielności w podejmowaniu decyzji, rozpoznawanie możliwości i potrzeb uczestnika; analiza sytuacji trudnych; udzielanie wskazówek w celu rozwiązywania sytuacji trudnych; interwencje kryzysowe, konsultowanie przebiegu i wyników terapii z zespołem wspierająco-aktywizującym; kształtowanie planu dnia; uzyskiwanie informacji o aktualnym samopoczuciu uczestników; kształtowanie poczucia samodzielności i wiary we własne możliwości, budowanie poczucia własnej wartości; trening relaksacyjny z wykorzystaniem elementów Sali Doświadczenia Świata.

6) Pomoc w załatwianiu spraw urzędowych realizowana jest poprzez;

Rozwój umiejętności w zakresie określenia możliwości wykonywania pracy zarobkowej, rozbudzania potrzeby możliwie najpełniejszej samodzielności życiowej. Zmiana zachowań, rozpoznanie i zaspokajanie potrzeb, poprawa statusu jednostki. Uczestnicy uczą się samodzielności i społecznie akceptowanych zachowań. Realizowane zadania są adekwatne do możliwości uczestników. Podopieczni mają możliwość poznania zasad zachowania się w urzędach oraz innych instytucjach społecznych. Uczestnicy wspierani przez terapeutę załatwiają samodzielnie swoje sprawy urzędowe, wypełniają dokumenty, prowadzą rozmowy z urzędami poprzez kontakt telefoniczny, dowożeni są do określonej instytucji, wspierani są w pisaniu i redagowaniu pism, kompletowaniu dokumentacji, wysyłaniu dokumentacji pod wskazany adres. Uzyskują wsparcie w zależności od sytuacji życiowej.

7) Pomoc w dostępie do niezbędnych świadczeń zdrowotnych, w tym uzgadnianie i pilnowanie terminów wizyt u lekarza, pomoc w zakupie leków, pomoc w dotarciu do jednostek ochrony zdrowia;

Środowiskowy Dom Samopomocy wspomaga uczestników w korzystaniu z niezbędnych świadczeń zdrowotnych poprzez: pilnowanie terminów wizyt u lekarza, pomoc w zakupie leków, pomoc w dotarciu do jednostek ochrony zdrowia, rejestrację do lekarza pierwszego kontaktu i do poradni specjalistycznych, monitorowanie regularnej farmakoterapii i terminów

wizyt w PZP oraz w innych poradniach specjalistycznych, utrzymywanie stałego kontaktu telefonicznego bądź osobistego z rodzinami np. przekaz informacji o stanie zdrowia; pomoc w podawaniu zleconych leków; pomoc w organizacji wyjazdów na turnusy rehabilitacyjne; wsparcie podczas hospitalizacji (odwiedziny w szpitalu, kontakt z lekarzem prowadzącym).

8) Niezbędna opieka;

ŚDS zapewnia uczestnikom niezbędną opiekę i pomoc w procesie przystosowania do życia społecznego, a także organizowania specjalistycznych usług dostosowanych do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności. Odbywa się to poprzez : monitorowanie stanu psychofizycznego uczestników podczas zajęć w Domu oraz w czasie wyjazdów plenerowych; udzielanie pomocy uczestnikom Domu przy czynnościach związanych z utrzymaniem higieny osobistej i wyglądem zewnętrznym (samodzielne jedzenie, mycie się, załatwianie potrzeb fizjologicznych, przypominanie o konieczności korzystania z toalety, ubieranie się, wiązanie obuwia, zapinanie guzików itd.); sprawowanie doraźnej opieki i nadzoru przez personel Domu w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobom tego wymagającym, pomoc osobom z zaburzeniami równowagi w przemieszczaniu się po Ośrodku; zapobieganie niekontrolowanemu oddalaniu się uczestników z Ośrodka –codzienny i stały dyżur, sprawowanie opieki nad osobami tego wymagającymi w czasie dowozu uczestników do ŚDS i odwozu do miejsc zamieszkania.

9) Terapia ruchowa, w tym: zajęcia sportowe, turystyka i rekreacja;

Terapia ruchowa w tym rehabilitacja realizowana jest poprzez najprostsze formy ćwiczeń ruchowych dostosowanych do możliwości i schorzeń uczestników, jest postacią rehabilitacji zdrowotnej, a zarazem formą uczestnictwa w kulturze fizycznej, której celem jest przywracanie i kompensowanie utraconych w następstwie choroby funkcji psychomotorycznych organizmu. Terapia w ramach której uczestnicy biorą udział w ćwiczeniach indywidualnych i grupowych o charakterze ogólnokondycyjnym. W zależności od zaleceń lekarskich prowadzone są ćwiczenia ogólnorozwojowe na sprzęcie rehabilitacyjnym m.in: atlas, steper, bieżnia, wioślarz, rowerek, drabinki, rotor, orbitrek itp. Masaż klasyczny, sportowy, relaksacyjny. Oprócz w/w ćwiczeń organizowane są zajęcia sportowe na świeżym powietrzu: koszykówka, siatkówka, piłka nożna, rzut piłką lekarską, rozgrywki w bilarda, tenis stołowy oraz zajęcia na pływalni.

10) Inne formy postępowania przygotowujące do uczestnictwa w warsztatach terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia, w tym w warunkach pracy chronionej na przystosowanym stanowisku pracy to:

- Trening estetyki pomieszczeń i porządku otoczenia

Celem prowadzonego treningu jest: zachęcanie do dbania o czystość wokół siebie i otoczenia, utrwalanie czynności porządkowych takich jak: ścieranie, zmiatanie, segregowanie, odkurzanie, wymiana ręczników, wynoszenie śmieci. Prowadzony trening ma uczulić uczestników na potrzebę dbania o czystość pomieszczenia w którym się znajdują a także porządek wokół budynku w którym przebywają, zaznajomić z rodzajami urządzeń i narzędzi sprzątających oraz ich zastosowaniem, wyuczyć odpowiedzialności, zaangażowania, rzetelności, samodyscypliny i współpracy w grupie, rozwijać określone umiejętności.

- Zajęcia plastyczne

Mają na celu: rozwijanie twórczego myślenia, zainteresowania sztuką i jej technikami; Kształtowanie umiejętności posługiwania się różnymi technikami plastycznymi,

stosowanie ich na papierze, płótnie, szkłe, glinie, tekturze, kawałku drewna, masa solna, wydzieranki, wyklejanki itp. Malowanie różnymi rodzajami materiału farba plakatowa, farba akwarelowa, akrylowa, farba do szkła, pastele olejne, pastele suche, kredki ołówkowe; Doskonalenie oraz pogłębianie zdolności każdego z uczestników indywidualnie; Wyrabianie umiejętności dążenia do celu; Nauka właściwego zastosowania przyrządów do różnego rodzaju prac plastycznych; Umiejętność właściwego doboru kolorystyki; Umiejętność estetyki oraz czystości prac; Rozwijanie wyobraźni i uzdolnień plastycznych uczestników; Doskonalenie umiejętności manualnych.

- **Zajęcia artystyczne**

Mają na celu: nabywanie umiejętności wykonywania prac z gliny, przygotowanie gliny, lepienie, łączenie elementów, wprowadzenie elementów zdobienia, suszenie, szkliwienie; pobudzanie kreatywności uczestników w trakcie wykonywania mis, pojemników, elementów biżuterii; doskonalenie umiejętności wykonywania prac użytecznych na drutach, utrwalanie podstawowych splotów; projektowanie i wykonywanie ozdób świątecznych, stroików z różnorodnych materiałów; utrwalanie umiejętności przygotowywania masy papierowej i tworzenie z niej obrazów i przedmiotów dekoracyjnych; podtrzymywanie zdolności hafciarskich uczestników, haftowanie prac użytecznych poznaczonymi ściegami; rozwijanie uzdolnień plastycznych uczestników, wyobraźni, inwencji twórczej poprzez zabawy plastyczne różnymi technikami.

- **Zajęcia rękodzielnicze:**

Mają na celu rozwijanie uzdolnień i zainteresowań uczestników, pobudzanie ich wyobraźni twórczej, podtrzymywanie oraz usprawnianie zdolności manualnych, koordynacji wzrokowo-ruchowej poprzez dekorowanie przedmiotów techniką decoupage, wykonywanie ozdób świątecznych, tworzenie kartek okolicznościowych przy użyciu haftu krzyżkowego, tworzenie przedmiotów artystycznych z masy lejnej i gipsu. Doskonalenie umiejętności stosowania różnych technik pracy w celu wyrażenia własnych obserwacji, przeżyć i doświadczeń; Nauka i doskonalenie procesów myślowych, uwagi, koncentracji, pamięci, spostrzegawczości poprzez szycie ręczne, maszynowe, malowanie, wyklejanie i rysowanie.

- **Zajęcia komputerowe**

Mają na celu nabycie, rozwijanie i podtrzymywanie podstawowych umiejętności obsługi sprzętu komputerowego, Nabycie, doskonalenie umiejętności z zakresu podstaw obsługi komputera; włączania komputera, korzystanie z myszki, klawiatury, tworzenie i otwieranie plików i folderów, nauka zapisywania pliku, drukowanie; Motywowanie do samodzielnej obsługi komputera w życiu codziennym, przyswajanie nazw i oznaczeń komputerowych; Zachęcanie do korzystania z komputerowych gier zręcznościowych i logicznych; Nauka obsługi poczty elektronicznej; Doskonalenie umiejętności obsługi sprzętu fotograficznego (aparat fotograficzny, drukarka fotograficzna itp.) oraz doskonalenie dotychczas zdobytych umiejętności; Ćwiczenia z zakresu obsługi programu power point; Nauka samodzielnego wyszukiwania informacji w sieci; Nabycie umiejętności korzystania z programów do odtwarzania plików zdjęciowych, muzycznych czy filmowych; Wdrażanie do dbałości o wysoką jakość stanu technicznego sprzętu komputerowego.

- **Trening umiejętności społecznych:**

Celem treningu jest poprawa funkcjonowania uczestnika w różnych dziedzinach życia, a zatem kształtowanie motywacji do akceptowanych przez otoczenie zachowań,

wyrabianie nawyków celowej aktywności, trening w sposobie życia zbliżonym do zwyczajowych norm oraz rozwój i doskonalenie umiejętności interpersonalnych niezbędnych w przeciwstawianiu się sytuacji bezradności i wykluczeniu społecznemu. Uczestnik nabywa większej pewności siebie i wiary we własne możliwości. Uczy się podstawowych zasad komunikacji interpersonalnej, budowania pozytywnego obrazu siebie oraz motywacji do podejmowania nowych zadań, zdobywa umiejętności samodzielnego podejmowania decyzji oraz skutecznego realizowania zadań. Trening ten ma także korzystny wpływ na wzajemne zrozumienie, budowanie więzi i gotowość do współdziałania w grupie. Ma na celu nauczanie użytkowników radzenia sobie w trudnych sytuacjach międzyludzkich, które pojawiają się w codziennym życiu. Omawiane są także pewne aspekty zachowań asertywnych np. rozwój umiejętności wyrażania i przyjmowania krytyki, nabywanie umiejętności rozwiązywania konfliktów, próbę swobodnego wypowiedziania i przyjmowania komplementów. Szczególnie ważne ze względu na to, że osoby z zaburzeniami psychicznymi mają problemy z nawiązaniem kontaktu, podtrzymaniem go, a także wykazują tendencję do izolowania się. Trening ten ma także korzystny wpływ na wzajemne zrozumienie, budowanie więzi i gotowość do współdziałania w grupie. Eliminacja negatywnych norm i obyczajów w zachowaniach społecznych.

Ponad to ŚDS umożliwia uczestnikom skierowanym na pobyt dzienny spożywanie gorącego posiłku przyrządzanego w ramach treningu kulinarnego.

Pracownicy domu, w celu zapewnienia integracji społecznej uczestników, współpracują z:

- 1) Rodzinami, opiekunami i innymi osobami bliskimi, w zakresie:
 - wymiany informacji na temat uczestnika,
 - realizacji planu wspierająco-aktywizującego,
 - organizacji wyjazdów i imprez kulturalno-rozrywkowych.
- 2) Ośrodkami pomocy społecznej oraz powiatowym centrum pomocy rodzinie, w zakresie:
 - przeprowadzania wywiadów,
 - kierowanie osób do ŚDS,
 - interwencji w sytuacjach kryzysowych.
- 3) Poradniami zdrowia psychicznego, szpitalem psychiatrycznym i innymi zakładami opieki zdrowotnej w zakresie zapewnienia wsparcia medycznego podopiecznym.
- 4) Powiatowym urzędem pracy, w zakresie odbywania staży absolwenckich.
- 5) Organizacjami pozarządowymi, w zakresie:
 - pozyskiwania artykułów żywnościowych dla uczestników,
 - przeprowadzania kursów i szkoleń, udziału w zabawach, imprezach i uroczystościach okolicznościowych,
 - międzynarodowej wymiany wolontarystycznej.
- 6) Kościołami i związkami wyznaniowymi, w zakresie opieki duszpasterskiej (rekolekcje, spowiedź, katechezy, odprawianie mszy dla podopiecznych).
- 7) Ośrodkami kultury i organizacjami kulturalno-rozrywkowymi, w zakresie
 - organizowania wystaw prac uczestników,
 - bajkoterapii,
 - publikacji artykułów na temat działalności ŚDS.

- 8) Placówkami oświatowymi, innymi jednostkami świadczącymi usługi dla osób z niepełnosprawnościami, w tym: warsztatami terapii zajęciowej, zakładami aktywizacji zawodowej, spółdzielniami socjalnymi, centrami integracji społecznej i klubami integracji społecznej.

3.6. Kultura i sport

Kultura

Kultura ma zasadniczy wpływ na jakość życia, tworząc relacje społeczne i pomagając w zaspokajaniu indywidualnych potrzeb niematerialnych, musi być jednak stale rozwijana. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym.

Placówką organizującą życie kulturalne w gminie Tyczyn jest Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Katarzyny Sobczyk w Tyczynie i jego filie tj.: Dom Ludowy w Borku Starym, Hermanowej oraz Kielnarowej, Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie „Spichlerz” i Centrum Promocji Dziedzictwa Kulturowego w Tyczynie.

Głównym celem MGOK w Tyczynie i jego filii jest:

- ochrona dziedzictwa kulturowego,
- rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych mieszkańców naszej gminy,
- przygotowanie do odbioru i tworzenie wartości kulturalnych,
- kształtowanie wzorców i nawyków aktywnego uczestniczenia w życiu kulturalnym.

Cele te realizowane są poprzez stałe formy pracy, czyli działalność zespołów artystycznych, klubów i kół zainteresowań oraz organizację imprez kulturalnych, koncertów, spotkań, wystaw itp..

MGOK i jego filie zrzesza ponad 800 osób w zespołach artystycznych, klubach i kołach zainteresowań.

Placówka jest organizatorem wielu ciekawych imprez o charakterze ogólnopolskim, wojewódzkim, powiatowym i gminnym, takich jak:

1. Organizowany od 1996r. Wojewódzki Przegląd Wiejskich Zespołów Śpiewaczych, który obecnie ma zasięg międzynarodowy. Na przegląd rokrocznie przyjeżdża 30 zespołów ludowych i kapel z województwa podkarpackiego, również ze Słowacji, Węgier i Ukrainy. W 2020r. wydarzenie zmieniło nazwę na Wojewódzki Przegląd Wiejskich Zespołów Artystycznych, dzięki czemu w konkursie mogły wziąć udział kapele ludowe, soliści śpiewacy i instrumentalni oraz zespoły obrzędowe.
2. Od roku 2006 wspólnie z parafią i Stowarzyszeniem Rodzin Katolickich w Tyczynie organizowany jest Przegląd Kolędowy "Pójdźmy wszyscy do stajenki...", w którym prezentują się chóry działające przy parafiach, szkołach, ośrodkach kultury. Przegląd cieszy się dużym zainteresowaniem wśród wykonawców i publiczności. W przeglądzie bierze udział również zaprzyjaźniony chór z Węgier.
3. Od roku 2003 M-GOK wspólnie z Uczniowskim Klubem sportowym "Flimero" jest organizatorem Powiatowych Prezentacji Zespołów Cheerleaders Szkół Podstawowych i Prezentacji Zespołów Gimnastyki Artystycznej, które w 2007 roku przekształciły się Otwarte Mistrzostwa zespołów Cheerleaders, a następnie Grand Prix Zespołów

Cheerleaders o Puchar Burmistrza Tyczyna i odbywają się w hali sportowej tyczyńskiej szkoły podstawowej.

4. Podkarpacka Parada Orkiestr Dętych - organizowana we współpracy z rzeszowskim oddziałem Polskiego Związku Chórów i Orkiestr. Uczestniczą w niej orkiestry dęte z naszego województwa. Atrakcją dla mieszkańców jest przemarsz orkiestr z mażoretkami, po którym odbywa się część konkursowa Parady oraz wspólnie wykonywany przez wszystkie orkiestry finał.
5. Dni Tyczyna, impreza rozrywkowa, podczas której prezentują się zespoły amatorskie i profesjonalne. Podczas finału „Dni Tyczyna” koncertują gwiazdy polskiej estrady, a ich występy przyciągają tłumy widzów. Oprócz koncertów organizowane są liczne atrakcje zarówno dla dzieci jak i dla dorosłych np. kiermasz z rękodziełem, stoiska kulinarne, animacje dla dzieci, warsztaty dla dzieci, potańcówka dla mieszkańców.
6. Konkurs plastyczny „Piękno naszej Ziemi Tyczyńskiej”- organizatorem konkursu jest Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej i MGOK Tyczyn. Jest on skierowany do uczniów szkół z terenu Gminy Tyczyn. Ma na celu propagowanie wśród dzieci i młodzieży piękna Ziemi Tyczyńskiej, umożliwienie twórczego wyrażania własnych odczuć, odkrywanie młodych talentów, budzenie zainteresowania osobliwościami przyrody i historią własnego środowiska.
7. Akcja Burza – rocznica przeprowadzenia akcji „Burza” w Tyczynie, bohaterskiego wyzwolenia Tyczyna przez akowców z placówki „Topola”. Podczas wydarzenia odbywa się Msza święta, apel poległych przy mogiłach poległych podczas walk w ramach Akcji Burza na terenie Tyczyna oraz program artystyczny przygotowany przez M-GOK Tyczyn. Organizatorami wydarzenia są: Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury im. Katarzyny Sobczyk w Tyczynie, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej – Koło w Tyczynie, Burmistrz Tyczyna i Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej.
8. Dożynki Gminne - odbywają się pod koniec sierpnia. Koncert z tej okazji i towarzyszące mu wydarzenia poprzedza uroczysta Msza Święta. Oprócz głównych wydarzeń organizowane są liczne atrakcje zarówno dla dzieci jak i dla dorosłych m.in.. kiermasz z rękodziełem, stoiska kulinarne, animacje i warsztaty dla dzieci oraz wieczorna potańcówka dla młodzieży i dorosłych.
9. Pikniki rodzinne – odbywają się w każdej miejscowości naszej gminy. Jest to impreza dla całych rodzin a główne atrakcje skierowane są szczególnie dla najmłodszych mieszkańców naszej gminy.
10. Noc Dziedzictwa – organizowane jest zarówno przez Centrum Promocji Dziedzictwa Kulturowego w Tyczynie jak i Centrum Dziedzictwa Kultowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie. Wydarzeniom towarzyszy spacer historyczny, wystawa, recital i inne atrakcje.
11. Europejskie Dni Dziedzictwa - to cykliczny projekt kulturalny, społeczny i edukacyjny. Jego celem jest edukacja historyczna i kulturalna, promowanie różnorodności regionalnego dziedzictwa kulturowego, podkreślenie wspólnych korzeni kultury europejskiej oraz propagowanie dialogu międzykulturowego. Narodowy Instytut Dziedzictwa jest ogólnopolskim koordynatorem Europejskich Dni Dziedzictwa. W ramach EDD odbywają się wystawy, spotkania, koncerty.
12. Podkarpacka Jesień Jazzowa - głównym celem Podkarpackiej Jesieni Jazzowej jest promocja muzyki improwizowanej oraz ukazanie szerszej publiczności aktywnych koncertowo ośrodków kultury województwa podkarpackiego. Jesień Jazzowa ma za

zadanie zebrać w jedną całość wszystkie wydarzenia jazzowe zarówno te regularnie odbywające się na Podkarpaciu, jak również nowe inicjatywy. Impreza rozpoczyna się Koncertem Inauguracyjnym w WDK i trwa do końca listopada. Czas ten wypełniają koncerty jazzowe, odbywające się w różnych ośrodkach kultury na terenie całego województwa podkarpackiego, nie wyłączając M-GOK w Tyczynie.

13. Święto Patronalne Gminy Tyczyn - 1998r. w hołdzie Św. Katarzynie - patronce parafii, kościoła i gminy Tyczyn, uchwałą Rady Miejskiej, dzień 25 listopada ustanowiony został Świętem Patronalnym Gminy Tyczyn. Z tej okazji M-GOK razem z Urzędem Miejskim organizuje corocznie imprezę okolicznościową podczas której parom małżeńskim wręczane są medale Prezydenta RP za długoletnie pożycie małżeńskie. Specjalnie na tą okazję M-GOK Tyczyn przygotowuje okazjonalny program artystyczny.
14. Od roku 1993 do kalendarza imprez stałych w M-GOK weszła organizacja koncertów Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy, podczas której prezentują się dziecięce zespoły artystyczne działające przy M-GOK Tyczyn oraz filiach.
15. Festiwal Piosenek Katarzyny Sobczyk "O Złotą Różę Małego Księcia" – organizowany jest od roku 2011, ma zasięg ogólnopolski. Jego celem są przede wszystkim: popularyzacja dorobku artystycznego Katarzyny Sobczyk, promocja wykonawców biorących udział w konkursie, propagowanie kultury muzycznej, twórcza wymiana doświadczeń muzycznych, wyłonienie i nagrodzenie utalentowanych wykonawców, zachęcenie ich do pracy twórczej w zakresie muzyki, rozwijanie talentów i zdobywanie doświadczeń estradowych. W festiwalu bierze udział około 100 wykonawców z całej Polski.

Ważną formą pracy M-GOK jest organizacja okolicznościowych imprez kulturalnych i rozrywkowych, takich jak: spotkania opłatkowe, zabawy karnawałowe dla dzieci, koncerty noworoczne, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, koncerty kolęd, jasełka, imprezy z okazji Dnia Kobiet, imprezy z okazji Dnia Babci i Dziadka, imprezy z okazji Dnia Matki i Ojca, Dnia Dziecka, imprezy z okazji Dni Tyczyna, imprezy patriotyczne (3-Maja, Święto Niepodległości), imprezy z okazji Święta Patronalnego Gminy, zajęcia w okresie ferii zimowych oraz wakacyjne, wystawy stałe i czasowe, spotkania autorskie, spotkania i prelekcje na temat profilaktyki zdrowotnej, lekcje muzealne i warsztaty edukacyjne, konkursy gminne dla dzieci: kolęd i pastorałek, koncerty zespołów profesjonalnych i amatorskich, Pikniki Rodzinne, Dożynki Gminne i Wiejskie, imprezy rekreacyjne i sportowe.

Ośrodek współpracuje ze szkołami oraz organizacjami pozarządowymi oraz ośrodkami kultury z sąsiednich gmin. Zespoły M-GOKu uczestniczą w wielu festiwalach międzynarodowych, m.in. w Holandii, Rumunii i Włoszech, Słowacji, Węzech. Placówka jest laureatem wielu nagród, w tym m.in. Ministra Kultury i Sztuki za ochronę kultury i dziedzictwa narodowego (1996 r.). W Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury i jego filiach tj: w Domach Ludowych w Borku Starym, Hermanowej oraz Kielnarowej, Centrum Dziedzictwa Kulturowego i Informacji Turystycznej w Tyczynie a także Centrum Promocji Dziedzictwa Kulturowego w Tyczynie, działają następujące zespoły, kluby i koła zainteresowań:

- Zespół Śpiewaczy "Tyczyniacy"
- Zespół Śpiewaczy "Borkowianie"
- Zespół Śpiewaczy "Hermanowiacy"
- Zespół Śpiewaczy "Kielnarowianie"
- Kapela Wójta Tycznera

- Kapela z Kielnarowej
- Dziecięcy zespół taneczny "Katarzynki" z Tyczyna
- Zespół tańca break dance "Wataha"
- Dziecięcy zespół taneczny "Perełki" z Borku Starego
- Dziewczęcy zespół taneczny "Arabeska" z Borku Starego
- Dziecięcy zespół taneczny "Niezapominajki" - 2 grupy z Kielnarowej
- Dziecięcy zespół wokalny z Hermanowej
- Grupa "Żyj kolorowo" – malarstwo dla dorosłych w Tyczynie
- Dziecięce kółka plastyczne Tyczynie, Hermanowej, Borku Starym, Kielnarowej
- Grupa rękodzielnicza z Hermanowej
- Klub Seniora z Tyczyna
- rytmika z elementami tańca dla 3,4,5 – latków w Tyczynie
- zajęcia ze zdrowego kręgosłupa w Tyczynie, Hermanowej i Borku Starym
- Gordonki – zajęcia wokально-rytmiczne dla dzieci do 3 roku życia w Tyczynie i Borku Starym
- Zumba Kids w Tyczynie, Borku Starym i Hermanowej
- Ognisko muzyczne dla dzieci w Tyczynie, Hermanowej, Borku Starym i Kielnarowej
- Zumba dla dorosłych w Tyczynie, Hermanowej
- Akrobatyka Diamond Team dla dzieci od 4-14 lat w Tyczynie
- Joga dla dorosłych w Tyczynie
- Aikido dla dzieci w Tyczynie
- Hip-Hop dla dzieci z FlowDance Akademia Tańca i Fitness Anna Cichocka w Tyczynie
- Robotyka i programowanie w Tyczynie, Borku Starym, Kielnarowej
- Język angielski dla dzieci w Borku Starym, Kielnarowej, Hermanowej
- Bachata – zajęcia dla dorosłych w Tyczynie
- Makrama dla dorosłych w Tyczynie, Borku Starym i Hermanowej
- zajęcia z rękodzieła dla dorosłych w Kielnarowej
- zajęcia ogólnorozwojowe dla dzieci w Borku Starym i Hermanowej
- Warsztaty młodego majsterkowicza w Tyczynie
- Zajęcia logopedyczne w Tyczynie
- warsztaty pisania ikon w Tyczynie

W gminie Tyczyn funkcjonuje Koło Gospodyń Wiejskich w Hermanowej i Borku Starym.

Tabela 12 Liczba imprez kulturalnych zorganizowanych w Gminie Tyczyn oraz liczba uczestników imprez, na tle powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów w 2021 roku

Jednostka terytorialna	Liczba zorganizowanych imprez ogółem	Liczba uczestników imprez
Dynów	38	8 675
Gmina Błazowa	72	8 890
Gmina Boguchwała	148	15 175
Gmina Chmielnik	bd	bd
Gmina Dynów	bd	bd
Gmina Głogów Małopolski	115	16 156
Gmina Hyżne	31	4 380

Gmina Kamień	7	4 738
Gmina Krasne	33	4 150
Gmina Lubenia	31	1 372
Gmina Sokółów Małopolski	40	6 540
Gmina Świlcza	20	3 577
Gmina Trzebownisko	18	6 100
Gmina Tyczyn	92	9886
Powiat rzeszowski	645	89 639
m. Rzeszów	438	106 085

Drugą instytucją, prowadzącą szeroką działalność w zakresie kultury jest Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna. Biblioteki publiczne gminy Tyczyn tworzą sieć, na którą składa się placówka macierzysta z siedzibą w **Tyczynie** (znajduje się tu: Oddział dla dzieci z Kącikiem dla Malucha, Wypożyczalnia dla dorosłych z czytelnią i Salonik Literacki) oraz trzy filie: w **Borku Starym**, **Hermanowej** i **Kielnarowej**. Wypełniając działalność statutową oraz podejmując działania niestandardowe, MiGBP w Tyczynie nieprzerwanie od 1949 roku służy mieszkańcom upowszechniając i promując czytelnictwo, prowadząc działalność informacyjną oraz kulturalno-edukacyjną. Wypełniając swoje zadania Biblioteka w coraz szerszym zakresie podejmuje współpracę ze szkołami, przedszkolami, instytucjami, mieszkańcami oraz lokalnymi organizacjami.

W MiGBP w Tyczynie od 2015 r. mieści się **redakcja miesięcznika „Głos Tyczyna”**, tu redagowane są teksty, robiona jest korekta oraz przygotowuje się materiały do druku. MiGBP w Tyczynie oraz jej trzy Filie są placówkami skomputeryzowanymi. Biblioteka od wielu lat prowadzi własną **stronę internetową** (administrują ją bibliotekarze), na której znajduje się **kompletny katalog on-line zbiorów**. Na stronie internetowej oraz w „GT” umieszczane są informacje dotyczące działań czytelniczych, relacje ze spotkań, propozycje zajęć edukacyjnych oraz wszelkie informacje niezbędne dla czytelnika.

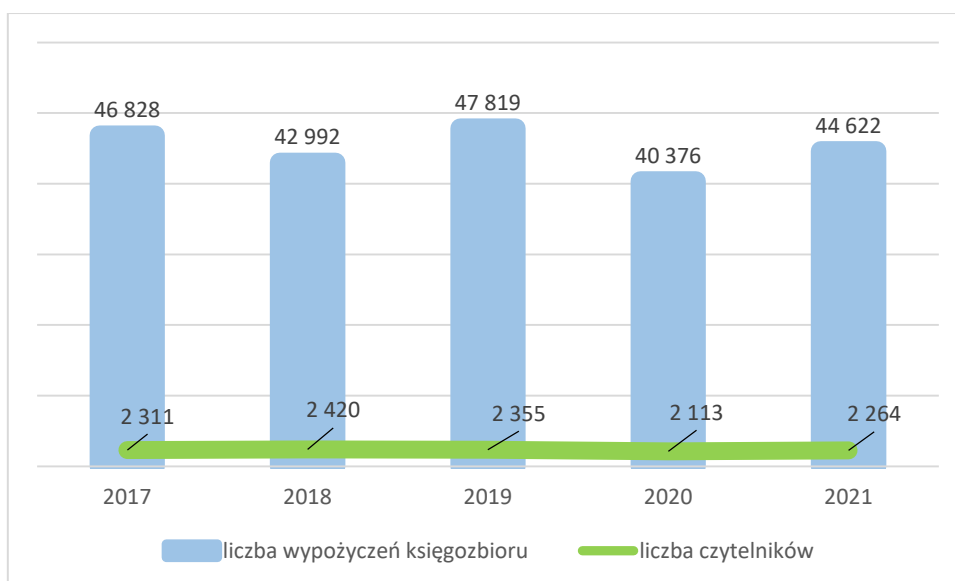
Oprócz statutowych zadań, czyli wypożyczania, gromadzenia, opracowania zbiorów oraz udzielania informacji, biblioteka podejmuje szereg inicjatyw, które mają na celu promocję książki i czytelnictwa. Ze środków własnych oraz w ramach realizowanych projektów, w ostatnim czasie organizowane były m.in.:

- konkursy plastyczne (na zakładkę do książki, na ilustrację, najlepszy czytelnik lata),
- wyjazd do księgarni i pałacu Dzieduszyckich w Zarzeczu,
- spotkania autorskie dla dzieci z: W. Drabikiem, M. Flis, A. Czerwińską, G. Bąkiewicz, I. Klebańską),
- spotkania dla dorosłych z: M. Paszyńską, W. Matras, A. Ungeheuer-Gołąb.

MiGBP w Tyczynie organizuje wystawy starej fotografii, których część w postaci cyfrowej można obejrzeć na stronie biblioteki oraz w internetowym systemie archiwizacji OSA. W każdej bibliotece w gminie Tyczyn można w czytelniach internetowych bezpłatnie skorzystać z komputera i Internetu, a w bibliotece w Tyczynie jest możliwość drukowania, skanowania i kserowania dokumentów.

Księgozbiór Biblioteki liczył na koniec 2021 r. 52 928 woluminów. Liczba czytelników w 2021 roku wyniosła 2 264, natomiast liczba wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz 44 622. W porównaniu do 2017 nastąpił nieznaczny spadek liczby czytelników oraz liczby wypożyczeń księgozbioru, na co wpływ miała pandemia. Liczbę czytelników oraz wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz na przestrzeni lat 2017-2021, przedstawia poniższy wykres.

Tabela 13 Liczba czytelników oraz wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz w gminie Tyczyn

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Ważną częścią pracy MiGBP w Tyczynie oraz Filii jest działalność kulturalno-edukacyjna.

W ramach tej działalności prowadzone są **akcje czytelnicze**, które są szczególną formą promocji biblioteki i książki. Każdego roku, dzięki pomocy szkół, przedszkoli i czytelników organizowane są m.in. takie akcje: *Tydzień Bibliotek*, *Dzień Pluszowego Misia*, *Podziel się książką*, *Narodowe Czytanie*, *Światowy Dzień Postaci z Bajek*. W działalności kulturalno-edukacyjnej ważne miejsce zajmują zajęcia organizowane dla dzieci. Z myślą o najmłodszych czytelnikach na Filiach i przy Oddziale dla dzieci w Tyczynie działają **Kąciki Malucha**, do których rodzice przychodzą z dziećmi, aby wspólnie czytać książeczki i bawić się. W Kąciku oraz w **Saloniku Literackim** dla grup zorganizowanych odbywają się głośne czytania, dyskusje nad książką, lekcje biblioteczne, a także zajęcia edukacyjno-wychowawcze. Podczas zajęć bibliotekarze wykorzystują nie tylko bajeczki, ale także autorskie prezentacje multimedialne i teatrzyk *kamishibai*.

Ważnym elementem promującym książkę są spotkania, które odbywają się w ramach działalności **Dyskusyjnych Klubów Książki** (DKK). Pod skrzydłami biblioteki działają dwa takie kluby: w Tyczynie i Hermanowej.

Biblioteka już po raz czwarty brała udział programie „Mała książka – Wielki człowiek”, aplikuje o środki na zakup księgozbioru w ramach Programu Wieloletniego „Narodowy Program Rozwoju Czytelnictwa”, prowadzi tzw. „Biblioteczkę Wsparcia”, której księgozbiór powiększany jest dzięki środkom Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. W zbiorach „Biblioteczek” znajdują się publikacje o tematyce profilaktycznej, psychologicznej, poradniki, książki wspierające nie tylko osoby uzależnione, ale także ich rodziny.

Od października 1989 r. ukazuje się miesięcznik „Głos Tyczyna”. Początkowo pismo miało formę gazetki ściennej Zarządu Gminnego NSZZ RI „Solidarność” w Tyczynie. Od 1990 r. jest pismem samorządowym, finansowanym przez Gminę Tyczyn. Pierwsza gazeta, wykonana we własnej pracowni komputerowej, ukazała się z datą 26 września 1993 r., już wtedy siedzibą redakcji był Urząd Gminy. W ciągu ponad 25 lat istnienia kilkakrotnie zmieniał się skład redakcji. Od lipca 2015 r. znajduje się ona w Miejskiej i Gminnej Bibliotece Publicznej w Tyczynie (odbywa

się tu skład i łamanie tekstu). Do grudnia 2010 r. „Głos Tyczyna” był dwutygodnikiem, obecnie jest to miesięcznik. Od lat na jego łamach publikowane są teksty, w których znajdują się informacje o inwestycjach prowadzonych przez Gminę Tyczyn, uchwałach podejmowanych przez Radę Miejską w Tyczynie, raporty z wykonania budżetu, informacje burmistrza. O ważnych wydarzeniach informują też szkoły, instytucje kultury, kluby sportowe i stowarzyszenia.

Sport

Sport w gminie Tyczyn odgrywa ważną rolę w życiu mieszkańców. Sfera sportu i rekreacji jest obszarem działań szkół podstawowych oraz wszelkich stowarzyszeń i związków powstałych na terenie gminy.

Na terenie Gminy Tyczyn znajduje się wiele obiektów sportowych służących rekreacji i wypoczynkowi. Są to m.in.:

Sala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej im. Stanisława Staszica w Tyczynie - Obiekt posiada szatnie wraz z zapleczem sanitarnym i łazienkami dla osób niepełnosprawnych, pokój nauczyciela WF z zapleczem sanitarnym, magazyn sprzętu sportowego, pomieszczenie gospodarcze, antresolę z trybunami na 40 miejsc siedzących, kotłownię gazową z wentylatorownią. Obiekt wyposażony w instalację fotowoltaiczną. Na sali gimnastycznej wyznaczone pola do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę nożną i ręczną.

Hala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej im. Stanisława Staszica w Tyczynie (dawne gimnazjum w Tyczynie) - Hala sportowa o wymiarach 22 x 44 m z areną wielofunkcyjną wyposażona jest w trzy boiska do siatkówki, jedno do koszykówki, jedno do piłki ręcznej, jedno do piłki nożnej halowej i kort do tenisa i widownią na 183 miejsca oraz siłownią, dwoma salami do ćwiczeń (15m x 6m) i czterema szatniami z natryskami. Na obiekcie zamontowana instalacja fotowoltaiczna.

Sala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej im. Wojska Polskiego w Borku Starym o wymiarach 12m x 24m z wyznaczonym polem do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę nożną i ręczną.

Sala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej w Kielnarowej o wymiarach 25,95m x 12,40m. Obiekt składa się z pełnowymiarowej sali gimnastycznej (wyznaczone pola do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę nożną i ręczną), szatni z zapleczem sanitarnym, pomieszczenia dla trenera i magazynu na sprzęt. Obiekt dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Sala gimnastyczna przy Szkole Podstawowej im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej o wymiarach 12m x 24m z wyznaczonym polem do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę nożną i ręczną.

Stadion sportowy w Tyczynie „MKS - STRUG Tyczyn”, na którym lokalne drużyny rozgrywają mecze ligowe. Obiekt wyposażony jest w oświetlone boisko sportowe z nawierzchnią z trawy naturalnej do gry w piłkę nożną, trybuny na 605 miejsc siedzących, pełne zaplecze szatniowo-sanitarne. Budynek w 2019 roku został wyposażony w instalację fotowoltaiczną. Stadion sportowy wraz z zapleczem w stanie technicznym dobrym.

Kompleks boisk ORLIK 2012 przy Szkole Podstawowej im. Stanisława Staszica w Tyczynie.

W skład kompleksu wchodzi boisko sportowe z nawierzchnią ze sztucznej trawy, oświetlone z zapleczem szatniowo-sanitarnym, a także boisko wielofunkcyjne z nawierzchnią z poliuretanu o wymiarach do gry w siatkówkę i koszykówkę, oświetlone wraz z zapleczem

szatniowo-sanitarnym. Obiekt jest przystosowany do uprawiania 9 podstawowych dyscyplin sportowych. Mogą być na nim prowadzone gry zespołowe, a także zajęcia i zawody lekkoatletyczne. Inwestycja została zrealizowana w ramach programu "Moje Boisko – Orlik 2012".

Boisko sportowe boisko LKS HERMAN Hermanowa - Boisko sportowe z nawierzchnią z trawy naturalnej o wymiarach do gry w piłkę nożną, brak oświetlenia, trybuny na 100 miejsc siedzących, brak zaplecza szatniowo-sanitarnego.

Boisko wielofunkcyjne przy Szkole Podstawowej im. Św. Królowej Jadwigi w Hermanowej - Boisko z nawierzchnią z kostki gumowej o wymiarach do gry w piłkę ręczną i nożną, siatkówkę, koszykówkę i tenisa, ogrodzone piłkochwytnymi.

Boiska sportowe przy Szkole Podstawowej w Kielnarowej. W skład obiektu wchodzi boisko wielofunkcyjne z nawierzchnią z kostki gumowej do gry w siatkówkę, koszykówkę, piłkę nożną i ręczną; ogrodzone piłkochwytnymi oraz boisko z nawierzchnią z trawy naturalnej do gry w piłkę nożną.

Boisko wielofunkcyjne przy Domu Ludowym - Boisko o wymiarach 30m x 19m z nawierzchnią z kostki gumowej do gry w siatkówkę, koszykówkę i tenisa, ogrodzone piłkochwytnymi, brak oświetlenia.

Stadion sportowy Borek Stary 68. W skład obiektu wchodzi oświetlone boisko sportowe z nawierzchnią z trawy naturalnej do gry w piłkę nożną, trybuny na 280 miejsc siedzących, zaplecze szatniowo-sanitarne do remontu, boisko do koszykówki z nawierzchnią asfaltową oraz boisko do siatkówki plażowej (nawierzchnia - piasek).

Otwarta Strefa Aktywności w Hermanowej, działka 919/6. Otwarta Strefa Aktywności składa się ze siłowni plenerowej (biegacz na pylonie, orbitrek na pylonie, wioślarz na pylonie, wyciskanie siedząc + wyciąg górny na pylonie, twister na pylonie, koła Tai Chi na pylonie), placu zabaw o charakterze sprawnościowym (owad osa, karuzela talerzowa, huśtawka ważka)) oraz strefy relaksu (ławka z oparciem – 3 szt., ławka z rowerkiem, stół do gry w szachy –2 szt., stojak na rowery 4-stanowiskowy, kosz na śmieci – 2 szt., regulamin).

Otwarta Strefa Aktywności w Tyczynie, działka 1632. Otwarta Strefa Aktywności składa się z siłowni plenerowej (wyciskanie siedząc + wyciąg górny na pylonie, wioślarz na pylonie, koła Tai Chi na pylonie, biegacz na pylonie, orbitrek na pylonie, twister na pylonie) oraz strefy relaksu (ławka z oparciem – 3 szt., ławka z rowerkiem, stół do gry w szachy –2 szt., stojak na rowery 4-stanowiskowy, kosz na śmieci – 2 szt., regulamin).

Otwarta Strefa Aktywności w Borku Starym, działka 326/5. Otwarta Strefa Aktywności składa się ze siłowni plenerowej (wyciskanie siedząc + wyciąg górny na pylonie, twister na pylonie, orbitrek na pylonie, koła Tai Chi na pylonie, wioślarz na pylonie, biegacz na pylonie), placu zabaw o charakterze sprawnościowym (owad osa, sześciobok, huśtawka ważka) oraz strefy relaksu (ławka z oparciem – 3 szt., ławka z rowerkiem, stół do gry w szachy –2 szt., stojak na rowery 4-stanowiskowy, kosz na śmieci – 2 szt., regulamin).

Siłownia zewnętrzna przy Szkole Podstawowej w Kielnarowej.

Siłownia zewnętrzna składa się z następujących urządzeń: wyciskanie siedząc + wyciąg górny – 1 szt., motyl – 1 szt., orbitrek – 1 szt., wioślarz – 1 szt., biegacz – 1 szt.).

Boisko wielofunkcyjne w Tyczynie w parku. Boisko o wymiarach 42m x 22m wyposażone w nawierzchnię z kostki gumowej do gry w siatkówkę i piłkę ręczną, ogrodzone

Gmina Tyczyn wspiera i rozpowszechnia kulturę fizyczną między inny poprzez dotowanie funkcjonujących na terenie klubów. Dzięki corocznym dotacjom, mogą one realizować swoje cele. Zadaniem klubów sportowych jest rozpowszechnianie kultury fizycznej, poprawienie lub wypracowanie kondycji fizycznej i psychicznej członków, rozwój stosunków międzyludzkich, jak również osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach poprzez uczestnictwo doraźne. W Gminie Tyczyn działa kilka klubów i organizacji sportowych (głównie piłkarskich). Są to:

1. Uczniowski Klub Sportowy „Flimero” przy Szkole Podstawowej w Tyczynie

Dziewięcący Zespół Akrobatyczno-Taneczny „Flimero” powstał w 1989 r., od początku odnosząc liczne sukcesy. W latach 2002-2006 były to m.in.: złoty i srebrny medal na I Międzyszkolnym Przeglądzie Gimnastyki Artystycznej, dwa złote medale dla grupy wiekowej kl. IV-VI i młodszej 5-7 lat oraz srebrny medal w II Międzyszkolnym Przeglądzie w Gimnastyce Artystycznej, 2 złote medale w III Międzyszkolnym Przeglądzie Dziewczęcych Zespołów Gimnastyki Artystycznej, 2 złote medale w III Powiatowych Prezentacjach Zespołów Cheerleaders Szkół Podstawowych, II miejsce na Turnieju Międzynarodowym Zespołów Cheerleaders 2006. Rok 2007 zespół zakończył z dorobkiem 11 medali z zawodów wojewódzkich, powiatowych, ogólnopolskich i międzynarodowych. Wielkim osiągnięciem było wicemistrzostwo Polski grupy juniorów i awans do mistrzostw Europy. W 2009 roku zespół Flimero reprezentował Polskę w Mistrzostwach Świata Cheerleaders, gdzie zajął 6 miejsce. Na Mistrzostwach Polski w Lesznie w marcu 2013 roku zdobył 4 złote medale i jeden srebrny. Zdobył również drugą lokatę w kat. Senior II oraz otrzymał puchar najlepszego cheerleadera w Polsce. W kwietniu 2013 dziewczęta z zespołu „Flimero” występowały na Grand Prix Pucharu Polski oraz brały udział w Turnieju Międzynarodowym we Francji. Podczas XXII Mistrzostw Polski Cheerleaders w marcu 2019 roku, drużyna z Tyczyna zdobyła w kategorii junior młodszy, junior i senior 4 złote, 1 srebrny i 1 brązowy medal.

2. Ludowy Klub Sportowy „Start” w Borku Starym

Klub powstał w 2011 roku. Rozwija się dynamicznie dzięki aktywności lokalnych działaczy sportowych. Osiąga coraz lepsze wyniki w rozgrywkach piłkarskich na Podkarpaciu. Obecnie występuje w "A" klasie, grupa Rzeszów I.

3. Szkolny Klub Sportowy przy Szkole Podstawowej w Borku Starym.

SKS w Borku Starym powstał w 1988 roku, rozpoczynając od szkolenia młodzieży w tenisie stołowym i w mniejszym zakresie – w sekcji piłki nożnej i siatkówki. W 1997 r. tenisiści stołowi SKS Borek Stary odnieśli pierwsze sukcesy w ogólnopolskich turniejach i mistrzostwach Polski w poszczególnych kategoriach wiekowych. Klub szkoli zawodników, będących uczniami Szkoły Podstawowej w Borku Starym. Biorą oni z powodzeniem udział w zawodach gminnych, powiatowych i wojewódzkich.

4. Ludowy Klub Sportowy Herman w Hermanowej

Klub powstał w styczniu 1968 r. i zrzeszał ok. 50 członków. W roku 1971 drużyna z Hermanowej została zgłoszona do rozgrywek piłki nożnej prowadzonych przez PZPN w Rzeszowie. W 1994r. seniorzy awansowali do klasy A, a w roku 2000 r. do V ligi. Stadion klubu posiada 2 000 miejsc siedzących.

5. Ludowy Klub Sportowy „Jar” w Kielnarowej

LKS „Jar” powstał w styczniu 1993 r., początkowo prowadził 2 sekcje: tenisa stołowego i piłki nożnej. Od 2004 r. rozszerzył swoją działalność o sekcję łucznictwa. w sezonie 2007/2008 żeńska drużyna „Jaru” występowała w II lidze, a drużyna męska w IV lidze. Do najważniejszych osiągnięć klubu w tenisie można zaliczyć m.in. zdobycie licznych medali na mistrzostwach wojewódzkich i międzynarodowych turniejach, mistrzostwo i wicemistrzostwo Polski zawodniczek w kategorii kadetek. W 2016 roku po raz pierwszy w historii polskiego łucznictwa medal w tych mistrzostwach zdobyła polska zawodniczka — Joanna Rząsa z LKS Łucznik Żywiec (zawodniczka, która rozpoczynała swoją karierę sportową w LKS JAR w Kielnarowej) wywalczyła brązowy medal w kategorii łuk klasyczny.

Od początku swojej działalności klub w rocznicę założenia organizuje Turnieje o Puchar Burmistrza w tenisie stołowym.

6. Klub Sportowy JU JITSU w Rzeszowie

W Tyczynie znajduje się oddział Podkarpackiej Szkoły Ju-Jitsu Karate działającej w oparciu o Klub Sportowy Ju-Jitsu Karate. Szkoła jest zrzeszona w wielkiej międzynarodowej rodzinie sztuk i sportów walki przynależąc do Polskiej Federacji Budo (PFB), Polskiego Związku Ju-Jitsu, JJIF – Ju Jitsu International Federation, JJEU – Ju Jitsu European Union, Ministerstwa Sportu i Turystyki oraz Polskiego Komitetu Olimpijskiego.

7. Stowarzyszenie Turystyczno-Sportowe „Wodnik”

Stowarzyszenie powstało w styczniu 2017 roku. Jego celem jest popularyzowanie i upowszechnianie turystyki a także sportu, kultury i aktywności fizycznej oraz różnych form ruchowych wśród dzieci, młodzieży, dorosłych i osób starszych. Realizują m.in. naukę pływania dla dzieci i dorosłych, organizują turnieje sportowe, obozy, wycieczki.

Dane na temat liczby sekcji, członków oraz trenerów i instruktorów w klubach sportowych, a także liczby osób ćwiczących przedstawia poniższa tabela.

Tabela 14 Szczegółowe dane dotyczące klubów sportowych oraz liczby osób ćwiczących na terenie gminy Tyczyn

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2018	2020
Kluby sportowe			
Kluby	sztuka	8	7
Sekcje sportowe	sztuka	15	12
Członkowie	osoba	437	396
Trenerzy	osoba	11	16
Instruktorzy	osoba	7	6
Inne osoby prowadzące zajęcia	osoba	4	3
Ćwiczący			
ogółem	osoba	396	395
mężczyźni	osoba	313	283
kobiety	osoba	83	112
Ćwiczący do lat 18			
ogółem	osoba	262	277
chłopcy	osoba	217	180
dziewczęta	osoba	45	97

^{*)}na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Powyższe dane wskazują, że na przestrzeni lat 2018-2020 liczba osób ćwiczących ogółem jest praktycznie na tym samym poziomie, wzrost natomiast można zauważyć w liczbie ćwiczących do lat 18 (5,73 %), co jest pozytywnym zjawiskiem. Mężczyźni na koniec 2020 roku stanowili

71,65 % osób ćwiczących i wartość ta zmieniła się na korzyść kobiet od 2018r. (mężczyźni stanowili 79,04 % ogółu ćwiczących).

3.7. Aktywność obywatelska mieszkańców

Kapitał społeczny w głównej mierze związany jest z aktywnością obywatelską mieszkańców, która mierzona jest liczbą organizacji pozarządowych, a więc fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych na terenie gminy, a także frekwencją mieszkańców gminy w wyborach i głosowaniach referendalnych. Organizacje pozarządowe aktywnie działają na rzecz społeczności lokalnej. Co roku wspólnie opracowywany jest Program Współpracy Gminy Tyczyn z Organizacjami Pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego, który stanowi element polityki społeczno-finansowej gminy. Jego zadaniem jest kształtowanie partnerstwa między administracją samorządową i organizacjami pozarządowymi poprzez umacnianie lokalnych działań, stwarzanie warunków dla powstania inicjatyw i struktur funkcjonujących na rzecz mieszkańców gminy. Współpraca z podmiotami dotyczy w szczególności zadań własnych gminy w zakresie:

1. Wspierania i upowszechniania kultury fizycznej.
2. Podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowanie polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej.
3. Kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.
4. Przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym;
5. Ochrony i promocji zdrowia;
6. Działalność na rzecz osób niepełnosprawnych.
7. Ekologii i ochrony dziedzictwa przyrodniczego.
8. Turystyki i krajoznawstwa.
9. Promocji i organizacji wolontariatu.

Współpraca z podmiotami odbywa się na zasadach: pomocniczości, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności, uczciwej konkurencji i jawności.

Zgodnie z Rejestrem stowarzyszeń Krajowego Rejestru Sądowego oraz danymi Urzędu Miejskiego w Tyczynie, na terenie gminy Tyczyn funkcjonują liczne organizacje pozarządowe:

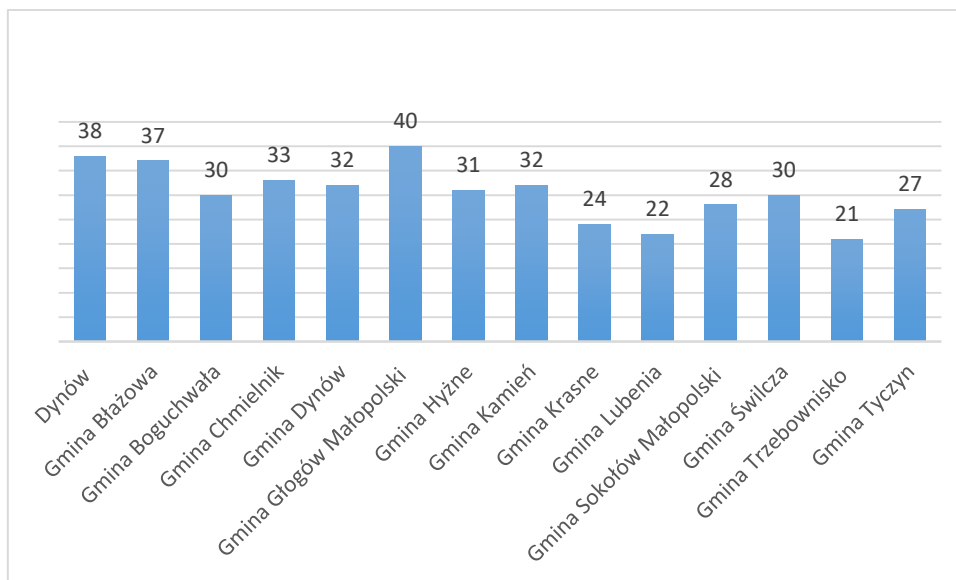
- Miejski Klub Sportowy „Strug”;
- Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym w Tyczynie;
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej w Tyczynie;
- Podkarpackie Stowarzyszenie Pracowników Pomocy Społecznej w Tyczynie;
- Regionalne Towarzystwo Wędkarskie „Strug” w Tyczynie;
- Ludowy Klub Sportowy „Jar” w Kielnarowej;
- Stowarzyszenie Turystyczno-Sportowe „Wodnik” w Kielnarowej;
- Stowarzyszenie Młodzieżowe Centrum Współpracy w Tyczynie;
- Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Rzeszowskiej w Tyczynie i Hermanowej;
- Stowarzyszenie Wspólne Dobro w Hermanowej;

- Fundacja Przyszań Blisko w Kielnarowej;
- Fundacja Historia Viva w Tyczynie;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Tyczynie;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Borku Starym;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Hermanowej;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Kielnarowej;
- Koła Gospodyń Wiejskich w Tyczynie, Hermanowej i Borku Starym.

Ważną rolę pośród funkcjonujących na terenie gminy organizacji pozarządowych pełnią ochotnicze straże pożarne, które oprócz prowadzenia działalności przeciwpożarowej i ratowniczej, prowadzą również działalność kulturalną i oświatową, skupiając wokół swoich siedzib lokalną społeczność. Kluby sportowe realizują cele z zakresu upowszechniania kultury fizycznej i sportu i promocji gminy Tyczyn, z kolei pozostałe stowarzyszenia skupiają się na wspieraniu rozwoju gminy Tyczyn, integracji jej mieszkańców, wspieraniu i budowaniu społeczeństwa obywatelskiego oraz prowadzeniu szerokiej działalności kulturowej na terenie gminy.

Wg danych GUS, w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, w gminie Tyczyn w roku 2021 funkcjonowały 27 organizacje pozarządowe, co daje 11 miejsce w powiecie. Najmniej fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców funkcjonowało w gminie Trzebownik, z kolei najwięcej w gminie Głogów Małopolski. Średnia dla powiatu rzeszowskiego wyniosła 30 organizacji pozarządowych. Dane dotyczące liczby organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w gminach powiatu rzeszowskiego według stanu na 2021 rok, przedstawia poniższy wykres.

Wykres 9 Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w gminach powiatu rzeszowskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Zaangażowanie mieszkańców w sprawy obywatelskie przejawia się również we frekwencji wyborczej. Analizując wybory jakie miały miejsce w kraju na przestrzeni lat 2018-2020, tj. wybory

samorządowe w 2018 roku, wybory do Parlamentu Europejskiego, wybory do Sejmu i Senatu RP w 2019 roku oraz wybory Prezydenta RP w 2020 r., można zauważyć, że na tle pozostałych gmin powiatu rzeszowskiego w gminie Tyczyn występowała frekwencja na poziomie średnim jednak powyżej średniej w powiecie rzeszowskim, co może świadczyć o zaangażowaniu mieszkańców gminy w sprawy państwa. Frekwencję w gminie Tyczyn w wyborach w latach 2018-2020 na tle pozostałych gmin powiatu rzeszowskiego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 15 Dane dotyczące frekwencji w wyborach na terenie gmin powiatu rzeszowskiego

Jednostka samorządu terytorialnego	Wybory samorządowe w 2018 r.- frekwencja [%]	Wybory do PE w 2019 r. – frekwencja [%]	Wybory do Sejmu i Senatu RP w 2019 – frekwencja [%]	Wybory Prezydenta RP w 2020 r. – frekwencja I tura/ II tura [%]
m. Dynów	58,83	44,76	59,04	63,72/67,58
gm. Błazowa	55,63	46,57	59,79	65,79/68,21
gm. Boguchwała	57,13	50,07	65,55	70,72/72,38
gm. Chmielnik	47,82	49,53	64,44	69,49/71,62
gm. Dynów	48,15	38,17	51,88	59,02/63,31
gm. Głogów Małopolski	60,58	49,01	65,34	70,4/71,75
gm. Hyżne	58,14	51,58	65,75	71,45/74,20
gm. Kamień	53,71	46,58	59,09	64,57/68,34
gm. Krasne	47,80	48,79	65,80	70,84/73,37
gm. Lubenia	57,18	49,17	63,90	69,93/72,36
gm. Sokołów Małopolski	55,25	46,89	60,47	65,74/67,88
gm. Świlcza	55,49	46,99	63,55	68,21/69,92
gm. Trzebownisko	56,89	48,29	64,86	70,17/72,09
gm. Tyczyn	48,83	48,56	64,30	69,33/71,58
Powiat rzeszowski	52,26	47,84	63,09	68,40/70,63

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Państwowa Komisja Wyborcza pkw.gov.pl

3.8. Bezpieczeństwo publiczne

Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców gminy oraz niski stopień przestępczości są jednym z czynników świadczących o rozwoju i atrakcyjności gminy oraz często są jednym z aspektów atrakcyjności inwestycyjnej. Położenie gminy i jej atrakcyjność turystyczna powodują, że sprawa bezpieczeństwa publicznego jest bardzo ważna tak dla mieszkańców, jak i dla innych znajdujących się tam osób. Gminę przecina ponad 7-kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 878 relacji Rzeszów - Dylągówka, na której dochodzi do wielu wypadków drogowych. Za bezpieczeństwo na

terenie gminy odpowiada Komenda Miejska Policji w Rzeszowie oraz znajdujący się w jej strukturach organizacyjnych Komisariat Policji.

Duży wpływ na komfort życia mieszkańców ma rozbudowana struktura ochotniczej straży pożarnej, która oprócz działalności mającej na celu zapobiegania pożarom oraz interwencji w wyniku ich powstania, bierze czynny udział w akcjach ratowniczych i zagrożeniach ekologicznych związanych z ochroną środowiska. W gminie Tyczyn funkcjonuje 4 jednostki ochotniczej straży pożarnej:

- Ochotnicza Straż Pożarna w Tyczynie;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Borku Starym;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Hermanowej;
- Ochotnicza Straż Pożarna w Kielnarowej;

OSP Hermanowa włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

W 2021 roku Burmistrz Tyczyna wprowadził do użytku na potrzeby edukacyjne dla ludności Gminy Tyczyn „Informator Obrony Cywilnej - Powszechna Samoobrona Ludności” oraz „Poradnik postępowania w sytuacjach zagrożeń”. Mając na uwadze zabezpieczenie potrzeb mieszkańców gminy Burmistrz Tyczyna – Szef Obrony Cywilnej Gminy powołał swoim zarządzeniem gminne formacje obrony cywilnej.

Wyszczególnienie występujących miejscowych zagrożeń według ich rodzajów oraz rodzajów zdarzeń, które były objęte działalnością jednostek ochrony przeciwpożarowej, przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 16 Miejskowe zagrożenia według rodzaju zagrożenia na przestrzeni lat 2018-2021

Rodzaj zagrożenia	Liczba występujących zagrożeń			
	2018	2019	2020	2021
Silne wiatry	7	17	31	16
Opady deszczu	0	23	133	8
Opady śniegu	1	1	0	6
Komunikacyjne	18	16	14	22
Medyczne	7	9	49	11
Ogółem	37	89	365	75

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Tabela 17 Działania ratownicze podejmowane przez OSP na terenie gminy Tyczyn na przestrzeni lat 2018-2021

Rodzaj zdarzenia	Liczba zdarzeń			
	2018	2019	2020	2021
Pożary	42	47	43	26
Miejskowe zagrożenia	55	82	253	82

Fałszywe alarmy	8	5	8	4
Zdarzenia ogółem	105	134	304	112

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych, największa liczba zagrożeń oraz zdarzeń wystąpiła w 2020 roku, w tym samym roku można zauważyć nieznaczny spadek liczby zagrożeń pożarowych, w porównaniu do 2019 roku.

Można zauważyć pewien wzrost liczby zagrożeń związanych ze zdarzeniami komunikacyjnymi (powiększająca się liczba pojazdów) oraz zdarzeniami związanymi z opadami śniegu. Analogicznie do sytuacji wzrasta liczba działań ratowniczych, która w roku 2020 wyniosła 304, o 199 więcej niż w roku 2018, kiedy było ich 105, aby spaść do liczby 112 w 2021 roku.

Tabela 18 Zdarzenia drogowe na terenie gminy Tyczyn w latach 2018-2020

Rodzaj zdarzenia	2018	2019	2020
wypadki	11	13	19
zabici	0	0	1
ranni	12	16	20
kolizje	119	112	76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie KMP w Rzeszowie

Głównymi przyczynami wypadków drogowych są: nieustąpienie pierwszeństwa przejazdu, niedostosowanie prędkości do warunków ruchu, niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami, nieustąpienie pierwszeństwa pieszemu na przejściu dla pieszych.

3.9. Środowisko naturalne i formy ochrony przyrody

Środowisko naturalne

Obszar gminy Tyczyn rozciąga się na terenie Pogórza Karpackiego, a dokładniej należy do mezoregionu Pogórza Dynowskiego. Położenie to stanowi o zróżnicowanym ukształtowaniu terenu. Pagórki dominujące na znacznym obszarze gminy Tyczyn powstały jako wypiętrzenia Głównego Nasunięcia Karpackiego ponad sto milionów lat temu, w okresie górnej kredy. Rzeźbę terenu kształtowały zarówno ruchy tektoniczne, jak i trwająca tysiącami lat erozja wodna i powietrzna. Jej efektem są płaskodenne i nieckowate doliny rzeczne, wąskie koryta strumieni, parowy i jary. Erozę "wspomagała" działalność człowieka, zwłaszcza występująca tu od wieków gospodarka rolna. W wyniku karczowania lasów na wyższych partiach stromych wzniesień, na wielu stokach utworzyły się osuwiska i obrywy.

Grzbiety występujących tu wzniesień biegną w różnych kierunkach, różny jest stopień nachylenia stoków, które rzeźbią liczne ciekі wodne i osuwiska. Wprawdzie różnica

w bezwzględnej wysokości nad poziomem morza na obszarze gminy nie jest duża, lecz znacznie bardziej istotne są różnice w budowie geologicznej. Ona warunkuje nie tylko typ krajobrazu, ale też rodzaj występujących minerałów i gleb, a to z kolei wpływa na charakter świata roślin i zwierząt. W Hermanowej występują pokłady łupków, wapieni i gipsów, z których jedynie te ostatnie są eksploatowane. Gipsowe złoża znajduje się w przysiółku Gradkowiec. Łupki (menilitowe), ze względu na występujące w nich warstwy twardej, zbitej krzemionki i podwyższoną zawartość potasu, uranu i torfu, mają niewielką przydatność gospodarczą. Natomiast na udokumentowanie czekają odkryte tu złoża wapieni litotamniowych, utworzonych przez skalinki - glony do dziś budujące rafy wapienne na Oceanie Indyjskim i Spokojnym.

Zróżnicowane ukształtowanie terenu i szata roślinna decydują o atrakcyjności krajobrazu gminy Tyczyn. Nad brzegami Strugu i mniejszych potoków, spotkać można pozostałości pradawnych lasów łęgowych: rosnące pojedynczo lub w grupach olsze, topole, wierzyby, wiązy, jesiony i zespoły łożowisk. Po występujących tu kiedyś bagnach porośniętych olsem - zespołem roślinności związanym z wodą stojącą, a także lasach liściastych z bogatym runem, nie ma już śladu. Ich miejsce zajęła gęsta zabudowa wsi, pola uprawne i łąki, a drzewa rosną kępami wzdłuż pól, dróg i wokół domów. Na nizinnych łąkach spotkać można turzyce, jaskry, kaczeńce, niezapominajki, chociaż melioracja wpłynęła na znaczne zubożenie łąkowego świata roślin.

W pozostałej pagórkowatej części gminy, krajobraz ma dużo bardziej urozmaiconą rzeźbę. Dominują tu wzgórza o długich spłaszczonych grzbietach i łagodnych stokach, pociętych debrzami - jak nazywa się tu parowy i jary. Wzgórza przedzielone są nieckowatymi dolinami o płaskich dnach. Grzbiety wzniesień położone są na wysokości 350-390 m n.p.m., a różnice wysokości terenu wynoszą od 130 do 170 m. W tej części gminy można wyróżnić kilka znacznie wyższych wzniesień. Bezpośrednio nad Tyczynem wznosi się Dalnica (343 m n.p.m.), na zboczach niższych wzniesień występują niewielkie zagajniki, w których oprócz drzew liściastych spotkać można też sosny, brzozy, graby i gdzieś tam buki. Miedze i skarpy śródpolne to siedliska tarniny i dzikiej róży. Bardziej na południe, na szczytach i stokach wzniesień pojawia się inny rodzaj lasów: ciemnozielonych latem i zielonych zimą. To pozostałości prawiekowej buczyny karpackiej. Obok buków występują też jodły, a w wilgotniejszych miejscach - jesiony, graby i jarzębiny. W runie leśnym spotkać można wiele roślin charakterystycznych dla obszarów górskich, m.in. żywiec gruczołowaty, skrzyp olbrzymi, lepieźnik biały, a także rośliny chronione - bluszcz, barwinek, marzannę wonną, śnieżyczkę przebiśnieg czy kopytnik.

Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo, południowo-wschodnia część gminy stanowiąca ok. 13% jej obszaru (ok. 1 100 ha), wchodzi w skład Hyżniańsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Jego granica przebiega wzdłuż dróg wiodących z Chmielnika do Kielnarowej i dalej przez Borek Stary w kierunku wsi Brzezówka (gm. Hyżne). Obejmuje on część wzgórz ciągnących się od Hyżnego w kierunku Matysówki, między dolinami rzeki Strug i potoku Chmielnik. Najwyżej położoną partię wzgórz porasta ok. 100-hektarowy kompleks leśny, tzw. Borkowski Las. Piękno obszaru gminy można podziwiać z ponad 20 miejsc określanych jako punkty widokowe. W wielu sołectwach gminy Tyczyn znajdują się cenne, zasługujące na ochronę obiekty dendrologiczne. Na listę pomników przyrody wpisane zostały dwa dęby szypułkowe (o obwodach 536 i 545 cm) rosnące na terenie parku dworskiego w Tyczynie oraz grupa drzew przy szkole podstawowej w Borku Starym składająca się z dwóch dębów szypułkowych (o obwodach 425 i 475 cm) oraz lipy drobnolistnej (obwód 480 cm).

Na terenie całej gminy występują różne gatunki wolno żyjących zwierząt. Są tu zające, wiewiórki, lisy, kuny, a w pobliżu większych skupisk leśnych - borsuki, sarny, jelenie i dziki. Wiele jest też gatunków ptactwa, m.in. łowne - kuropatwy i bażanty, rzadkie - kwiczoły, jarząbki,

myszolowy, zimorodki, krzykliwe orliki, górskie pliszki, drapieżne - jastrzębie i pospolite, ale pięknie śpiewające - skowronki, słowiki, drozdy, sikorki i wilgi. Wśród spotykanych płazów są m.in.: salamandra plamista, traszka, kumak górski, ropucha szara i rzekotka drzewna, a wśród gadów: jaszczurka - zwinka i żyworodna, padalec czy żmija zygzakowata.

Rodzaj gleb to także wynik budowy geologicznej. W dolinie rzeki Strug na madach rzecznych utworzyły się najlepsze rolniczo gleby, II i III klasy bonitacyjnej. Są to gleby brunatne, miejscami czarnoziemy brunatniejące, a na terenach wilgotnych - kwaśne, bagienne. W centralnej części gminy, tam gdzie skałę macierzystą stanowią utwory kredowe, występują gleby bielcowe. Gleby brunatne dominują także na wzniesieniach, lecz im wyżej, tym są płytsze i mniej urodzajne (IV-VI klasa). Tylko gdzieś na północnych stokach występują urodzajne, powstałe na lessach, czarnoziemy brunatniejące. Wszystkie gleby na terenie gminy Tyczyn zaliczane są to tzw. gleb ciężkich. Ich przydatność rolniczą określa klimat i klasyfikacja bonitacyjna. Na nich głównie wskazana jest produkcja ogrodnicza i uprawa warzyw. Na pozostałym terenie, położonym wyżej, o ostrzejszym klimacie, gleby określane są jako pszenno górskie. Są to ziemie najbardziej przydatne do uprawy zbóż, roślin okopowych, a także do wykorzystania nasłonecznionych stoków - narażonych na niedobór wilgoci w wyniku szybkiego spływu wód - na sady i plantacje roślin jagodowych (maliny, jeżyny, borówki).

Gmina Tyczyn jest obszarem występowania wyjątkowo dobrej wody. Są tu liczne źródła (wody szczelinowe - ze skał trzecio- i czwartorzędowych), które legenda łączy z przypadkami cudownych uzdrowień i życiowych dobrodziejstw. Najbardziej znane to "cudowne" źródła w Przylasku, przysiółku Hermanowej i na terenie klasztoru oo. Dominikanów w Borku Starym. Woda z tych źródeł nie wykazuje większego mineralizowania, lecz od lat ma renomę zdrowej wody. Gmina Tyczyn posiada też zasoby wód mineralnych. Eksploatowane są wody oligoceńskie - z odwiertów dla potrzeb komunalnych gminy oraz dla potrzeb wytwórni wody w Borku Starym. Bogactwem, z którego dotąd gmina nie korzysta jest źródło wody mineralnej w łąkach Tyczyńskich. Jest to woda o bogatych walorach leczniczych: siarczkowo-chlorkowo-wodorowo-węglanowo-sodowo-wapniowa z obecnością kationu żelazowego i anionu fluorkowego. Wydajność źródła jest niewielka, ok. 5 l/min. Występuje ono w pobliżu skał kredowych, przebiegających ze wschodu na zachód. Kilkadziesiąt metrów powyżej źródła pojawiają się wycieki żelaziste z banieczkami palącego się gazu ziemnego.

Niezaprzeczalnym walorem gminy, zwłaszcza jej pagórkowatych terenów, jest łagodny klimat i czyste powietrze. Stopień czystości powietrza mieści się normie dla obszarów chronionych. Przeprowadzane okresowo badania wykazują minimalny stopień stężenia SO₂ i pyłów oraz śladowe ilości metali ciężkich. Jedynie pobliski Rzeszów ma niewielki wpływ na zanieczyszczenia, gdyż na terenie gminy nie ma dużych zakładów przemysłowych.

Najcenniejsze pod względem krajobrazowym i przyrodniczym tereny, m.in. Pogórza Dynowskiego, zostały objęte ochroną prawną jako tzw. obszary chronionego krajobrazu.

Hyżniańsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu zajmuje południowo-zachodnią część Pogórza Dynowskiego, obejmując swoim zasięgiem tereny następujących gmin: Tyczyn, Chmielnik, Błazowa, Hyżne, Niebylec z wsią Gwoźnica oraz Markowa z wsią Husów. Cała jego powierzchnia to 24 011 ha. Obszar Chronionego Krajobrazu jest ósmym co do wielkości obszarem chronionego krajobrazu w województwie podkarpackim. Zasadnicza różnica między tymi obszarami występuje w udziale użytków rolnych w podziale powierzchni ogólnej. Hyżniańsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu posiada tylko 32% (wg innych źródeł 25%) powierzchni leśnej. Przeważają tu lasy liściaste i mieszane, tworzące grądy i skupiska drzew bukowych będące pozostałością

pradawnej buczyny karpackiej. Skupiska drzew w dolinach rzecznych są pozostałością lasów łągowych. W rezerwacie przyrody *Mójka*, znajdującym się na terenie tego obszaru, przedmiotem ochrony jest las bukowo-jodłowy, stanowisko bobra europejskiego. Rezerwat *Wilcze* został utworzony ze względu na kompleks jedliny podgórskiej ze znacznym udziałem buka. Z punktu widzenia przyrodniczego spotkać tu można liczne formy geologiczne i biocenozy (środowiska przyrodnicze) - miejscami najbardziej zbliżone do naturalnych. Osadnictwo na objętych ochroną obszarach wywarło swój wpływ stosunkowo później, niż w bardziej przyjaznych rolnictwu, niższej położonych i urodzajniejszych miejscach doliny Strugu - dopiero w XV w.

W skład chronionego obszaru wchodzi fragment wzgórz rozciągających się na południowy wschód od drogi z Kielnarowej do Chmielnika (wzdłuż doliny rzeki Chmielnik) i na wschód od biegnącej doliną Strugu drogi wojewódzkiej nr 878 z Rzeszowa do Dylągówki - na odcinku od Kielnarowej do granicy z gminą Błażowa. Najwyżej położoną partię wzgórz porasta tu 100-hektarowy kompleks leśny, tzw. Borkowski Las, poniżej rozciągają się malownicze pola i łąki przeciętne jarami i zadrzewionymi dolinami potoków.

Pod względem klimatycznym obszar gminy położony jest w zasięgu wpływów klimatu przejściowego z przewagą umiarkowanego kontynentalnego o większych rocznych amplitudach temperatury (upalne lata i mroźne zimy). Wiosny są tutaj krótkie, przechodzą niepostrzeżenie w długie lato. Zimy są długie i mroźne. Roczne sumy opadów są nieco niższe niż na wyżej położonych terenach.

Średnia roczna suma opadów atmosferycznych wynosi 700 mm - najmniej opadów występuje w styczniu i lutym, a najwięcej w lipcu. Średnia roczna liczba dni z pokrywą śnieżną wynosi 60 dni, a ilość dni z przymrozkiem wynosi około 110 w ciągu roku. W rozkładzie miesięcznym średnie temperatury kształtują się od około -2,5°C w styczniu do około +17,5°C w lipcu. Ilość dni pogodnych w ciągu roku wynosi od 35 do 40, natomiast dni pochmurnych - od 130 do 140.

Formy ochrony przyrody

Kwestie związane z ochroną przyrody regulowane są przez ustawę z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r. poz. 1098 z późn. zm.). Zgodnie z niniejszą ustawą formami ochrony przyrody są parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, a także ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów. Każda z tych form spełnia inną rolę w systemie ochrony przyrody i służy innym celom, z tego względu cechuje się odmiennym reżimem ochronnym oraz zakresem ograniczeń w użytkowaniu.

Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny, które są chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz oraz są wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcję korytarzy ekologicznych.

Na terenie gminy Tyczyn znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

1. Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu

- Data wyznaczenia: 1992-01-01
- Powierzchnia [ha]: 24449,0000

Hyżnieńsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu zajmuje południowo-zachodnią część Pogórza Dynowskiego, jest bogaty faunistycznie. Stanowi ostoję rzadkich gatunków: puchacza

Bubo-Bubo, bociana czarnego, salamandry plamistej (leśnictwo Szklary i Hadle Szklarskie), rzadkiego motyla górskiego - niepylaka mnemozyny (okolice Błazowej) oraz borsuka, gronostaja, łasicy, chomika, rzadkich ptaków drapieżnych, np. krogulca, myszołowa oraz licznych ptaków śpiewających. Swoją ostoję ma tu również zwierzyna łowna. Na terenie gminy Tyczyn, Hyżniańsko-Gwoźnicki Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje jej południowo-wschodnią część o powierzchni 1 100 ha.

Rosną tu grądy, buczyna karpacka oraz łągi w dolinach rzecznych. Z roślin chronionych występują: bluszcz pospolity, podkolan biały, lilia złotogłów, barwinek pospolity, skrzyp olbrzymi. Z interesujących zwierząt należy wymienić ptaki: puchacza, zimorodka, bociana czarnego, remiza, krogulca, z ssaków borsuka, gronostaja, łasicę a z płazów salamandrę plamistą.

Obszar wyznaczony Rozporządzeniem Nr 35 Wojewody Rzeszowskiego z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie zasad zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa rzeszowskiego.

Pomniki przyrody znajdujące się na terenie gminy Tyczy:

- na działce nr 1193/7 położonej w Tyczynie w zabytkowym parku znajduje się dąb szypułkowy (*Querus robur*),
- na działce nr 1188 położonej w Tyczynie na terenie firmy Tywent znajduje się dąb szypułkowy (*Querus robur*),
- na działce nr 568/6 na terenie prowadzącym do Szkoły Podstawowej w Borku Starym znajduje się lipa szerokolistna (*Tilia platyhyllus*),
- na działce nr 568/6 w otoczeniu Szkoły Podstawowej w Borku Starym znajdują się dwa dęby szypułkowe (*Querus robur*).

Gmina Tyczyn położona jest w dorzeczu Wisłoka. Największym ciekim wodnym w gminie jest przepływający przez cały jej obszar Strug. Płynie doliną o szerokości od 6 do 12 metrów i wpada do Wisłoka już poza granicami gminy, w Rzeszowie. Swoją początek bierze w rejonie Nowego Borku, gdzie łączy dwie rzeczki: Ryjak i Tatynę. Strug niesie wody wielu swoich dopływów, m.in. wpadającego doń w okolicach Kielnarowej potoku Chmielnik, a później Hermanówki. Dopływy te, są zbliżonej długości, mają duże spadki, a obszar ich zasilania ma niewielkie zdolności magazynowania wody. Powoduje to, że w przypadku nagłych odwilży, roztopów lub gwałtownych opadów do potoków spływają ogromne masy wody, których nie mieści koryto. Rozlewa się ona wtedy nawet poza dolinę rzeki, podtapiając niżej położone domy i tereny uprawne. Strug wylewa głównie podczas wiosennych roztopów i ostatnio także w lecie, podczas kilkudniowych intensywnych opadów. Poza ciekami wodnymi, woda powierzchniowa występuje w kilku niewielkich stawach pełniących rolę małej retencji, położonych przy granicy Tyczyna z Rzeszowem. Wody podziemne na obszarze gminy są wykorzystywane poprzez ujęcia wody i wodociągi na potrzeby bytowo-gospodarcze gminy, a także komercyjnie - w wytwórni wód działającej w Borku Starym.

Podstawowym problemem jest antropopresja. Powoduje zmniejszenie bioróżnorodności, wymieranie gatunków, a co za tym idzie ubożenie ekosystemów i degradację krajobrazu.

Generalnie największe szkody w środowisku przyrodniczym powodowane przez człowieka związane są z:

- budownictwem przemysłowym w pobliżu terenów cennych przyrodniczo,
- nielegalnymi składowiskami śmieci,
- dewastacją parków i zieleńców,

- chorobami, szkodnikami, pożarami lasów,
- emisją zanieczyszczeń od powietrza.

Do zagrożeń i degradacji zasobów przyrodniczych na terenie gminy Tyczyn należy zaliczyć:

- zrzuty ścieków do wód powierzchniowych, powodujące degradację zbiorników wodnych i cieków oraz ich eutrofizację,
- negatywny wpływ rolnictwa - uproszczenie struktury krajobrazowej, eutrofizacja (azotany pochodzenia rolniczego),
- ekspansję zabudowy mieszkalnej,
- emisję zanieczyszczeń z transportu,
- wypalanie łąk,
- nasadzenia gatunków obcych siedliskowo.

Działania takie powodują przede wszystkim zmniejszanie się liczby stanowisk wielu gatunków roślin oraz przekształcanie siedlisk.

Eliminacja cennych składników szaty roślinnej może nastąpić również w wyniku procesów spontanicznej sukcesji jak zarastanie krzewami, czy przekształcenia płątów boru świeżego w bór mieszany.

Zagrożenia suszą i przeciwdziałanie jej skutkom

Zgodnie z art. 183 i 184 ust. 1 ustawy Prawo wodne, zadaniem administracji rządowej i samorządowej oraz Wód Polskich jest przeciwdziałanie skutkom suszy, które prowadzi się zgodnie z planem przeciwdziałania skutkom suszy. Projekt planu przygotowują Wody Polskie w uzgodnieniu z ministrami właściwymi do spraw: rolnictwa, rozwoju wsi, rybołówstwa, żeglugi śródlądowej oraz wojewodami. Plan obejmuje:

- 1) analizę możliwości powiększenia dyspozycyjnych zasobów wodnych;
- 2) propozycje budowy lub przebudowy urządzeń wodnych;
- 3) propozycje niezbędnych zmian w zakresie korzystania z zasobów wodnych oraz zmian naturalnej i sztucznej retencji;
- 4) działania służące przeciwdziałaniu skutkom suszy.

Główny cel planu zawiera się już w samej jego nazwie, jest więc nim przeciwdziałanie skutkom suszy. Cel ten doprecyzowany jest przez 4 cele szczegółowe:

- 1) skuteczne zarządzanie zasobami wodnymi dla zwiększenia ich dostępności na obszarach dorzeczy;
- 2) zwiększanie retencionowania (magazynowania) wód;
- 3) edukacja w zakresie suszy i koordynacja działań powiązanych z suszą;
- 4) stworzenie mechanizmów realizacji i finansowania działań służących przeciwdziałaniu skutkom suszy.

Zasadniczo wyróżnia się cztery rodzaje suszy: atmosferyczną, rolniczą, hydrologiczną i hydrogeologiczną. Na zarządzanie ryzykiem suszy wpływ mają wyniki zagrożenia występowania trzech z czterech typów suszy: rolniczej, hydrologicznej i hydrogeologicznej. Z kolei mapy zagrożenia suszą dostarczają informacji dla planowania działań na rzecz przeciwdziałania jej skutkom, w szczególności poprzez czterostopniowy podział zagrożenia, gdzie I klasa obejmuje obszary zagrożone w stopniu słabym, II klasa – obszary zagrożone w stopniu umiarkowanym,

III klasa – obszary zagrożone w stopniu silnym, a IV klasa – obszary zagrożone w stopniu ekstremalnym.

Analizując mapy zagrożenia suszą rolniczą, hydrologiczną i hydrogeologiczną dla obszaru gminy Tyczyn, można stwierdzić, że stopień zagrożenia suszą jest generalnie na umiarkowanym poziomie. W przypadku zagrożenia suszą rolniczą - określona została na tym terenie klasa I, natomiast jeśli chodzi o zagrożenie suszą hydrologiczną oraz suszą hydrogeologiczną – klasa II.

Kluczowym elementem Planu przeciwdziałania skutkom suszy jest katalog działań, który określa konkretne i mierzalne rozwiązania, których wdrożenie ma przyczynić się do ograniczenia skutków suszy. Katalog ten ma wymiar operacyjny, a poprzez zbiór działań realizowane są cele szczegółowe, co z kolei ma przełożenie na cel główny. Plan nie jest planem inwestycyjnym, a prezentuje jedynie plany budowy, przebudowy i remontów urządzeń wodnych, które są zawarte w pozostałych dokumentach planistycznych z zakresu gospodarki wodnej.

Postępowanie w zakresie przeciwdziałania skutkom suszy zakłada przede wszystkim działania zapobiegające oraz zmniejszające prawdopodobieństwo wystąpienia negatywnych skutków suszy, które są realizowane w sposób niezależny od faktycznego wystąpienia suszy. W praktyce jest to wdrażanie działań technicznych oraz nietechnicznych, które służą m.in. kształtowaniu zasobów wodnych, gospodarowaniu gruntami i wodami, czy też ochronie ekosystemów wodnych i terenów podmokłych. Kluczowe są działania retencyjne, służące poprawie i przywracaniu naturalnych warunków obiegu wody. Przeciwdziałanie skutkom suszy służy również zmniejszaniu niedoborów wody, wzmocnieniu ochrony przeciwpowodziowej oraz poprawie stanu jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych.

Na obszarze gminy Tyczyn, w okresie 2021-2027 nie zostały zaplanowane przez Wody Polskie do realizacji zadania inwestycyjne z zakresu budowy i przebudowy urządzeń wodnych służących przeciwdziałaniu skutkom suszy.

3.10. Dziedzictwo kulturowe, turystyka i rekreacja

Dziedzictwo kulturowe

Gmina Tyczyn oprócz walorów przyrodniczo-krajobrazowych, posiada również bogatą i ciekawą historię.

Tereny otaczające Tyczyn wykazują bardzo dawne ślady pobytu i działalności ludzkiej, co wiąże się niewątpliwie z korzystnymi warunkami glebowymi, potwierdzają to również badania archeologiczne. Były to tereny pogranicza polsko-ruskiego, od końca XI w. związane przeważnie z Rusią, by ostatecznie w 1341 r. ,po wyprawie króla Kazimierza Wielkiego, znaleźć się w granicach Polski. Odtąd aż do połowy XV w. Tyczyn wraz z okolicznymi wsiami należał administracyjnie do ziemi sanockiej, a potem do powiatu przeworskiego ziemi przemyskiej. W okresie zaborów należał najpierw do cyrkułu, potem do powiatu rzeszowskiego, a po 1945 r. do województwa rzeszowskiego.

W 1368 r. król Kazimierz Wielki zezwolił na lokację miasta Tyczyna obok starej wsi zwanej Biała. Z 1418 r. pochodzą wiadomości o Borku Starym. W dokumencie z 1450 r. pojawiają się przedmieścia Tyczyna niewymienione z nazwy, ale z późniejszych dokumentów wynika, że były to Hermanowa (1458 r.) i Kielnarowa (1478 r.). W późniejszym czasie powstały już tylko niewielkie

przysiółki - Biechowszczyzna koło Kielnarowej (1695 r.) oraz Czerwonki i Przylasek koło Hermanowej (1745 r.). Z dokumentu lokacyjnego Tyczyna, wydane przez króla Kazimierza Wielkiego w 1368 r. wynika, że miasto było własnością królewską. W 1423 r. król Władysław Jagiełło nadał Janowi z Jicina (Giczyn) swoje dożywocie na mieście Tyczyn z całym kluczem i wsiami, m.in. Borkiem, Budziwojem i Matysówką, z tym, że po śmierci króla wrócić one miały do dzieci z poprzedniego małżeństwa zmarłej królowej Elżbiety (z domu Pileckiej, trzeciej żony Jagiełły), tj. do Jana, Ofki i Elżbety. Po śmierci króla w 1434 r., jako właściciel Tyczyna występuje Jan (Pilecki, herbu Leliwa). Tyczyn pozostał w rękach Pileckich do ok. 1585 r., kiedy Anna Pilecka (jedyna spadkobierczyni) poślubiła Krzysztofa ze Stangenbergu Kostkę herbu Dąbrowa. Po jego śmierci, w 1604 r. Anna ponownie wyszła za mąż za Łukasza Opalińskiego herbu Łódzia. Po śmierci Anny w 1631 r. dziedzicem dóbr tyczyńskich został jej syn z pierwszego małżeństwa - Mikołaj Rafał Kostka. Po jego śmierci i wobec bezpotomnej śmierci jego jedynej córki dobrami tyczyńskimi zarządzała wdowa po Mikołaju - Zofia Katarzyna (z domu Plemięcka). 6 lipca 1646 r. zapisała ona w testamencie wszystkie swe dobra (m.in. tyczyńskie) swym kuzynom - Działyńskim herbu Ogończyk. W 1670 r. Jan Klemens Branicki najechał zbrojnie Tyczyn, odbierając go Michałowi Działyńskiemu. W 1690 r. syn Jana Klemensa Branickiego, Stefan Mikołaj, zawarł ugodę ze Stanisławem Działyńskim (synem Michała), w wyniku której stał się prawnym posiadaczem Tyczyna z okolicznymi wsiami. Po jego śmierci w 1709 r. dobra odziedziczył syn - Jan Klemens Branicki - który zmarł bezpotomnie w 1771 r. Jan Klemens Branicki, hetman wielki koronny, troszczył się o swoje dobra tyczyńskie. Przebudował tu gruntownie kościół parafialny, uposażył szpital dla ubogich. Uzyskał także przywileje królewskie (Augusta II, a potem Stanisława Augusta Poniatowskiego) na kilka nowych jarmarków dla Tyczyna. Wdowa po nim, Izabela z Poniatowskich (jego trzecia żona), zatrzymała dla siebie dożywocie na dobrach tyczyńskich (do 1808 r.). Ponieważ przebywała przeważnie w Białymstoku, dobrami tyczyńskimi zarządzał ks. bp Antoni Wacław Betański - duszpasterz i świetny administrator, prepozyt tyczyński w latach 1770-1783, plenipotent i zarządca dóbr tyczyńskich z ramienia Branickich, a od 1783 r. biskup przemyski. Dzięki jego staraniom w 1772 r. powstało przy kościele parafialnym bractwo św. Trójcy, a sam kościół odnowiony wcześniej nakładem zmarłego Jana Klemensa Branickiego został uroczystie poświęcony 26 maja 1782 r. Ksiądz Betański opiekował się miejscową szkołą trywialną, na którą legował w testamencie 2 000 złp. Jako administrator i dzierżawca Tyczyna energicznie i skutecznie regulował wszystkie sprawy miasteczka. Posiadał tu własny dworek, istniejący do chwili obecnej. Od lat dwudziestych XIX w. dominium tyczyńskie należało do Wodzickich: Piotra (ok. 1828 r.), a następnie do Józefa, Aleksandra, Ludwika (zm. 1894 r.). Rodzina Wodzickich była wielce zasłużona dla Tyczyna. Aleksander hr. Wodzicki, uczestnik powstania listopadowego, własnym kosztem wznosił w 1844 r. nowy budynek szkolny w mieście. Ludwik hr. Wodzicki, jego syn, uczestnik powstania styczniowego, był aktywnym politykiem galicyjskim, od 1877 r. marszałkiem sejmu krajowego. W 1867 r. z jego inicjatywy zbudowano w Tyczynie młyn parowy, jeden z pierwszych w Galicji. Jemu też zawdzięcza swe powstanie piękna kaplica cmentarna wraz z grobowcem rodziny Wodzickich, zbudowana w latach 1877-1885. Wcześniej jeszcze, bo w 1862 r. rozpoczął on budowę pięknego, murowanego, jednopiętrowego pałacu w Tyczynie, ukończonego kilka lat później i otoczonego rozległym parkiem. Córka Ludwika hr. Wodzickiego, Izabella, poślubiła księcia Janusza Radziwiłła. Po jego wyjeździe z Tyczyna była faktyczną właścicielką dóbr tyczyńskich, które sprzedała w 1911 r. Witoldowi Uznańskiemu. Ten ostatni był właścicielem dóbr tyczyńskich (m.in. folwarków na terenie Tyczyna i Hermanowej) również w okresie międzywojennym. Niestety, nowy właściciel tyczyńskiego majątku po kilku latach rozpoczął jego systematyczną wyprzedaż, co pociągnęło za sobą spadek znaczenia dworu jako ośrodka kształtującego życie społeczne i kulturalne okolicy. Dwudziestolecie międzywojenne nie zmieniło charakteru Tyczyna. Zmniejszyła się jednak znacznie liczba jego mieszkańców, w wyniku

strat wojennych i emigracji, głównie ludności żydowskiej, do Stanów Zjednoczonych. W 1923 roku mający siedzibę w Tyczynie Sąd Powiatowy został zmieniony na Sąd Grodzki, obejmujący swym zasięgiem 36 okolicznych miejscowości.

Na czele władz miasta stał burmistrz, wybierany przez 12-osobową Radę Miejską. Równocześnie Tyczyn był też siedzibą Wójta Gminy Zbiorowej - ze swym urzędem i Radą Gminną obejmującą 10 sąsiednich wsi: Białą, Borek Stary, Budziwój, Chmielnik, Hermanową, Kielnarową, Matysówkę, Siedliska, Sołonkę, Straszędzie. Łącznie gmina liczyła ponad 14 tys. Mieszkańców i 4 tys. gospodarstw rolnych, z których większość nie przekraczała powierzchni 3 ha. Po wybuchu II wojny światowej Niemcy wkroczyli do Tyczyna 9 września 1939 roku. W latach 1940-41 szczególnie represyjne działania okupanta spotkały miejscową ludność żydowską. W czerwcu 1942 roku wszystkich Żydów mieszkających w Tyczynie i okolicznych miejscowościach przesiedlono do rzeszowskiego getta, skąd później wywieziono ich do obozów masowej zagłady. W stosunku do ludności polskiej rzeszowskie gestapo przeprowadziło 18 czerwca 1943 roku pacyfikację miasteczka, w trakcie której kilka osób rozstrzelano, a kilkadziesiąt wywieziono do obozów pracy. Chlubną kartę w dziejach Tyczyna stanowi konspiracyjna działalność ruchu oporu, której efektem było m.in. przeprowadzenie w 1944 roku udanego zamachu na proniemieckiego burmistrza Heucherta oraz otwarta bitwa AK-owców tutejszej placówki *Topola* z Niemcami, zakończona wyzwoleniem Tyczyna 27 lipca 1944 roku.

Na przestrzeni wieków Tyczyn wraz z okolicznymi wsiami wielokrotnie był niszczone przez najazdy, pożary i epidemie. W 1502 r. miał miejsce napad Tatarów, którzy zniszczyli m.in. młyn miejski. Kolejny napad tatarski miał miejsce w 1594 r. - spalili oni m.in. kościół szpitalny św. Krzyża w Tyczynie. W 1624 r. Tatarzy spalili oprócz domów w Tyczynie również kościoły w niektórych okolicznych wsiach (m.in. w Borku Starym). Również ostatni najazd tatarski w 1672 r. przyniósł tym okolicom sporo zniszczeń - oprócz Tyczyna ucierpiał też m.in. sąsiedni Nowy Borek. Z powodu drewnianej zabudowy zarówno okolicznych wsi, jak i samego Tyczyna, prawdziwą tragedią były pożary. W 1627 r. spłonęło prawie całe miasto. Tyczyn i okoliczne wsie doznały licznych szkód podczas "potopu", bowiem grasowali w tych stronach zarówno Szwedzi, jak i ich sprzymierzeńcy - wojska kozackie i siedmiogrodzkie. Podczas wojny północnej operowały w tych stronach wojska saskie i carskie. Bardzo dużo zniszczeń przyniosła też prywatna wojna Opalińskiego z "Diabłem Łańcuckim" (Stanisławem Stadnickim), który kilkakrotnie najechał Tyczyn na pocz. XVII w. Ogromne straty wśród ludności spowodowała epidemia grasująca tu w 1680 r.

Tyczyn ma swój herb i flagę. Herb na niebieskim tle przedstawia postać św. Katarzyny Aleksandryjskiej, patronki kościoła parafialnego, a od 1996 roku także całej gminy (w 1998 roku ustanowiono Święto Patronalne Gminy, obchodzone w dniu św. Katarzyny, 25 listopada), ubranej w szaty średniowieczne koloru białego-czerwonego. Patronka w lewej ręce trzyma gałązkę palmy, w prawej skierowaną ku dołowi miecz, na głowie ma złotą koronę, a wokół - aureolę. Flaga ma kolory: niebieski, biały i czerwony, na niebieskim tle znajduje się godło herbu gminy.

Na terenie gminy działa wiele organizacji pozarządowych, m.in. Towarzystwo Miłośników Ziemi Tyczyńskiej. Od 1989 r. wydawany jest Głos Tyczyna.

1. Zabytkowe zespoły architektoniczno-urbanistyczne w Gminie Tyczyn:

- a) **Zespół kościelny w Tyczynie** - Kościół parafialny pod wezwaniem świętej Katarzyny Aleksandryjskiej pochodzi z połowy XV w., z czasów gdy właścicielem miasta był Jan Pilecki. Zniszczony przez pożar 1627 r., został odbudowany (1631 – 38) przez Rafała Mikołaja Kostkę. Za czasów Jana Klemensa Branickiego kościół został gruntownie przebudowany. W XVIII w. dobudowano 2 wieże-dzwonnice, wykonano ogrodzenie i zakupiono nowe wyposażenie do świątyni.

Zdjęcie 1 Kościół parafialny w Tyczynie

Źródło: www.tyczyn.pl

Wnętrze kościoła pochodzi głównie z XVIII w., jest bardzo bogate, w stylu późnego baroku. Ołtarz główny i ołtarze w kaplicach dekorowane są rzeźbami ze stiuku (1743-45), wzorowanymi na rzymskich ołtarzach projektowanych przez architekta i malarza Andrea Pozza. Wewnątrz znajdują się liczne tablice pamiątkowe poświęcone ludziom zasłużonym dla kościoła i miasta.

Zdjęcie 2 Wnętrze kościoła parafialnego

b) Zespół klasztorny oo. dominikanów w Borku Starym

Sanktuarium Matki Bożej stanowi znane miejsce odpustowe związane ze świętem wniebowzięcia NMP (15 sierpnia). Założone zostało w 1667 roku z fundacji Macieja Niwickiego, proboszcza tyczyńskiego, w związku z kultem cudownego obrazu Matki Bożej. W skład sanktuarium wchodzi kościół pw. NMP i św. Jacka – barokowa świątynia z przełomu XVII i XVIII w..

Do sanktuarium należą jeszcze m.in. kaplice. Ponad klasztorem, na szczyci wzniesienia zwanego Jasną Górą (ok. 320 m n.p.m.) znajduje się kaplica Matki Bożej Bolesnej, zbudowana w 1896 – 97r. Stąd roztacza się piękna panorama doliny Strugu i okolicznych wzniesień.

Zdjęcie 3 Zespół klasztorny oo. dominikanów w Borku Starym

Źródło: www.tyczyn.pl

Zdjęcie 4 Cudowny Obraz Matki Boskiej Boreckiej

Źródło: borek.dominikanie.pl

- c) Zespół pałacowo-parkowy w Tyczynie, u zbiegu ul. Grunwaldzkiej i Parkowej. Pałac wzniesiony w latach 1862-69 przez Ludwika hr. Wodzickiego, ówczesnego właściciela dóbr tyczyńskich, w stylu eklektycznym. Mimo zniszczeń budynek zachował swój bogaty wystrój architektoniczny, m.in. portyk na frontowej ścianie oraz wieżę z loggią pośrodku na ścianie południowej. Pałac otacza park krajobrazowy (11,8 ha), urządzony w XIX w., z zachowanym drzewostanem (ok. 1500 drzew 46 gatunkach).

Zdjęcie 5 Zespół pałacowo-parkowy

Źródło: www.tyczyn.pl

- d) Staromiejski układ urbanistyczny w Tyczynie pochodzący z okresu 1368 do początków XIX w. Tworzy go zwarta zabudowa wokół prostokątnego rynku (80 m x 120 m) i wychodzących z niego ulic (Grunwaldzkiej, Kilińskiego, Mickiewicza, Kopernika, Targowej, Kościuszki, Podwale) oraz wzdłuż tyłów ul. Mickiewicza i zachodniej pierzei rynku, a także zespół kościelny i cmentarz. Jego środek zajmuje zieleniec z parkingiem na obrzeżach.

Teren zabudowy został wpisany do rejestru zabytku w 1970 roku.

Charakterystyczne obiekty to

- Pomnik Grunwaldu z figurką Matki Bożej ustawionych 1910 roku „ku pokrzepieniu serc” – dla uczczenia 500. rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem. Pomnik został wykonany przez rzeźbiarza z Rzeszowa, Władysława Janika,
- Dom – rynek 24, to kamienica z XVIII w., przebudowana w 1921 roku na potrzeby magistratu. Przed wejściem umieszczono tablicę pamiątkową poświęconą Jerzemu z Tyczyna,
- Dom – rynek 23, dom mieszkalny z 1912 r., z zachowaną unikatową kuczką żydowską na strychu.

Źródło: własne

2. Pozostały obiekty:

- a) Kaplica grobowa rodziny Wodzickich na cmentarzu parafialnym w Tyczynie, ul. Mickiewicza, wybudowana w latach 1877– 83 w stylu neogotyckim,
- b) Dworek bpa Wacława Betańskiego w Tyczynie , ul. Tycznera. Wzniesiony w II połowie XVIII w. był prywatną rezydencją bp. Wacława Betańskiego, utrzymaną w stylu dworów szlacheckich. Obecnie jest własnością prywatną.
- c) Rządówka nazywana dworkiem w Kielnarowej
Dom parterowy, utrzymany w stylu klasycystycznym. Pochodzi on prawdopodobnie z XVII-XVIII w.. Po II wojnie światowej budynek był zamieszkiwany do ok. 1969 r., potem przejęto go w użytkowanie miejscowe Kółko Rolnicze. Obiekt został odkupiony w 1978 r. od Kółka Rolniczego przez poprzednich właścicieli i w 1979 r. wpisany do rejestru zabytków. W latach 1980-84 został poddany gruntownej odnowie. Obecnie wykorzystywany jest na cele mieszkalne.
- d) Rządówka, tzw. dwór zlokalizowany jest w dolnej części miejscowości Hermanowa. Wybudowany został w XVIII w., przebudowany w II poł. XIX w., odnowiony w 1957 r.. Nieopodal, na krawędzi skarpy, na północ od dworu stoi murowana kapliczka, pochodząca z XVIII w., niegdyś należała do zabudowań dworskich. Rządówka wraz z kapliczką została wpisana do rejestru zabytków.

- e) Dawny szpital dla ubogich w Tyczynie, ul Kościuszki 3
Powstał pod koniec XV w. na terenie leżącym poza granicami miasta jako przytułek (szpital) dla ubogich. Od 1923 r. służył jako zakonna ochronka dla miejscowych dzieci. Obecnie mieści się tu Przedszkole Publiczne Sióstr Świętego Dominika.
- f) Sąd grodzki, w Tyczynie, ul Kościuszki 2 - Murowany dwupiętrowy budynek, wybudowany w latach 1900-1905 w stylu eklektycznym. Był siedzibą placówek oświatowych: szkoły podstawowe, przedszkola i uczelnie wyższe

3. Miejsca pamięci

- Pomnik Powstańców Styczniowych w Borku Starym postawiony z okazji 50-lecia Powstania Styczniowego
- Pomnik Czynu Patriotycznego mieszkańców Tyczyna i okolicy wzniesiony dla upamiętnienia pobytu Ojca Świętego Jana Pawła II w Rzeszowie w 1991 roku, położony w Tyczynie, przy rozwidleniu ulic Szopena i Mickiewicza,
- Pomniki Grunwaldu postawione w Tyczynie, Hermanowej i Kielnarowej z okazji obchodów 500-lecia bitwy pod Grunwaldem,
- Grób żołnierzy z oddziałów AK poległych w czasie walki o wyzwolenie Tyczyna 26-27 lipca 1944 r. na cmentarzu w Tyczynie,
- Figura Serca Jezusowego (przy wjeździe do Tyczyna od strony północnej), upamiętniająca obchody 2000 lat chrześcijaństwa,
- Pomnik Jana Pawła II postawiony przy Publicznym Gimnazjum im. Jana Pawła II w Tyczynie,
- Tablica pamiątkowa poświęcona Jerzemu z Tyczyna (1510– 1586), wychowankowi Akademii Krakowskiej, poecie i humaniście, sekretarzowi królów Zygmunta Augusta i Stefana Batorego, długoletniemu posłowi Rzeczypospolitej w Rzymie. Znajduje się na ścianie kamienicy w Tyczynie, Rynek 23,
- Krzyż Katyński upamiętniający 70 rocznicę dokonania zbrodni katyńskiej i katastrofę lotniczą w Smoleńsku, wzniesiony przy kościele parafialnym w Tyczynie,
- Krzyż Wielkiego Jubileuszu przy skrzyżowaniu ulic Armii Krajowej i św. Krzyża, postawiony z okazji upamiętnienia narodzin Jezusa Chrystusa. Takie same krzyże wzniesiono w Hyżnem, Błazowej i Chmielniku.
- Tablica na budynku Urzędu Miejskiego w Tyczynie upamiętniająca uchwalenie Konstytucji 3-go Maja,
- Tablica na kościelnym murze przy ulicy Strażackiej upamiętnia pacyfikację Tyczyna w dniu 18 czerwca 1943 r..

Zdjęcie 7 Zabytkowe Kamieniczki w Rynku w Tyczynie

Źródło: własne

Tabela 19 Obiekty wpisane do rejestru zabytków w Gminie Tychy, stan na 31.03.2022

Miejscowość	Nazwa zabytku
Tychy ROZRÓŻNIĆ OZNAKOWANI E ZABYTKU OD JEGO ELEMENTU	- układ urbanistyczny średniowiecznego miasta, nr rej.: A-387 z 3.11.1970: - układ z częścią zabudowy, 1368 – XIX, - obwałowania ziemne, XV - zespół kościelny (osobna decyzja), - cmentarz, 1840, - zespół kościoła par. pw. św. Katarzyny, XVIII, nr rej.: A-363 z 4.11.1975: - kościół, - 2 dzwonnice, - wikarówka, - ogrodzenie kościoła, - plebania, - brama i ogrodzenie plebani, - zespół pałacowy, 2 poł. XIX, nr rej.: A-382 z 31.05.1968: - pałac, - stajnie cugowe, - park, - pawilon gościnny z łącznikiem, 1881, nr rej.: A-465 z 30.12.2010, - oficyna, 1851, 1892, nr rej.: j.w. - spichrz dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A-327 z 23.09.1983, - dom, ul. Kopernika 1, 2 poł. XIX, nr rej.: A-370 z 4.07.1985, - budynek Sądu Grodzkiego, ob. urząd miejski, ul. Kościuszki 2, k. XIX, nr rej.: A-373 z 19.03.1992, - dom, ul. Podwale 9, ok. 1910, nr rej.: A-365 z 4.08.1981, - kamienica z częścią oficyny, Rynek 4, 2 poł. XVIII, 2 poł. XIX, nr rej. A-318 z 11.02.2009, - dom, Rynek 23, 1912, nr rej.: A-374 z 6.01.1988, - kamienica, Rynek 24, 2 poł. XVIII, 2 poł. XIX, 1926, nr rej.: A-332 z 26.02.2009, - budynek d. Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, ul. Strażacka 1, 1875-1877, nr rej.: A-371 z 14.04.1983.

Borek Stary	- zespół klasztorny OO Dominikanów, 2 poł. XVII, nr rej.: A-326 z 28.06.1950 i z 28.07.2006; - kościół pw. Wniebowzięcia NMP, 1684-1726, - klasztor, 1721-38 - budynek z bramą, 1861-69, - dziedziniec odpustowy, - otoczenie leśne ze starą drogą pielgrzymkową, nr rej.: A-354 z 4.06.2009, - cmentarz zakonny dominikanów, k. XIX, nr rej.: A-167 z 9.08.2006, - kaplica pw. św. Anny, 1779, nr rej.: j.w., - kaplica pw. Matki Bożej Bolesnej, na szczycie wzgórza, 1897, nr rej.: A-168 z 9.08.2006, - plebania, drewn., poł. XIX, 1914, nr rej.: A-27 z 15.05.2002.
Hermanowa	- dwór, XVIII(?), XIX, z otoczeniem, nr rej.: A-319 z 22.05.1981 - kapliczka, XIX, nr rej.: j.w.
Kielnarowa	- dwór z otoczeniem (cz. zadrzewionym), XVIII/XIX, nr rej.: A-379 z 2.11.1979

Źródło: Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu

Turystyka i rekreacja

Gmina Tyczyn jest malowniczo położona, 7 km na południe od Rzeszowa na pogórzu karpackim. Posiada znaczące walory turystyczne, szczególnie w kontekście ich wykorzystania przez mieszkańców sąsiedniej aglomeracji miejskiej, jaką tworzy Rzeszów. Przemawiają za tym liczne zabytki, pamiątki historyczne i ciekawostki terenowe oraz urozmaicone krajobrazy Pogórza rzeszowskiego. Obszar ten jest na tyle ciekawy, że może zainteresować krajoznawców i miłośników przyrody, ludzi szukających krótkiego wypoczynku w spokoju i ciszy. Najbardziej atrakcyjna krajobrazowo, południowo-wschodnia część gminy stanowiąca ok. 13% jej obszaru (ok. 1 100 ha), wchodzi w skład Hyżniańsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Jego granica przebiega wzdłuż dróg wiodących z Chmielnika do Kielnarowej i dalej przez Borek Stary w kierunku Brzezówka (gm. Hyżne). Najwyżej położoną partię wzgórz porasta ok. 100-hektarowy kompleks leśny, tzw. Borkowski Las.

Atrakcyjny krajobraz Tyczyna i okolicy oraz obiekty i zespoły architektoniczne podziwiać można z interesująco usytuowanych punktów i ciągów widokowych. Położone są one głównie przy istniejących szlakach turystycznych i ciągach komunikacyjnych. Część z nich usytuowana jest w najwyższych partiach terenu, w związku z czym można podziwiać z nich dość odległe widoki, również na terenie gminy Tyczyn i daleko poza nią. Sprzyja temu ukształtowanie granic administracyjnych miasta Tyczyna, które wcinają się głęboko w odległe zakątki gminy. Są to:

1. Punkt widokowy z drogi biegnącej na podwyższonym odcinku terenu w części Tyczyn - Potoki na Budziwój - dzielnicę miasta Rzeszowa i Boguchwałę.
2. Punkt widokowy z tej samej drogi na granicy z Budziwojem - dzielnicą miasta Rzeszowa na fragment Budziwoja i Nowe Miasto w Rzeszowie (na drugim planie).
3. Ciąg widokowy z drogi biegnącej na granicy Tyczyna - Potoki z Budziwojem - dzielnicą miasta Rzeszowa na Rzeszów.
4. Ciąg widokowy z drogi Rzeszów - Tyczyn (na wysokości stacji benzynowej Orlenu) na zespół pałacowo-parkowy w Tyczynie (na dużym odcinku został on w ostatnich latach zabudowany).
5. Ciąg widokowy z tej samej drogi na dominujący nad zespołem staromiejskim kościół parafialny.
6. Ciąg widokowy z niższego odcinka tejże drogi na Tyczyn i Hermanową.

7. Ciąg widokowy z tejże drogi przez Mokłą Stronę na zespół pałacowo-parkowy i wzgórze miejskie w Tyczynie.
8. Ciąg widokowy z obrzeża osiedla 600-lecia na panoramę Tyczyna od zachodu.
9. Ciąg widokowy z ulicy Ogrodowej na panoramę Tyczyna od zachodu.
10. Punkt widokowy z mostku na potoku Hermanówka w ciągu ulicy Ogrodowej na panoramę Tyczyna od zachodu.
11. Ciąg widokowy z ulicy Kościuszki w Tyczynie, na wysokości budynku dawnego sądu grodzkiego, na wzgórze miejskie od północy
12. Ciąg widokowy z drogi Dynów - Tyczyn od zakrętu na granicy miasta z Kielnarową na panoramę miasta od wschodu.
13. Punkt widokowy z zakrętu drogi Dynów -Tyczyn na panoramę miasta od wschodu.
14. Ciąg widokowy ze starej drogi Kielnarowa - Tyczyn (obecnie ul. Zagrody) na kościół w Tyczynie.
15. Ciąg widokowy z ulicy Mickiewicza w Tyczynie (obok cmentarza rzymskokatolickiego) na kościół w Tyczynie.
16. Ciąg widokowy z ulicy Lasek w Tyczynie, powyżej cmentarza, na dolinę Strugu i Kielnarową.
17. Ciąg widokowy z drogi Kielnarowa Królka -Tyczyn na miasto od południa.
18. Ciąg widokowy z drogi Kielnarowa Królka -Tyczyn na miasto i zespół pałacowo-parkowy od południa.
19. Ciąg widokowy z drogi przez Kielnarowa Królka na Rzeszów od południa.

Tyczyn jest gminą przyjazną turystom. Przez najpiękniejsze tereny gminy wytyczone zostały trasy turystyczne - piesze - będące fragmentem szlaków prowadzących do Hyżniańsko-Gwoźnickiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Pieszą turystykę systematycznie uprawiają uczniowie szkół podstawowych z tereny gminy, którzy od 1994 roku uczestniczą w Rajdach Szkół Podstawowych - jesiennych i wiosennych. Organizatorem tych pieszych wędrówek, podobnie jak i pikników, jest Koło nr 32 Oddziału PTTK w Rzeszowie, od wielu lat współpracujące z gminą.

Przez teren gminy przebiegają dwa szlaki turystyczne:

1. Nizinny szlak żółty „Dookoła Rzeszowa”.
2. Górski szlak niebieski, przebiegający od granicy gminy w Tyczynie w kierunku Kielnarowej.

Zdjęcie 8 Niebieski szlak w Kielnarowej

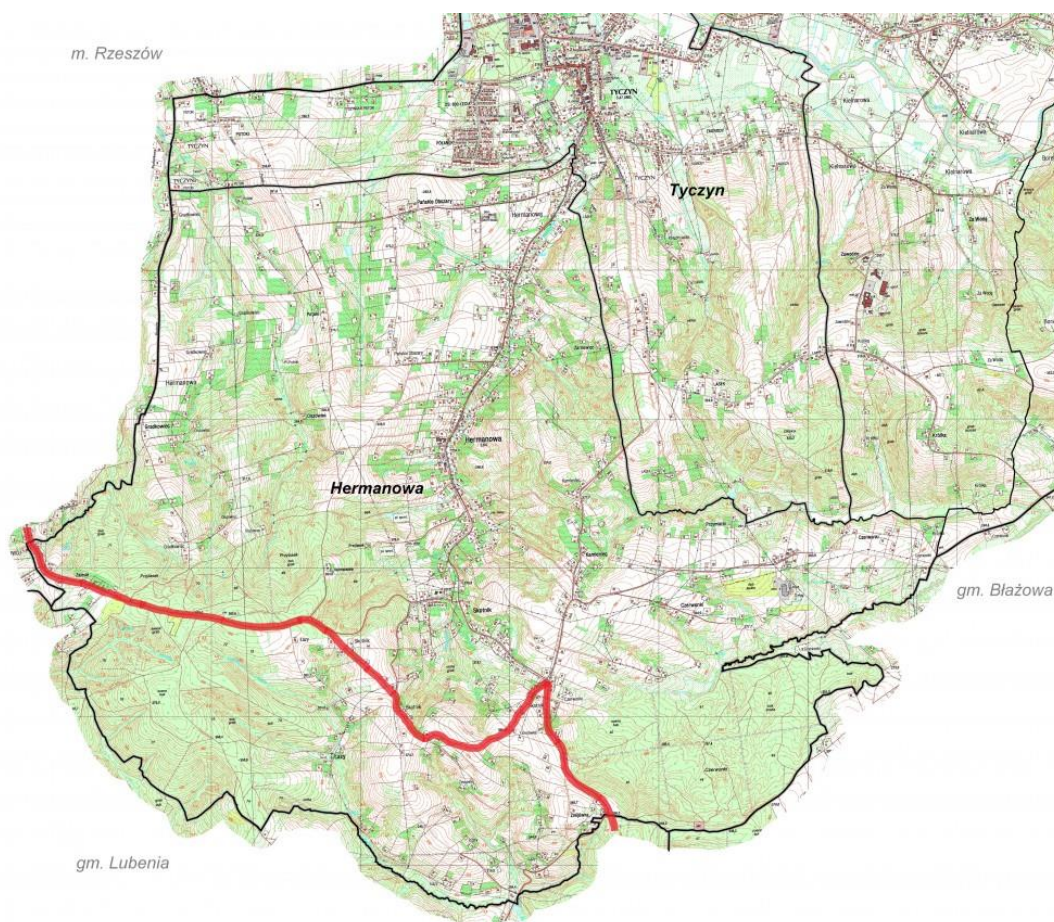

Źródło: www.tyczyn.pl

oraz trasy rowerowe:

1. Fragment szlaku rowerowego Rzeszów – Koszyce. Trasa główna o długości 14,5 km oraz sześć tras lokalnych.
2. Fragment odcinka autostrady rowerowej Green Velo: Rzeszów – Błażowa – Dynów, przebiegający przez Hermanową.

Zdjęcie 9 Trasy rowerowe w gminie Tyczyn

Źródło: www.tyczyn.pl

Bazę wypoczynkowo-rekreacyjną stanowią boiska i sale sportowe znajdujące się przy szkołach. Działa kilka klubów sportowych, głównie piłkarskich. Przy Szkole Podstawowej w Tyczynie działa Zespół Akrobatyczno-Taneczny *Flimero*.

Z punktu widzenia rozwoju turystyki niezwykle istotne znaczenie ma stan bazy noclegowej. Ze względu na swoje położenie, walory krajobrazowe tereny gminy Tyczyn są predysponowane do rozwoju ofert turystycznej

Aktualna baza noclegowa na terenie gminy Tyczyn składa się z obiektów:

- 1) Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie - Kampus WSliZ w Kielnarowej. Na terenie CTiR w Kielnarowej mieszczą się trzy ośrodki wypoczynkowe, z bazą aż 100 miejsc noclegowych. Do dyspozycji gości jest Hotel Czerwony, Hotel Żółty oraz Akademik, które zapewniają możliwość pobytów krótko lub długoterminowych oraz okazję do rozkoszowania się wszechobecnym pięknem przyrody, ciszą i spokojem. Obiekt położony jest w pięknym otoczeniu Pogórza Dynowskiego, zaledwie 10 km od Rzeszowa
- 2) „Taberna pod Sosnami” w Kielnarowej. Dysponuje obiektami noclegowymi umiejscowionymi w pobliżu Taberny. Dostępne są pokoje 2-, 3-, 4-osobowe oraz pokoje lux, wyposażone w łazienki, odbiorniki TV oraz Wi-Fi.
- 3) Gospodarstwo agroturystyczne – WROTYCZOWE POLA w Borku Starym.

- 4) Noclegi w Tyczynie - Bursa. Oferta obiektu obejmuje wspólną kuchnię. Na miejscu znajduje się sprzęt do grillowania. Na terenie obiektu dostępny jest bezpłatny prywatny parking. Goście mogą też skorzystać z wypożyczalni rowerów, aby poznać okolicę.

W gminie Tyczyn znajdują się dodatkowo poniższe obiekty:

1. AURA NOVA w Borku Starym.

To miejsce gdzie można zorganizować swoje wesele, konferencje, formalne i nieformalne spotkanie. Do dyspozycji są dwie duże, klimatyzowane Sale, a wraz z nimi możliwość dowolnej aranżacji i przystrojenia przestrzeni. Sala Kameralna mieści 100 osób, z kolei Sala Bankietowa 150. Łącznie daje to liczbę 250 gości weselnych.

2. Restauracja Winiarnia Stare Siedlisko

Stare Siedlisko to winiarnia i restauracja w jednym, które znajdują się pod adresem Borek Stary 179, Tyczyn. Właścicielami tego miejsca są Grażyna i Ryszard Jandowie, małżeństwo. Lokal podzielony jest na piwniczkę degustacyjną oraz salę restauracyjną, która jednorazowo jest w stanie pomieścić do 60 osób. Ośrodek do dyspozycji gości pozostawia również 10 pokoi noclegowych.

3.11. Planowanie przestrzenne

Kierunki rozwoju przestrzennego gminy określa Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i Miasta Tyczyn przyjęte uchwałą Rady Miejskiej Nr XXXVIII/290/02 z dnia 29 sierpnia 2002 r. z późniejszymi zmianami.

Studium określa politykę przestrzenną gminy, lokalne zasady gospodarowania przestrzenią przy uwzględnieniu celów i kierunków polityki przestrzennej, określonych w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województwa, planie zagospodarowania przestrzennego województwa i strategii rozwoju gminy. W tym zakresie fundamentalne znaczenie mają zasady ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju.

Ład przestrzenny jest określany, jako ukształtowanie powierzchni, które tworzy harmonijną całość i uwzględnia w sposób uporządkowany wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne. Z kolei zrównoważony rozwój jest to rozwój społeczno-gospodarczy, w którym występuje proces integracji działań politycznych, społecznych i gospodarczych, mając na względzie zachowanie równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb społeczności lub obywateli, zarówno w chwili obecnej jak i dla przyszłych pokoleń.

Studium jest sporządzane dla obszaru znajdującego się w granicach administracyjnych gminy oraz pełni trzy podstawowe funkcje:

- 1) stanowi akt polityki przestrzennej gminy, określający strategię rozwoju przestrzennego;
- 2) wpływa na zasady kształtowania przestrzeni, określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, koordynując ich ustalenia;
- 3) może stanowić ofertę dla przyszłych inwestorów, będąc jednym z ważniejszych elementów programu rozwoju gminy.

W celu kształtowania zabudowy oraz wskaźników zagospodarowania terenu tworzone są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na działkach gminnych i prywatnych, umożliwiające przyjęcie wieloletniego kierunku działań standaryzujących ład i porządek przestrzenny oraz stwarzające możliwość zrównoważonego rozwoju podstawowej infrastruktury komunalnej i społecznej oraz sprawniejszego zasiedlania obszarów gminy. Obligatoryjnie realizowane są programy i projekty zmierzające do harmonizacji i kształtowania przestrzeni publicznej.

Zgodnie z danymi GUS z 2021 r. na terenie gminy Tyczyn obowiązuje ogółem 42 plany zagospodarowania przestrzennego, z czego 8 planów sporządzonych na podstawie ustawy z 2003 r.. W trakcie sporządzania są 4 plany zagospodarowania przestrzennego.

Zagospodarowanie przestrzenne jest realizowane poprzez wydawanie przewidzianych prawem decyzji o warunkach zabudowy lub decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. W 2021 r. wydanych zostało 177 decyzji o warunkach zabudowy oraz 8 decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Dane dotyczące wydawanych decyzji na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 20 Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego na przestrzeni lat 2017-2021

Rodzaj decyzji	2017	2018	2019	2020	2021
Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego	14	17	20	12	8
Decyzje o warunkach zabudowy, ogółem w tym:	191	195	156	178	177
- decyzje dotyczące zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	144	129	105	118	129
- decyzje dotyczące zabudowy usługowej	11	6	2	5	1
- decyzje dotyczące innej zabudowy	36	60	49	54	47

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.12. Infrastruktura komunikacyjna i transport publiczny

Dostępność komunikacyjna gminy jest czynnikiem determinującym wielopłaszczyznowy rozwój społeczno – gospodarczy, a także czynnikiem napędu gospodarczego, będący elementem kluczowym do poprawy jakości życia mieszkańców. Główny wpływ na dostępność komunikacyjną ma stan i rodzaj dróg oraz możliwe połączenia z innymi miastami i miejscami, będącymi celem podróży. Dostępność ma ogromne znaczenie zarówno dla transportu osobowego, jak i transportu towarowego.

Drogi publiczne ze względu na funkcję w sieci drogowej dzielą się według przepisów ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz. U. z 2021 poz. 1376 z późn. zm.) na następujące kategorie:

- drogi krajowe,
- drogi wojewódzkie,
- drogi powiatowe,
- drogi gminne.

Sieć drogowa na obszarze Gminy Tyczyn jest dobrze rozwinięta. Gminę przecina 8,8-kilometrowy odcinek drogi wojewódzkiej nr 878 relacji Rzeszów - Dylągówka. Od niej odgałęziają się drogi powiatowe o znaczeniu ponadlokalnym i lokalnym. Ich długość ogółem wynosi 25,2 km, są to drogi o nawierzchni asfaltowej. Pozostałą sieć dróg tworzą drogi gminne o łącznej długości 102 km, z czego 69,05 km, w tym drogi asfaltowe – 65 km, drogi utwardzone kruszywem – 25 km, drogi nieutwardzone – 12 km.

Poniżej, w tabelach przedstawiono drogi powiatowe i gminne:

Tabela 21 Wykaz dróg powiatowych (numery, przebiegi) i łączna ich długość na terenie gminy

lp	Numer drogi	Przebieg drogi	Dł. drogi [km]
1	1400R	Kielnarowa - Chmielnik - Zabratówka	2,8
2	1414R	Budziwój - Hermanowa	3,3
3	1415R	Tyczyn-Hermanowa-Straszydle	7,4
4	1416R	Tyczyn-Nowy Borek-Błażowa	5,5
5	1417R	od drogi 1416R - Borek Stary	3,5
6	1418R	Borek Stary - Borówki - Grzegorzówka	2,1
7	1422R	Borek Stary - Błażowa - Ujazdy	0,6
Razem w Gminie			25,2

Źródło: Zarząd Dróg Powiatowy w Rzeszowie i dane z Urzędu Gminy

Przez obszar gminy Tyczyn przebiegają poniższe drogi publiczne:

- Tyczyn ul. Zagrody 108930 R
- Tyczyn ul. Rynek 101416 R
- Tyczyn ul. Kopernika 101416 R
- Tyczyn ul. Pułanek 108952 R
- Tyczyn ul. Stawowa 108970 R
- Tyczyn ul. Wyzwolenia 108966 R

- Tyczyn ul. Asnyka 108967 R
- Tyczyn ul. Sadowa 108951 R
- Tyczyn ul. Parkowa 108962 R
- Tyczyn ul. Mokra Strona 108965 R
- Tyczyn ul. Ogrodowa 108960 R
- Tyczyn ul. Podwale 108946 R
- Tyczyn ul. Sportowa 108955 R
- Tyczyn ul. Ks. Betańskiego 108956 R
- Tyczyn ul. Leśna 108972 R
- Tyczyn ul. Kręta 108965 R
- Tyczyn ul. Kazimierza Wielkiego 108953 R
- Tyczyn ul. Kameliowa 108954 R
- Tyczyn ul. Potoki 108962 R
- Tyczyn ul. Słowackiego 108971 R
- Tyczyn ul. Łany 108968 R
- Tyczyn ul. Tycznera 108949 R
- Tyczyn ul. Kilińskiego 108947 R
- Tyczyn ul. Partyzantów 108964 R
- Tyczyn ul. Cicha 108964 R
- Tyczyn ul. Przesmyk 108963 R
- Tyczyn ul. Polna 108969 R
- Tyczyn ul. Pl. Wolności
- Tyczyn ul. Strażacka 108948 R
- Tyczyn ul. Św Katarzyny 108945 R
- Tyczyn ul. Targowa 156029 R
- Tyczyn ul. Pileckich 108958 R
- Tyczyn ul. Orzeszkowej 108957 R
- Tyczyn ul. Konopnickiej 108959 R
- Tyczyn ul. Sienkiewicza 108960 R
- Tyczyn ul. Św. Krzyża 101416 R
- Tyczyn ul. Jerzego z Tyczyna 108961 R
- Tyczyn ul. Wodzickich
- Tyczyn ul. Laurowa
- Tyczyn ul. Stawowa
- Borek Stary Klasztor 108928 R
- Borek Stary Zawodzie 108941 R
- Borek Stary Borówki 108943 R
- Borek Stary Szkoła 108939 R
- Borek Stary Mleczna 108942 R
- Borek Stary Sklepiska 108926 R
- Borek Stary Podgórze 108944 R
- Borek Stary Podgórze - 108924 R
- Kielnarowa

- Borek Stary "ROSSA" 109028 R
- Borek Stary - Brzezówka 109029 R
- Borek Stary Stawiska 109030 R
- Borek Stary Dół 156000 R
- Borek Stary Kanada 108927 R
- Borek Stary Zawodzie boczna 156002 R
- Borek Stary boczna 156003 R
- Borek Stary Opiotówka 156004 R
- Borek Stary Skotnik 156005 R
- Borek Stary Zawodzie Łącznik 156006 R
- Borek Stary Zawodzie Klasztor 156007 R
- Borek Stary Góra 156001 R
- Hermanowa Czerwonki 108937 R
- Hermanowa Kamieniec 108937 R
- Hermanowa Łazy 108937 R
- Hermanowa Gradkowiec 108935 R
- Hermanowa Pańskie Pola 108932 R
- Hermanowa Babi Dół 108938 R
- Hermanowa Leśniczówka 109027 R
- Hermanowa Kościół Łazy 109025 R
- Hermanowa Skotnik Łazy 108937 R
- Hermanowa cmentarz 109026 R
- Hermanowa Dół 156010 R
- Hermanowa Kościół ul. Wspólna 156011 R
- Hermanowa Grunwald 156012 R
- Hermanowa Kółko Rolnicze 156013 R
- Hermanowa Pańskie Pola boczna 156008 R
- Hermanowa Góra cmentarz 156009 R
- Hermanowa Czerwonki boczna 156014 R
- Hermanowa Skotnik Łącznik 156015 R
- Hermanowa Wijasy 156016 R
- Hermanowa Łazy boczna 156017 R
- Hermanowa Skotnik boczna 156018 R
- Hermanowa Góra Kamieniec 156019 R
- Kielnarowa - Matysówka 108921 R 2
- Kielnarowa Obszary - Matysówka 108922 R
- Kielnarowa Wólka 108923 R
- Kielnarowa Kuźnia 108925 R
- Kielnarowa Debrza 108920 R
- Kielnarowa Zawodzie 108930 R
- Kielnarowa Obszary - Borek Stary 108927 R
- Kielnarowa Zagrody 108928 R
- Kielnarowa Sarkaczki 108929 R

- Kielnarowa Mokra Strona 108918 R
- Kielnarowa Zagrody Most 108931 R
- Kielnarowa Łany 108921 R
- Kielnarowa Królka Zawodzie
- Kielnarowa Dworek 108931 R
- Kielnarowa Zawodzie boczna 156021 R
- Kielnarowa Obszary Wólka 156020 R
- Kielnarowa Potoki 156022 R
- Kielnarowa Dół 156023 R
- Kielnarowa Wieś 156024 R
- Kielnarowa Obszary Kanada 108927 R

Oprócz dróg gminnych, na terenie gminy są też drogi dojazdowe i wewnętrzne, które stanowią znaczne uzupełnienie sieci dróg publicznych.

W Gminie Tyczyn systematycznie przybywa nowych i wyremontowanych chodników, oraz oświetlonych ciągów komunikacyjnych.

Ruch drogą wojewódzką na odcinku Rzeszów - Tyczyn z roku na rok zwiększa się; już teraz natężenie ruchu jest zdecydowanie wyższe od średniego ruchu dobowego na innych drogach regionalnych. Świadczy to o silnych powiązaniach Tyczyna z Rzeszowem.

Na terenie gminy Tyczyn przewóz osób w ramach transportu publicznego wykonują następujące podmioty:

1. Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne– Rzeszów Spółka z o.o.

obsługiwane linie autobusowe:

- 44 Rzeszów - Tyczyn
- 37 Rzeszów - Tyczyn - Hermanowa
- 58 Rzeszów – Tyczyn - Hermanowa

2. Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Rzeszowie S.A.

obsługiwane linie autobusowe:

- Rzeszów - Barycz
- Rzeszów - Dynów
- Rzeszów - Grzegorzówka
- Rzeszów - Hłudno
- Rzeszów - Hyżne
- Rzeszów - Kąkolówka
- Rzeszów - Lecka
- Rzeszów - Manasterz
- Rzeszów - Nienadowa
- Rzeszów - Straszyle
- Rzeszów - Wesoła
- Rzeszów – Wola Rafałowska
- Rzeszów - Zabratówka

3. Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Przemyśle Sp. z o.o.

obsługiwane linie autobusowe:

- Łubno – Dynów – Błazowa – Rzeszów

- Przemyśl – Dynów – Rzeszów
- Bircza – Rzeszów
- Łubno – Rzeszów
- Przemyśl - Rzeszów

4. F.U.POLBUS Grzegorz Owarzany

obsługiwane linie autobusowe:

- Rzeszów - Dynów

5. Firma Handlowo-Usługowa AGMAR Agata Stetko-Skubisz

Układ komunikacyjny miasta tworzy historycznie ukształtowana siatka ulic głównych i lokalnych, intensywnie obudowanych, często w sposób odbiegający stylem i charakterem od sąsiedztwa starej zabudowy.

Ramach projektu odbudowa mostu na potoku „Chmielnik” w ciągu drogi gminnej Nr 108927R w Kielnarowej w km 0+202, zrealizowana została odbudowa mostu o długości 15,40 m i szerokości 7,08 m (odległość między filarami 14,00 m).

W 2021 roku zrealizowano poniższe projekty

- Budowa i modernizacja drogi dojazdowej do gruntów rolnych w obrębie 0002 Borek Stary na dz. o nr. ewid. 1408/2, 992/2
- Budowa i modernizacja drogi dojazdowej do gruntów rolnych w obrębie 0001 Tyczyn na dz. o nr. ewid. 1890

Pomimo znacznych nakładów finansowych przeznaczanych na modernizację dróg w gminie można stwierdzić, że stan gminnych drogowych ciągów komunikacyjnych wymaga dalszych nakładów finansowych. Drogi gminne są utrzymywane poprzez przeprowadzanie remontów nawierzchni lub też przebudowę. Najwięcej trudności sprawia utrzymanie dróg o nawierzchni żwirowej oraz tłuczniowej, na których często wskutek działania niesprzyjających warunków atmosferycznych powstają liczne wyboje i koleiny, co skutkuje koniecznością kolejnych remontów. W miarę posiadanych środków finansowych na drogach gminnych są wykonywane nawierzchnie asfaltowe.

3.13. Gospodarka mieszkaniowa i budownictwo

Gospodarka mieszkaniowa

Jednym z podstawowych zadań własnych gminy jest zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych. Gmina powinna posiadać własny zasób mieszkaniowy, zarządzany w taki sposób, żeby potrzeby rodzin mających dochody niepozwalające na zakup własnego mieszkania zostały zaspokojone.

Według danych GUS z 2020 roku, na terenie gminy Tyczyn znajdowało się 3 373 mieszkań. o łącznej powierzchni użytkowej 336 688 m², a w odniesieniu do roku 2016 ich liczba zmalała o 93. Dane dotyczące zasobów mieszkaniowych w gminie w roku 2016 i 2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 22 Zasoby mieszkaniowe na terenie gminy Tyczyn*

Zasoby mieszkaniowe	Jednostka miary	2016	2020
Mieszkania	szt.	3 466	3 373
Izby	szt.	15 658	15 172

Powierzchnia użytkowa mieszkań	m ²	343 818	336 688
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	m ²	99,2	99,8
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	m ²	29,3	31,6
Mieszkania na 1000 mieszkańców	-	295,0	316,4

**)na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na przestrzeni ostatnich lat obserwuje się wzrost dostępu mieszkańców gminy do urządzeń techniczno – sanitarnych. Od roku 2016 do końca 2020, co prawda liczba mieszkań przyłączonych do sieci wodociągowej zmniejszyła się o 29, wyposażonych w kanalizację zmalała o 14, zaś wyposażonych w łazienkę zmniejszyła się o 1, jednak spadek ten związany jest z ogólnym spadkiem ilości mieszkań, procentowo do ogółu mieszkań odnotowano wzrost. We wskazanym okresie liczba mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie wzrosła o 51, a dostęp do gazu z sieci uzyskały 412 mieszkania.

*Tabela 23 Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczne i sanitarne**

Wyszczególnienie	2016		2020	
	Liczba mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne	% ogółu mieszkań	Liczba mieszkań wyposażonych w instalacje techniczno-sanitarne	% ogółu mieszkań
Wodociąg	3 101	89,5	3 072	91,1
Ustęp spłukiwany	2 995	86,4	2 981	88,4
Łazienka	2 899	83,6	2 898	85,9
centralne ogrzewanie	2 513	72,5	2 564	76,0
Gaz sieciowy	1 868	53,9	2 280	67,6

**)na dzień utworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Budownictwo

W latach 2017 - 2021 na terenie gminy Tyczyn oddano łącznie do użytkowania 559 budynki - 535 budynków mieszkalnych oraz 24 budynków niemieskalnych. Podstawowe informacje przedstawione w poniższej tabeli dotyczą budynków mieszkalnych i mieszkań oddanych do użytkowania w latach 2017 – 2021. Przedstawione dane o mieszkaniach oddanych do użytkowania dotyczą mieszkań w budynkach nowo wybudowanych oraz rozbudowywanych.

Tabela 24 Budownictwo mieszkaniowe w latach 2017 – 2021

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2017	2018	2019	2020	2021
Budynki mieszkalne jednorodzinne nowe						
Oddane mieszkania ogółem	szt.	65	79	179	115	97
Ilość izb ogółem	szt.	386	474	686	385	535
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	10 004	11 427	15 368	9 812	13 775

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Obok budownictwa mieszkalnego, na terenie gminy powstają lub istnieją budynki niemieszkalne, których w okresie ostatnich 5 lat przybyło (budowa lub rozbudowa) 24. Podstawowe informacje o oddanych do użytkowania nowych budynkach niemieszkalnych przedstawia poniższa tabela.

Tabela 25 Budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2017 - 2021

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2017	2018	2019	2020	2021
Budynki handlowo-usługowe						
Oddane budynki ogółem	szt.	1	0	0	1	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	1 093	0	0	382	0
Kubatura ogółem	m ³	5 023	0	0	2 124	0
Budynki garaży						
Oddane budynki ogółem	szt.	1	4	3	2	2
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	27	216	177	104	145
Kubatura ogółem	m ³	140	926	696	540	618
Zbiorniki, silosy i budynki magazynowe						
Oddane budynki ogółem	szt.	1	0	0	0	1
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	213	0	0	0	115
Kubatura ogółem	m ³	560	0	0	0	752
Ogólnodostępne obiekty kulturalne						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	0
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	0

Budynki szkół i instytucji badawczych						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	0
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	0
Budynki gospodarstw rolnych						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	1
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	68
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	365
Budynki przemysłowe						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	0	0	0	0
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	0	0	0	0
Kubatura ogółem	m ³	0	0	0	0	0
Budynki niemieszkalne, gdzie indziej niewymienione						
Oddane budynki ogółem	szt.	0	1	1	1	3
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	0	35	57	85	330
Kubatura ogółem	m ³	0	125	210	275	1 444
RAZEM						
Oddane budynki ogółem	szt.	3	5	4	4	7
Powierzchnia użytkowa ogółem	m ²	1 333	251	234	571	658
Kubatura ogółem	m ³	5 723	1 051	906	2 939	3 179

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

3.14. Infrastruktura techniczna

Na terenie gminy Tyczyn usługę w zakresie zbiorowego zaopatrzenia w wodę i zbiorowe odprowadzania ścieków realizuje spółka PGK „Eko– Strug” Sp. z o.o.. Miejscowości obsługiwane to: Tyczyn, Kielnarowa, Hermanowa, Borek Stary.

W styczniu 2021 roku podjęta została uchwała w sprawie przyjęcia Wieloletniego Planu Rozwoju i Modernizacji Urządzeń Wodociągowych i Kanalizacyjnych na terenie Gminy Tyczyn na lata 2021-2024. Plan ten obejmuje m.in. następujące zadania:

1. Budowa SUW w Borku Starym, wraz z podłączeniem istniejących 3-ch studni + rozbudowa sieci wodociągowej, która połączy Borek -Skołę z Borek Stary – Zawodzie (20km).
2. Budowa SUW w Borku Starym ETAP I Budowa SUW w Borku Starym, wraz z podłączeniem istniejących 2 studni, ETAP II Rozbudowa Suw Borek Stary (dołożenie jednego ciągu technologicznego) i podłączenie 2 nowych studni do stacji Suw.

3. Budowa sieci wodociągowej, - Borek Stary - Kielnarowa –Obszary - Kielnarowa Wólka- Cmentarz Usprawnienie i automatyzacja procesu obsługi klientów poprzez montaż instrumentów pomiarowych na wodomierzach wraz z oprogramowaniem na terenie (Borek Stary, Kielnarowa wodomierz smart + nakładka radiowa 2 tys . szt).
4. Budowa 2 studni głębinowych wraz z uzbrojeniem dla wodociągu Borek Stary. (projekt, wykup działek, roboty budowlano -montażowe sieć 1,7 km).
5. Budowa 2 studni głębinowych wraz z uzbrojeniem dla wodociągu Tyczyn.
6. Budowa 2 studni głębinowych wraz z uzbrojeniem dla wodociągu Budziwój (projekt, roboty budowlano - montażowe).
7. Budowa sieci wodociągowej w miejscowości Hermanowa „Gradkowiec” (2 pompownie wody, 5,1km sieci i 1,95 km, Opracowanie dokumentacji projektowej, roboty budowlano - montażowe).
8. Modernizacja technologiczna SUW Tyczyn Usprawnienie i automatyzacja procesu obsługi klientów poprzez montaż instrumentów pomiarowych na wodomierzach wraz z oprogramowaniem na terenie Gminy Tyczyn (Tyczyn,, Hermanowa).
9. Budowa 3 zbiorników na wodę czystą na terenie Gminy Tyczyn o poj. 2 x 50 m i 1 x 100 m³, zestaw pompowy z zasilaniem energetycznym, ogrodzenie działki – opracowanie projektowe, roboty budowlano - montażowe.
10. Modernizacja technologiczna SUW na Osiedlu Budziwój w Rzeszowie Usprawnienie i automatyzacja procesu obsługi klientów poprzez montaż instrumentów pomiarowych na wodomierzach wraz z oprogramowaniem na terenie Miasta Rzeszów (Os. Matysówka, Os. Budziwój).
11. Budowa zbiornika na wodę przy pompowni wody Grunwald ul. Sportowców Rzeszów, o pojemność 100 m³ (opracowanie dokumentacji projektowej, wykup gruntu, roboty budowlano-montażowe).
12. Połączenie wodociągu Kielnarowa – Wólka z siecią wodociągową Matysówka za pośrednictwem zbiorników o poj. 2 x 50 m³.
13. Budowa dwóch pompowni wody na sieci.
14. Rozbudowa sieci wodociągowej 2 etap, w tym:
 - wodociąg Borek Stary Pustki,
 - wodociąg Hermanowa Przylasek.
15. Bieżące remonty sieci wodociągowej na terenie Gminy Tyczyn.
16. Rozwój sieci kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Tyczyn.
17. Kanalizacja sanitarna w rejonie ul. Leśnej i Mickiewicza w Tyczynie -kanalizacja grawitacyjna 200 mm - 0,36 km.
18. Kanalizacja sanitarna Kielnarowa Wólka – kanalizacja grawitacyjna 200 mm - 1,95 km.
19. Kanalizacja sanitarna Tyczyn ul. Lasek – Kielnarowa Królka.
20. Kanalizacja sanitarna Hermanowa Pańskie Pola – Babi Dół.
21. Kanalizacja sanitarna ciśnieniowa Hermanowa Czerwonki z pompownią ścieków i przyłączami grawitacyjnymi do budynków komunalnych.
22. Budowa Magistrali grawitacyjnej przesyłowej od granicy Tyczyna do pompowni ścieków Biała 1 - 3 km.
23. Modernizacja Przeponowi ścieków Biała 1.

24. Rozbudowa sieci kanalizacji sanitarnej grawitacyjnej 2 etap, w tym: Kanalizacja Tyczyn Potoki 2, kanalizacja Borek Stary Pustki, kanalizacja Hermanowa Przylasek, kanalizacja Hermanowa Czerwonki 2.
25. Przegląd sieci kanalizacyjnej pod kątem jej szczelności i drożności wraz z wymiana pękniętych rur.
26. Wykonanie instalacji kolektorów wspomagających prace na stacjach uzdatniania wody w Tyczynie (dz. 2047 Tyczyn), Budziwoju (dz. 858/10) i Borku Starym.
27. Wykonanie instalacji fotowoltaicznych wspomagających prace na obiektach, w tym planowane pozyskanie środków z funduszy UE, przepompownia ścieków Tyczyn główny ul. Laurowa dz.nr. 650/1 (ok 46 kW), przepompownia ścieków P -4, Tyczyn ul. Wyzwolenia dz.nr 512 (ok 12,5 kW), przepompownia Biała -1 Rzeszów dz.nr 107/2 (ok 15,5 kW), przepompownia wody P -1.Os. Matysówka Rzeszów dz.nr 18 (21 kW), siedziba firmy PGK „Eko - Strug” – ul. Kościuszki 6, Tyczyn (9 kW).

Spółka korzysta z ujęć podziemnych zlokalizowanych w Tyczynie, Kielnarowej i Borku Starym.

Tabela 26 Ilość sprzedanej wody w gminie Tyczyn latach 2020- 2021

ROK	Gospodarstwa domowe – sprzedaż m ³	Zakłady - sprzedaż m ³	Razem
2021	390 947 m ³	44 508 m ³	435 455 m ³
2020	349 617 m ³	41 245 m ³	390 862 m ³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z gminy Tyczyn

Według danych GUS z 2020 roku, do sieci wodociągowej podłączonych jest 69,1 % budynków mieszkalnych z obszaru gminy Tyczyn, natomiast z sieci korzystało 6 755 mieszkańców gminy, co stanowi 63,4 % ogółu mieszkańców. Wybrane dane dotyczące sieci wodociągowej w roku 2017 oraz 2021 przedstawia poniższa tabela.

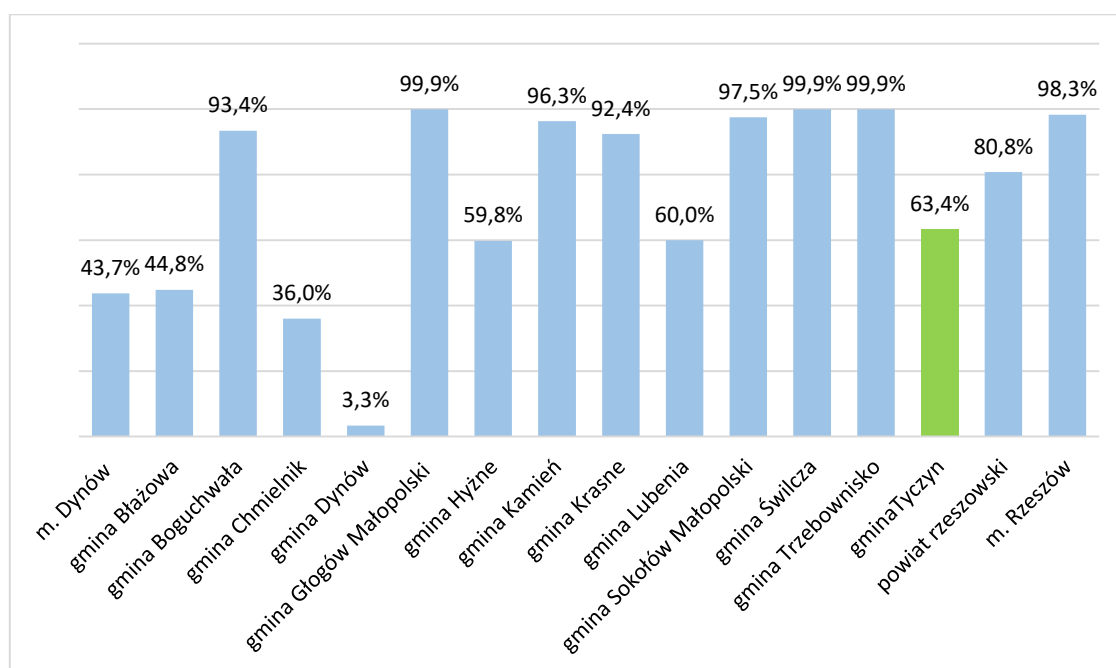
Tabela 27 Wybrane dane dotyczące sieci wodociągowej w roku 2017 oraz 2021

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2017	2021
Długość czynnej sieci rozdzielczej	km	71,3	65,4
Długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	0,0	0,00
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	2 377	2 451
Awarie sieci wodociągowej	szt.	11	13
Woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam ³	199,4	222,4
Zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca	m ³	16,9	20,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Pod względem ilości osób korzystających z sieci wodociągowej, gmina Tyczyn jest na średnim poziomie (63,4%), na tle pozostałych gmin powiatu rzeszowskiego, dla którego średnia wynosi 80,8% mieszkańców korzystających z sieci w stosunku do ogółu ludności oraz znacznie niższym niż m. Rzeszów (98,3%). Najslabiej na tle pozostałych gmin wypada gmina Dynów, dla którego średnia wynosi 3,3 % mieszkańców korzystających z sieci w stosunku do ogółu ludności. Największa wartość w tej kwestii występuje w gminach Głogów Małopolski, Świlcza oraz Trzebownisko – 99,9 % ogółu mieszkańców.

Wykres 10 Korzystający z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów*)

*)na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Sieć kanalizacyjna

Na terenie gminy Tyczyn nie ma oczyszczalni ścieków, wszystkie wyprodukowane fekalia są przepompowane do Oczyszczalni ścieków MPWIK Rzeszów .

W 2020 roku dostarczono 343 030 m³, zaś w 2021 roku 393 157 m³.

Wybrane dane dotyczące sieci kanalizacyjnej w roku 2016 oraz 2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 28 Dane dotyczące instalacji kanalizacyjnej w gminie Tyczyn*)

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2016	2020
Długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	78,4	72,3

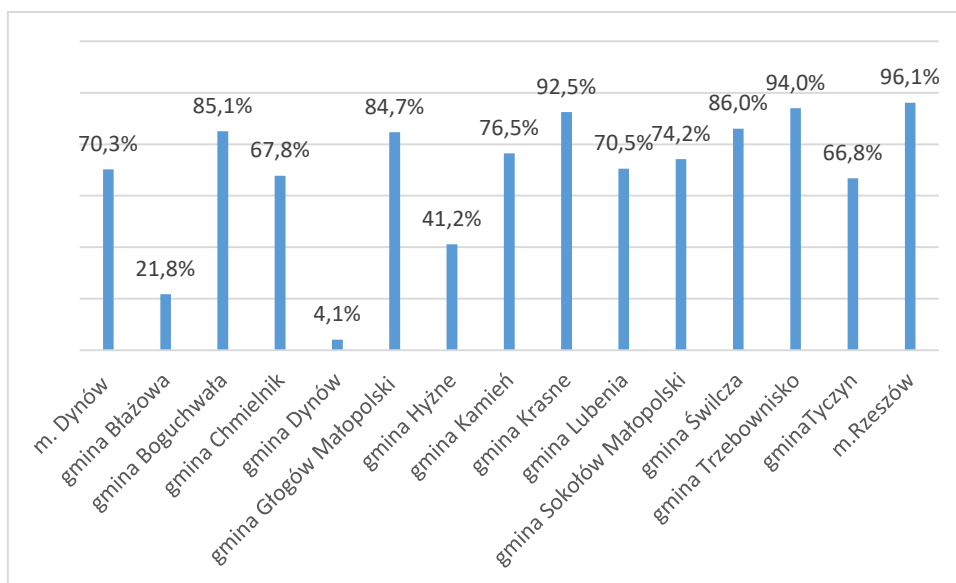
Długość czynnej sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	0	0
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	2 348	2 214
Awarie sieci kanalizacyjnej	szt.	24	12
Ścieki bytowe odprowadzone siecią kanalizacyjną	dam ³	234,2	236,3
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	os.	7 870	7 118

**) na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W 2020 roku zgodnie z danymi GUS, z sieci kanalizacyjnej korzystało 7 118 mieszkańców gminy Tyczyn, tj. 66,8 % ogółu ludności. W powiecie rzeszowskim gmina Tyczyn pod względem ilości osób korzystających z sieci kanalizacyjnej znajduje się na 11 miejscu.

Wykres 11 Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów)*

**) na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Sieć gazowe

Według danych GUS z 2020 roku, w gminie Tyczyn, odbiorcami gazu było 2 256 gospodarstw domowych, a liczba ludności korzystająca z sieci gazowej wyniosła 7 071 osób, tj. 66,3 % ogółu mieszkańców gminy. Wybrane dane dotyczące sieci gazowej na terenie gminy w roku 2016 i 2020 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 29 Wybrane dane dotyczące sieci gazowej w gminie Tyczyn*)

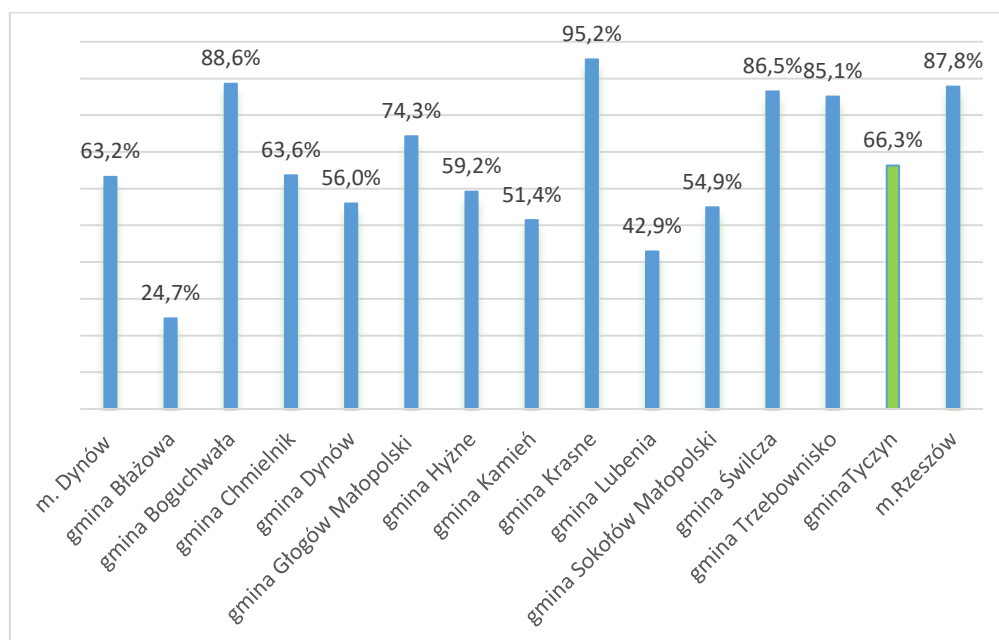
Wyszczególnienie	Jednostka miary	2016	2020
Długość czynnej sieci gazowej	m	176 949	158 754
Czynne przyłącza do budynków ogółem	szt.	2 687	2 537
- w tym do budynków mieszkalnych	szt.	2 487	2 471
Liczba odbiorców gazu	gosp.	2 034	2 256
Odbiorcy gazu ogrzewający mieszkania gazem	gosp.	1 325	1 439
Ludność korzystająca z sieci gazowej	osoba	6858	7 071
Zużycie gazu	MWh	1 732	-
Zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań	MWh	15 914,3	17 793,2

*)na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Jak wynika z przedstawionych powyżej danych, na przestrzeni lat 2016-2020 zwiększyła się liczba odbiorców gazu, w tym również liczba odbiorców ogrzewających mieszkania gazem. Wg danych GUS, gmina Tyczyn zajmowała w 2020 r. szóste miejsce w powiecie pod względem gazyfikacji. Największy wynik miała gmina Krasne – 95,2%, a najniższy wynik odnotowano w gmina Błażowa - 24,7%. Poziom gazyfikacji w powiecie rzeszowskim jest na poziomie 70,2 %, natomiast całego województwa podkarpackiego – 74,1 %. Korzystających z sieci gazowej w % ogółu mieszkańców w podziale na poszczególne gminy powiatu rzeszowskiego na koniec 2020 roku, przedstawia poniższa tabela.

Wykres 12 Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów*)

*)na dzień tworzenia dokumentu brak danych BDL za rok 2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Gospodarka odpadami

Zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz. U. z 2021 poz. 888 z póź. zm.), utrzymanie czystości i porządku, a w tym kwestie związane z gospodarką odpadami komunalnymi na terenie gminy, należą do zadań własnych gminy. Gmina jest zobowiązana do zorganizowania, odbierania i zagospodarowania odpadów komunalnych zebranych w nieruchomościach położonych na jej terenie.

Zgodnie z Regulaminem utrzymania czystości i porządku na terenie gminy Tyczyn właściciele nieruchomości zapewniają utrzymanie czystości i porządku na własnym terenie między innymi poprzez zbieranie segregowanych odpadów komunalnych, a następnie przekazywanie ich w terminach wyznaczonych harmonogramem w pojemnikach lub workach w odpowiednim kolorze.

Podmioty odbierających odpady komunalne od właścicieli nieruchomości z terenu gminy Tyczyn w 2021 roku, zawierające firmę, oznaczenie siedziby i adres albo imię, nazwisko i adres podmiotu odbierającego odpady komunalne od właścicieli nieruchomości:

1. MP GK Rzeszów Sp. z o.o. ul Ciepłownicza 11, 35-959 Rzeszów
2. Gospodarka Komunalna w Błażowej Sp. z o.o. – ul . 3 Maja 35, 36-030 Błażowa
3. Przedsiębiorstwo Wielobranżowe Mirosław Olejarczyk – Wola Jachowa 94a, 26-008 Górno
4. FBSerwis Odbiór Sp. z o.o. – ul. Siedmiogrodzka 9, 01-204 Warszawa
5. Firma TRANSPRZĘT Sp. z o.o. sp.k. – Zabłotce 51, 38-500 Sanok

Miejsca zagospodarowania przez podmioty odbierające odpady komunalne od właścicieli nieruchomości gminy Tyczyn, zmieszanych odpadów komunalnych odpadów, zielonych oraz pozostałości z sortowania odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania w 2021 r.:

- 1) Instalacja termicznego przekształcenia z odzyskiem energii/ ul. Ciepłownicza 8, 35-322 Rzeszów,
- 2) Sortownia odpadów komunalnych zmieszanych, kompostowania frakcji podsitowej/ Młyny 111a, 37-550 Radymno,
- 3) Instalacja mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów/ Paszczyna 62B, 39-207 Brzeźnica,
- 4) Zakład segregacji i kompostowania odpadów – ul. strefowa 8, 39-400 Tarnobrzeg
- 5) Instalacja do mechaniczno-biologicznego przetwarzania niesegregowanych(zmieszanych) odpadów komunalnych - Zakład Zagospodarowania Odpadów w Kozodrzy, 39-103 Ostrów
- 6) Empol Sp. z o. o. Instalacja do mechaniczno-biologicznego przetwarzania niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych - Młyny 111A, 37-552 Młyny
- 7) Instalacja do biologicznego przetwarzania odpadów zielonych i innych bioodpadów Składowisko „Kozodrza” Kozodrza 39-103 Ostrów,
- 8) Kompostownia bębnowa z bioreaktorem Paszczyna 62B, 39-207 Brzeźnica,
- 9) Instalacja do przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów – ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego 25 37-450 Stalowa Wola.

Firmą prowadzącą Punkty Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) jest Gospodarka Komunalna w Błażowej Sp. z o.o. ul. 3 – ul. Maja 35, 36-030 Błażowa W PSZOK mieszkańcy gminy Tyczyn mogą bezpłatnie zostawić selektywnie zebrane odpady komunalne tj.:

- 1) odpady z papieru, w tym tektury, odpady opakowaniowe z papieru i odpady opakowaniowe z tektury,
- 2) odpady z metali, w tym odpady opakowaniowe z metali,
- 3) odpady z tworzyw sztucznych, w tym odpady opakowaniowe z tworzyw sztucznych odpady
- 4) opakowaniowe wielomateriałowe,
- 5) odpady ze szkła w tym odpady opakowaniowe ze szkła,
- 6) bioodpady stanowiące odpady komunalne,
- 7) popiół i żużel,
- 8) meble i inne odpady wielkogabarytowe,
- 9) zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny,
- 10) zużyte opony,
- 11) odpady remontowo-budowlane pochodzące z remontów i innych robót budowlanych wykonywanych przez właściciela nieruchomości we własnym zakresie, na wykonanie których nie jest wymagane uzyskanie pozwolenia na budowę, lub na wykonanie których nie jest wymagane zgłoszenie do administracji architektoniczno-budowlanej,
- 12) zużyte baterie i akumulatory,
- 13) odpady niebezpieczne, chemikalia, odpady zawierające rtęć (termometry, lampy rtęciowe, świetlówki), rozpuszczalniki organiczne, środki czyszczące, itp. i opakowania po nich, środki ochrony roślin (owadobójcze i chwastobójcze itp.) i opakowania po nich, resztki farb i lakierów, klejów, środków do konserwacji i ochrony drewna itp., opakowania po aerozolach, pozostałości po domowych środkach do dezynfekcji, zużyte oleje smarowe, środki do konserwacji metali itp., różne odczynniki chemiczne np. fotograficzne z opakowaniami, przeterminowane leki,
- 14) odpady niekwalifikujące się do odpadów medycznych, powstałe w gospodarstwie domowym w wyniku przyjmowania produktów leczniczych w formie iniekcji i prowadzenia
- 15) monitoringu poziomu substancji we krwi, w szczególności igieł i strzykawek.

W 2021 roku z terenu gminy Tyczyn odebrano ogółem 2 602,95 ton odpadów z czego 1 390,70 t. odpadów zmieszanych (53,4 % odpadów ogółem) oraz 1 212,25 t. odpadów selektywnych (46,6 % odpadów ogółem). W porównaniu do roku 2017 ilość odpadów zebranych selektywnie zwiększyła się o 733,54 t, zaś ilość odpadów zmieszanych zmniejszyła w podanym okresie o 317,27 t. Wskazane dane zostały przedstawione w poniższej tabeli oraz na wykresie.

Tabela 30 Masa odebranych odpadów komunalnych z terenu gminy Tyczyn w latach 2017-2021

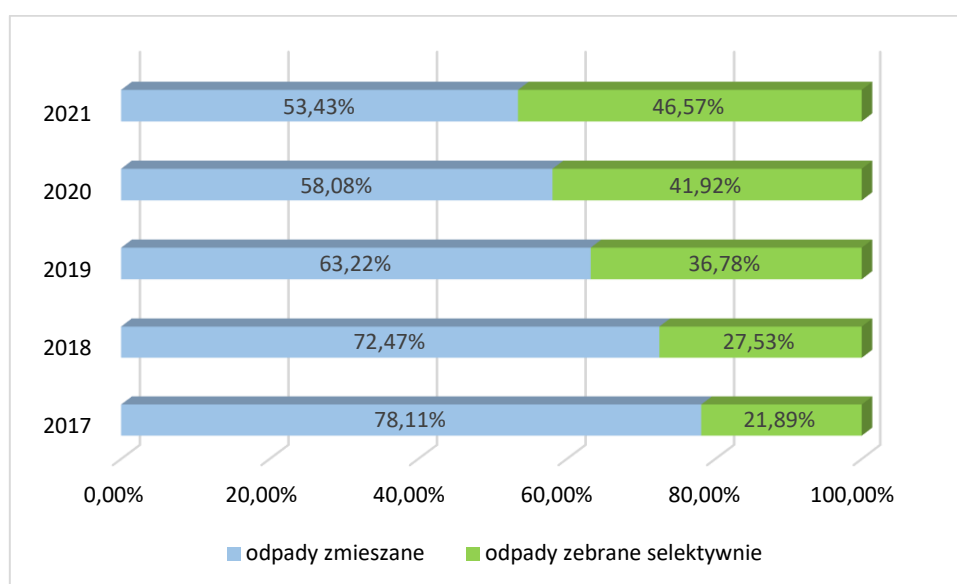
Rodzaj odpadów	Masa odebranych odpadów (w tonach)				
	2017	2018	2019	2020	2021
papier i tektura	44,92	2,15	8,52	39,58	60,06
szkło	56,43	162,75	195,53	237,30	250,39
tworzywa sztuczne	4,00	7,17	14,85	11,99	16,10
zużyte urządzenia elektryczne i elektroniczne razem	17,65	26,85	24,29	23,86	27,56

wielkogabarytowe	95,54	117,32	161,59	210,14	206,25
biodegradowalne	0,35	62,17	53,78	204,45	143,54
baterie i akumulatory razem	0,78	0,66	0,00	0,01	0,03
zmieszane odpady opakowaniowe	206,42	254,82	124,14	289,04	316,11
pozostałe	52,05	43,17	286,87	94,11	191,71
zmieszane	1 707,97	1 782,04	1 497,00	1 538,82	1 390,70

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Relację odpadów zmieszanych oraz odpadów zebranych w sposób selektywny w latach 2017-2021 przedstawia poniższy wykres.

Wykres 13 Odebrane zmieszane odpady komunalne oraz odpady zebrane w sposób selektywny z terenu gminy Tyczyn w latach 2017-2021 w %

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Jak wynika z przedstawionych danych, w gminie Tyczyn, stosunek odpadów zebranych selektywnie do odpadów zmieszanych niesegregowanych z każdym rokiem wypada korzystniej, aczkolwiek nie jest to wynik jeszcze satysfakcjonujący. Problemem jest występowanie wciąż sporych ilości odpadów zmieszanych w zebranych odpadach ogółem oraz ryzyko nieosiągnięcia wymaganych poziomów recyklingu i przygotowania do ponownego użycia niektórych frakcji odpadów.

Infrastruktura techniczna i cyfrowa

Wizją Gminy Tyczyn jest wykorzystanie swojego potencjału związanego z położeniem geograficznym, infrastrukturą społeczną i techniczną, aby stać się miejscem, gdzie warto inwestować, mieszkać i wypoczywać. Ma potencjał, gdyż graniczy z miastem Rzeszów, które wprowadziło wiele rozwiązań o charakterze smart. Gmina Tyczyn jako jedna z pierwszych gmin przygotowuje się na przyszłe wydarzenia, realizując strategię Elektromobilności w Tyczynie, traktując ją jako szansę na sukces i możliwość wyprzedzenia konkurencji innych jednostek samorządu terytorialnego. Ważne jest też zabezpieczenie mieszkańców w dostęp do „ekologicznej” energii. Spowoduje to, że rosnące zapotrzebowanie na energię będzie

zaspokojone, a naturalne środowisko nie straci swoich walorów. Ponadto ośrodki naukowe mogą być zainteresowane uczestnictwem w rozwoju technologii smartcity.

W zakresie aktywizacji cyfrowej w Gminie Tyczyn realizowano 2 projekty: „Super Koderzy” i „Mega Misja”. Pierwszy z nich dotyczy m.in. nauki kodowania. Obecnie dzięki wsparciu finansowemu Fundacji Orange, organizatorowi projektów, szkoła posiada 10 robotów. Uczniowie uczą się budować roboty oraz programować je w zależności od potrzeb. Na zajęcia uczęszczali uczniowie klas IV-VIII. Drugi projekt realizowany był w świetlicy szkolnej i uczestniczyły w nim dzieci z klas I – III. Dotyczył też nauki programowania oraz obsługi komputerów i sprzętu peryferyjnego. Szczególną uwagę zwracano na bezpieczeństwo uczniów w Internecie. Dzięki dobrym wynikom uczniów w konkursach prowadzonych przez organizatora, szkoła wzbogaciła się w dużą ilość książek o tematyce informatycznej.

W 2021 roku realizowane były projekty edukacyjne:

- „Cyfrowe GOKI”- projekt realizowany we współpracy z Fundacją VCC w ramach Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa na lata 2014-2020. Oś priorytetowa nr 3 „Cyfrowe kompetencje społeczeństwa”. Działanie nr 3.2 „Innowacyjne rozwiązania na rzecz aktywizacji cyfrowej” współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Ośrodek otrzymał w nieodpłatne użytkowanie od Fundacji VCC z Lublina sprzęt komputerowy: 5 laptopów z oprogramowaniem o łącznej wartości 16.731,41 zł. W ramach projektu odbyły się również szkolenia dla dzieci i młodzieży z Gminy Tyczyn z zakresu „Dziennikarstwo online” oraz „Bezpiecznych zachowań w sieci”.
- „M-GOK Tyczyn online”- cykl zajęć z zakresu edukacji plastycznej i kulturowej dostępny na kanale YouTube M-GOK Tyczyn prowadzony przez instruktorów ośrodka.

MiGBP w Tyczynie od września 2021 przystąpiła do Cyfrowej Wypożyczalni Publikacji Naukowych Academia. Dzięki tej wirtualnej wypożyczalni czytelnicy uzyskali dostęp do ponad 3 milionów publikacji z wszystkich dziedzin wiedzy, także najnowszych, które są objęte prawem autorskim. Projekt dedykowany jest wszystkim użytkownikom, a w szczególności studentom.

W okresie pandemii wszyscy nauczyciele i uczniowie pracowali na platformie Microsoft Teams, udostępnionej nieodpłatnie przez firmę Microsoft. Ponadto, w miarę potrzeb korzystano z platformy Zoom.

W Urzędzie Miejskim w Tyczynie funkcja Elektronicznej Skrzynki Podawczej (ESP) realizowana jest przez Elektroniczną Platformę Usług Administracji Publicznej (ePUAP).

Ład przestrzenny w 2021 roku:

1. Wydano **8** decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego.
2. Wydano **177** decyzji o warunkach zabudowy (129 zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, 1 zabudowa usługowa, 14 zabudowa zagrodowa, 33 inne), wydano **39** decyzji o zmianie decyzji o warunkach zabudowy, wydano **55** decyzji w sprawie przeniesienia warunków zabudowy, wydano **12** decyzji odmownych.
3. Na terenie Gminy Tyczyn obowiązuje **41** miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W 2021 roku uchwalono **1** mpzp (zmiana), przystąpiono do sporządzania zmiany **3** mpzp.
4. Na terenie Gminy Tyczyn obowiązuje Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy i Miasta Tyczyn, uchwalone uchwałą

Nr XXXVIII/290/02 Rady Miejskiej w Tyczynie z dnia 29 sierpnia 2002 r. z późn. zm. W 2021 roku uchwalono 1 zmianę Studium (XII zmiana), przystąpiono do sporządzania 4 zmian.

3.15. Rynek pracy i bezrobocie

Rynek pracy

Analizując ekonomiczną strukturę wiekową mieszkańców gminy Tyczyn, można zauważyć spadek na koniec 2021 roku w odniesieniu do 2016 roku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym (poniżej 17 r.ż.) o 186, co jest związane ze spadkiem liczby urodzeń. Najliczniejszą grupę w dalszym ciągu stanowią mieszkańcy w wieku produkcyjnym (60,8% populacji), jednak ich liczba zmniejszyła się w ciągu sześciu lat o 687 osób. Spadła również liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym (powyżej 59 r.ż. u kobiet, pow. 64 r.ż. u mężczyzn) o 56 osób.

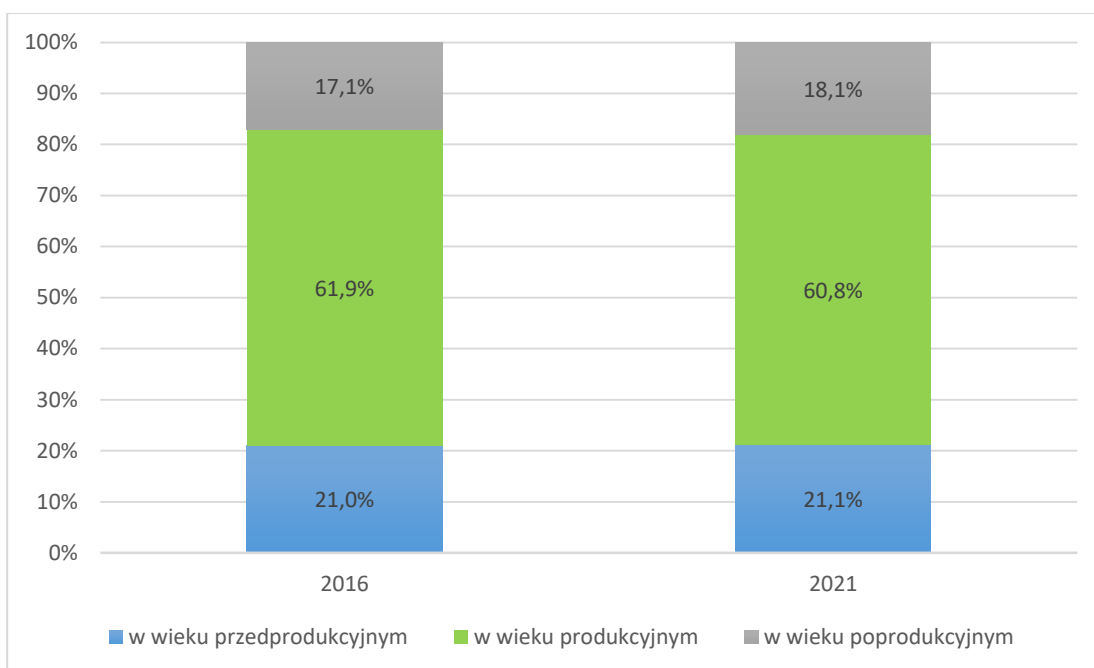
Utrzymanie się obecnej tendencji tak na terenie gminy niekorzystnie rokuje na przyszłość i w perspektywie kilkunastu lat będzie skutkować postępującym starzeniem się społeczeństwa. Dane dotyczące struktury ludności pod względem ekonomicznych grup wiekowych przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 31 Struktura ludności gminy Tyczyn wg ekonomicznych grup wiekowych w roku 2016 oraz 2021

Grupa ludności	w wieku przedprodukcyjnym		w wieku produkcyjnym		w wieku poprodukcyjnym	
	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Rok	2016	2021	2016	2021	2016	2021
Ilość osób	2 471	2 285	7 267	6 580	2 010	1 954
Udział % w ludności ogółem	21,0	21,1	61,9	60,8	17,1	18,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 14 Struktura ludności gminy Tyczyn według ekonomicznych grup wiekowych w roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Pomimo tego, że Gmina Tyczyn jest gminą miejsko-wiejską to większość jej mieszkańców ukierunkowana jest na działalność rolniczą z wykorzystaniem miejscowych zasobów. Jednak znaczna liczba mieszkańców pozostaje w zatrudnieniu poza rolnictwem, w tym w miejscowych zakładach pracy lub sąsiednich miastach.

Analizując dane dotyczące liczby osób pracujących na terenie gminy Tyczyn, można zauważyć spadek liczby osób pracujących (o 189) w 2021 roku w stosunku do roku 2017. Dane w tej kwestii zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 32 Pracujący na terenie gminy Tyczyn w latach 2017-2021

Lata	Ogółem	w tym kobiety	w tym mężczyźni	Pracujący na 1000 ludności
2017	1 851	793	1058	155
2018	1 981	836	1145	165
2019	1 914	768	1146	182
2020	1 860	798	1062	174
2021	1 662	771	891	154

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Największe przedsiębiorstwa działające na terenie gminy, które tworzą i mają wpływ na miejscowy rynek pracy:

1. Tyczyn:

- Tyczyńska Fabryka Urządzeń Wentylacyjnych TYWENT Sp. z o.o.,
 - Silwecraft sp. zo.o sp. k. ,
 - Linker Europa Sp. z o.o.,
 - BUMERA - meble biurowe,
2. Hermanowa:
- ART Form. Producent mebli kuchennych, biurowych, wyposażenie salonów,
3. Kielnarowa:
- Centrum Turystyki i Rekreacji WSliZ,
 - JAR s.c. – betoniarstwo,
 - Grupa Why Not TRAVEL – agencja turystyczna,

Bezrobocie

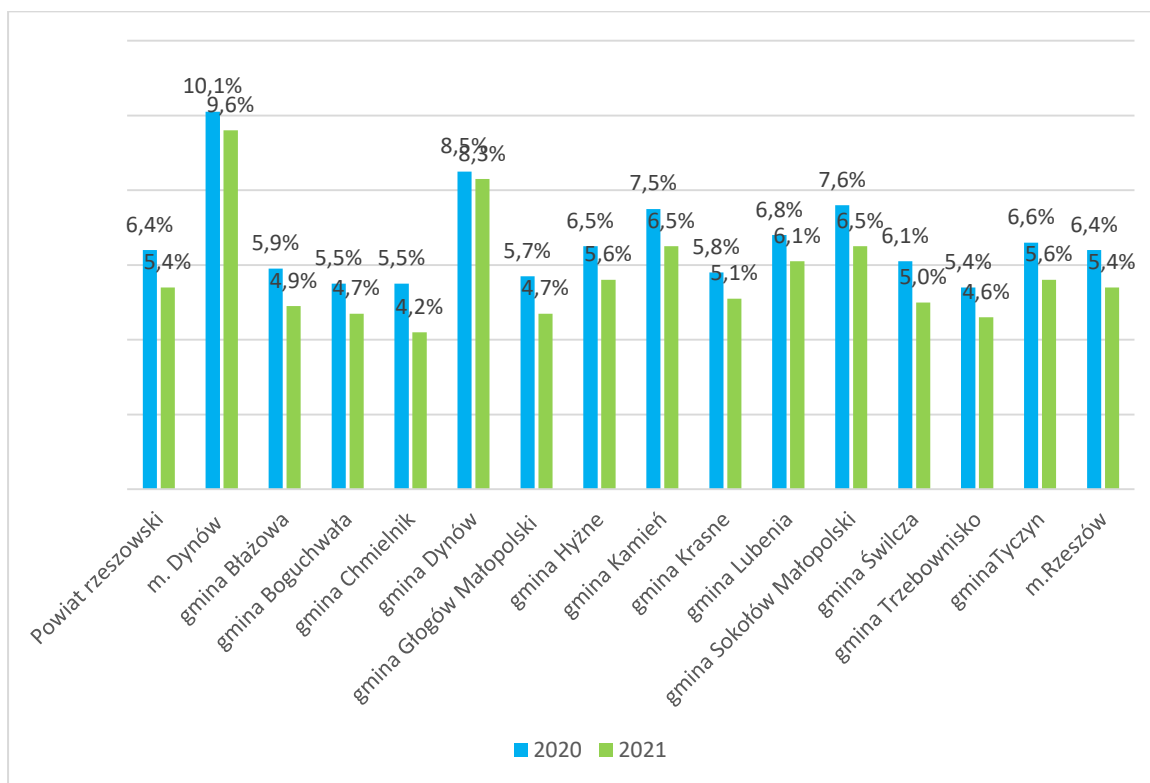
Duży wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą na terenie gminy Tyczyn ma zjawisko bezrobocia. Udział zarejestrowanych osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na koniec 2021 roku według danych GUS wyniósł 5,7 %, notując spadek w porównaniu z 2017 rokiem o 0,7 %. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w gminie Tyczyn na tle powiatu rzeszowskiego przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 33 Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gminy Tyczyn w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle powiatu rzeszowskiego według płci

Jednostka terytorialna	Ogółem %		Kobiety %		Mężczyźni %	
	2017	2021	2017	2021	2017	2021
Gmina Tyczyn	6,4	5,7	7,2	6,1	5,7	5,4
Powiat rzeszowski	6,3	5,4	5,9	4,9	6,7	6,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 15 Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gminy Tyczyn w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle gmin i powiatu rzeszowskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Powyższe dane pokazują, że gmina Tyczyn posiada zbliżony do powiatu rzeszowskiego oraz m. Rzeszów odsetek osób bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Może to świadczyć o stosunkowo dobrej sytuacji gospodarczej na terenie gminy i braku problemów w kwestii zapewnienia możliwości zatrudnienia. Niemniej ważnym zagadnieniem jest zjawisko bezrobocia ukrytego, tj. pozostawanie bez pracy i nierejestrowanie się jako osoba bezrobotna, a także zjawisko „szarej strefy”, tj. nielegalne zatrudnienie, bez opłacania składek oraz podatku dochodowego.

Skutkami bezrobocia dla osób bezrobotnych są m.in.: pogorszenie standardu życia, izolacja społeczna, problemy z zagospodarowaniem wolnego czasu, zaniechanie uczestnictwa w życiu kulturalnym i społecznym. Bezrobocie może prowadzić również do wzrostu przestępczości i pogłębiającego się niedostatku.

Według danych GUS, na koniec 2021 roku zarejestrowanych było 376 bezrobotnych mieszkańców gminy Tyczyn, w tym 190 kobiet (50,5 % ogółu bezrobotnych). Wśród zarejestrowanych bezrobotnych 243 mieszkańców (64,6 %) to osoby długotrwale bezrobotne. Liczbę osób bezrobotnych na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawia poniższa tabela.

Tabela 34 Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Tyczyn w latach 2017 - 2021

Lata	Bezrobotni ogółem	W tym kobiety	W tym do 30 roku życia	W tym powyżej 50 roku życia	Osoby długotrwale bezrobotne
2017	469	248	148	103	309
2018	476	267	151	104	301
2019	338	180	87	87	215
2020	438	224	124	109	237
2021	376	190	93	97	243

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Według stanu na koniec 2021 roku na terenie gminy najwięcej bezrobotnych było w wieku od 31 do 50 lat - 186 osoby, tj. 49,5 % ogółu bezrobotnych, natomiast bezrobotni w wieku do 30 lat, stanowili 24,7 % ogółu.

3.16. Gospodarka i rolnictwo

Gmina Tyczyn ma charakter rolniczo-przemysłowy. Wiodącą funkcją gminy jest rolnictwo, produkcja żywności oraz obsługa ludności i związane z tym osadnictwo. W ostatnich latach zarówno w gminie Tyczyn, jak i winnych gminach powiatu rzeszowskiego, obserwuje się pozytywne zjawisko rozwoju przedsiębiorczości, a co za tym idzie wzrost liczby podmiotów gospodarczych, lecz proces ten uległ spowolnieniu w wyniku pandemii.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na terenie gminy na koniec 2021 roku działało 1 100 podmioty gospodarki narodowej. Od 2017 roku liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 86, tj. o 8,5 %.

Dane dotyczące liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w poszczególnych gminach powiatu rzeszowskiego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 35 Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie gmin powiatu rzeszowskiego

Jednostka terytorialna	Ogółem*			Sektor publiczny		Sektor prywatny	
	2017	2021	Wzrost w %	2017	2021	2017	2021
m. Dynów	463	541	16,8	23	23	437	513
gmina Błażowa	704	898	27,6	21	22	681	866
gmina Boguchwała	1 660	1 997	20,3	27	27	1 632	1 956
gmina Chmielnik	461	533	15,6	11	10	448	517
gmina Dynów	323	439	35,9	10	10	313	427

gmina Głogów Małopolski	1 780	1 952	9,7	38	37	1 728	1 895
gmina Hyżne	361	436	20,8	17	16	343	419
gmina Kamień	334	415	24,3	23	23	309	392
gmina Krasne	1 076	1 290	19,9	18	20	1 050	1 254
gmina Lubenia	338	401	18,6	9	9	325	388
gmina Sokołów Małopolski	977	1 263	29,3	39	42	936	1 217
gmina Świlcza	1 090	1 361	24,9	32	34	1 054	1 316
gmina Trzebownisko	1 778	2 307	29,8	34	37	1 733	2 240
Gmina Tyczyn	1 014	1 100	8,5	18	17	992	1 070
Powiat rzeszowski	12 359	14 933	20,8	320	327	11 981	14 470

* W związku z wprowadzonymi od 1 grudnia 2014 r. zmianami przepisów prawnych regulujących sposób zasilania rejestru REGON informacjami o podmiotach podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, od danych według stanu na 31 grudnia 2014 r. istnieje możliwość wystąpienia w rejestrze REGON niewypełnionych pozycji dotyczących przewidywanej liczby pracujących, adresu siedziby, rodzaju przeważającej działalności oraz formy własności. W związku z powyższym dane naliczone z rejestru REGON według ww. informacji mogą nie sumować się na liczbę ogółem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Rozwój przedsiębiorczości na terenie gminy dotyczy przede wszystkim sektora prywatnego, w którym liczba podmiotów w latach 2017 – 2021 wzrosła o 78 i wyniosła na koniec 2021 roku 1070. Ilość osób fizycznych z zarejestrowaną działalnością gospodarczą wzrosła do 891 wobec 822 zarejestrowanych w 2017 roku podmiotów. Jak wynika z przedstawionych danych, zjawisko zwiększającej się liczby podmiotów gospodarczych w sektorze prywatnym dotyczy całego powiatu rzeszowskiego.

Tabela 36 Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie gminy Tyczyn

Rodzaje podmiotów		2017	2021
Sektor publiczny	Państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego	14	13
	Pozostałe formy prawne	4	4
Sektor prywatny	<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą</i>	822	891
	<i>Spółki handlowe</i>	77	86
	<i>Spółdzielnie</i>	5	4
	<i>Fundacje</i>	1	4
	<i>Stowarzyszenia i organizacje społeczne</i>	28	25
	<i>Pozostałe formy prawne</i>	59	60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Analiza struktury działających podmiotów w okresie od 2017 do 2021 roku pokazuje, że największy wzrost ilości działających firm wystąpił w sekcji F - budownictwo (na koniec 2021 roku funkcjonowały 198 podmiotów, podczas gdy w 2017 roku ich liczba wynosiła 164, duża ilość firm utrzymuje się z zakresu sekcji G – handel hurtowy i detaliczny oraz naprawy pojazdów samochodowych (na koniec 2021 roku funkcjonowały 255 podmioty).

Tabela 37 Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD oraz sektorów własnościowych zarejestrowane na terenie gminy Tyczyn

Sekcja PKD	Wyszczególnienie	Ogółem*		Sektor publiczny*		Sektor prywatny*	
		2017	2021	2017	2021	2017	2021
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1	2	0	0	1	2
B	Górnictwo i wydobywanie	4	4	0	0	3	3
C	Przetwórstwo przemysłowe	115	119	0	0	114	118
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	5	7	0	0	5	7
E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	3	3	1	1	2	2
F	Budownictwo	164	198	0	0	163	196
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	237	255	0	0	237	255
H	Transport i gospodarka magazynowa	85	69	0	0	85	69
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	19	18	0	0	19	18
J	Informacja i komunikacja	26	45	0	0	26	45
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	36	33	0	0	36	33
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	20	23	0	0	20	23
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	103	107	1	1	101	104
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	26	36	0	0	26	35
O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	7	6	2	2	5	4
P	Edukacja	30	43	11	9	19	34
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	43	43	1	2	42	40
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	19	19	2	2	17	17

S, T	Pozostała działalność usługowa; Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników, gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	71	67	0	0	71	67
U	Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0	0	0	0	0
Razem		1 014	1 100	18	17	992	1 070

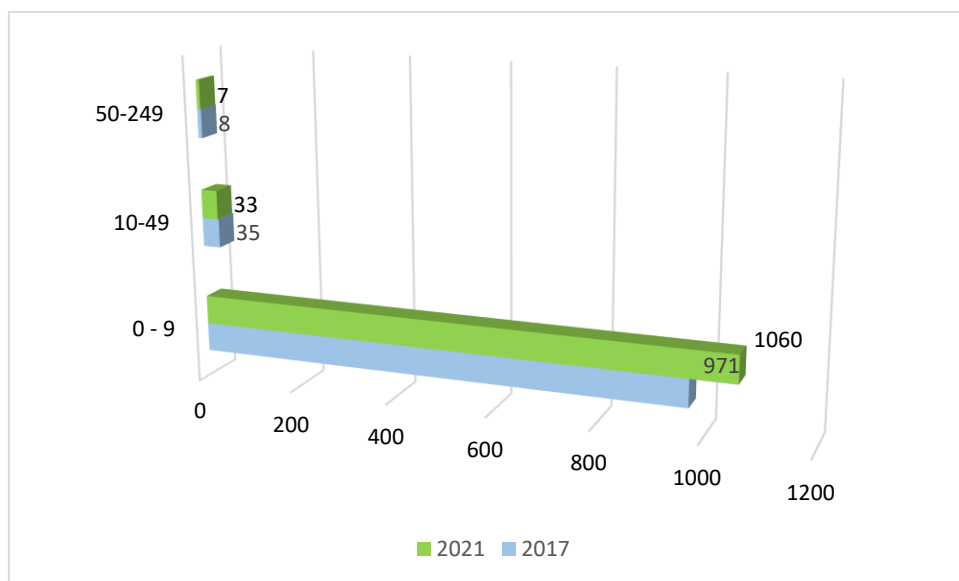
* W związku z wprowadzonymi od 1 grudnia 2014 r. zmianami przepisów prawnych regulujących sposób zasilania rejestru REGON informacjami o podmiotach podlegających wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, od danych według stanu na 31 grudnia 2014 r. istnieje możliwość wystąpienia w rejestrze REGON niewypełnionych pozycji dotyczących przewidywanej liczby pracujących, adresu siedziby, rodzaju przeważającej działalności oraz formy własności. W związku z powyższym dane naliczone z rejestru REGON według ww. informacji mogą nie sumować się na liczbę ogółem.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

Na terenie gminy Tyczyn na koniec 2021 roku największa liczba podmiotów zajmowała się handlem hurtowym lub detalicznym lub naprawą pojazdów samochodowych (23,2 %) oraz budownictwem (18 %).

Najwięcej działających podmiotów gospodarczych to mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, których ilość zwiększyła się w porównaniu do danych z 2017 roku o 89. Na terenie gminy działa 33 przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 osób oraz 7 przedsiębiorstwa zatrudniające ponad 50 osób. Ich liczba zmniejszyła się o 1 od 2017 roku.

Wykres 16 Podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości w gminie Tyczyn

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

W okresie ostatnich pięciu lat w gminie Tyczyn zwiększyła się ilość podmiotów gospodarki narodowej przypadająca na 10 tysięcy ludności, zwiększyła się też ilość nowo zarejestrowanych jednostek w rejestrze REGON na 10 tysięcy ludności. Korzystną wartość posiada również wskaźnik dotyczący jednostek wykreślonych z rejestru REGON na 10 tys. ludności. Ilość wyrejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w 2021 roku była mniejsza o 8 w porównaniu do 2017 roku.

Tabela 38 Wskaźniki w zakresie podmiotów gospodarki narodowej dla obszaru gminy Tyczyn za lata 2017 i 2021

Wskaźnik	2017	2021
Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	851	1017
Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	82	92
Jednostki wykreślone z rejestru REGON na 10 tys. ludności	50	42
Podmioty wpisane do rejestru na 1 tys. ludności	85	102
Podmioty na 1 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym	138	167,2
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1 tys. ludności	69	82
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym	11,19	13,54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Rolnictwo

W Gminie Tyczyn występują korzystne warunki glebowe i klimatyczne do produkcji rolnej, Jednak gospodarstwa rolne są bardzo silnie rozdrobnione.

Wszystkie gleby na terenie gminy Tyczyn zaliczane są to tzw. gleb ciężkich. Ich przydatność rolniczą określa klimat i klasyfikacja bonitacyjna. Na nich głównie wskazana jest produkcja ogrodnicza i uprawa warzyw. Na pozostałym terenie, położonym wyżej, o ostrzejszym klimacie, gleby określane są jako pszenno górskie. Są to ziemie najbardziej przydatne do uprawy zbóż, roślin okopowych, a także do wykorzystania nasłonecznionych stoków - narażonych na niedobór wilgoci w wyniku szybkiego spływu wód - na sady i plantacje roślin jagodowych (maliny, jeżyny, borówki).

Tabela 39 Rodzaje użytków rolnych i gruntów leśnych na terenie gminy Tyczyn

Wyszczególnienie	Powierzchnia [ha]
Grunty orne	2057,1954
Sady ogółem	9,0898
Łąki trwałe	131,1519
Pastwiska trwałe	369,4202
Pozostałe użytki rolne	1111,3027
Nieużytki	16,8605
Lasy i grunty leśne	1028,9414
RAZEM	4722,9619

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Tyczyn

Strukturę agrarną gospodarstw na terenie gminy Tyczyn charakteryzuje znaczne rozdrobnienie, które może stanowić jednak pewien atut dla rozwoju produkcji ponadstandardowej, ekologicznej, opartej na tradycyjnych rozwiązaniach. W granicach administracyjnych gminy, wg danych Urzędu Gminy Tyczyn, znajduje się 25 gospodarstw rolnych, w większości zakwalifikowanych, jako gospodarstwa indywidualne.

Tabela 40 Rodzaje gospodarstw na terenie gminy Tyczyn

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw rolnych	Powierzchnia [ha]
Gospodarstwa ogółem	25	105,5103
Do 1 ha włącznie	9	2,4544
1 – 5 ha	11	23,0975
5 – 10 ha	3	28,9903
10 ha i więcej	2	50,9681

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Tyczyn

Gospodarstwa do 5 ha stanowią 80 % ogólnej liczby gospodarstw, zajmując 24,2 % areалу, natomiast gospodarstwa o powierzchni ponad 10 ha stanowią zaledwie niecałe 8 % ogólnej liczby gospodarstw, zajmując powierzchnię 48,3 % ogółu uprawianej ziemi.

3.17. Gospodarka finansowa

Polityka finansowa gminy Tyczyn, realizowana jest w oparciu o uchwałę budżetową, uchwalaną corocznie przez Radę Gminy Tyczyn.

Dochody i wydatki gminy na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawione są w poniższej tabeli.

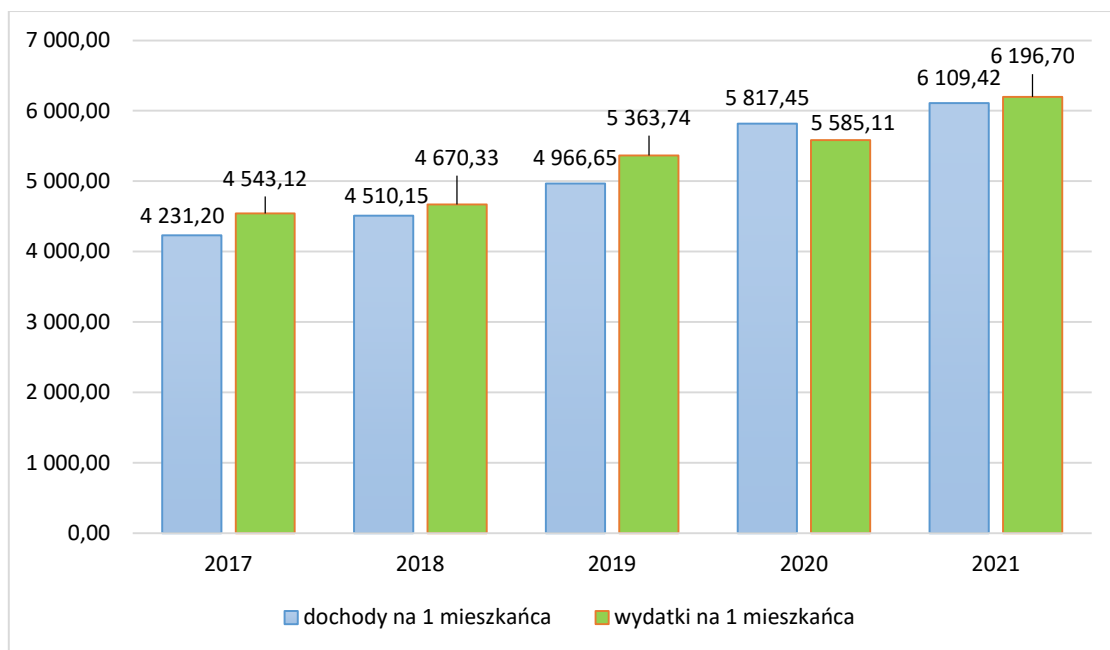
Tabela 41 Realizacja budżetu gminy Tyczyn na przestrzeni lat 2017-2021 w zł

Rodzaj	2017	2018	2019	2020	2021
Dochody	49 932 378,10	53 783 527,83	51 722 697,12	61 426 409,45	65 523 524,99
Wydatki	53 613 330,42	55 693 631,09	55 857 954,75	58 973 154,49	66 459 612,26
Nadwyżka/ deficyt	-3 680 952,32	-1 910 103,26	-4 135 257,63	2 453 254,96	-936 087,27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Dochody na 1 mieszkańca w 2021 roku wynosiły 6 109,42 zł i były o 1 878,22 zł wyższe niż w 2017 roku. Z kolei wydatki w 2021 roku wyniosły na 1 mieszkańca 6 196,70 zł i były wyższe o 1 653,58 zł niż w 2017 r.. Dane dotyczące dochodów oraz wydatków na 1 mieszkańca w latach 2017-2021 przedstawia poniższy wykres.

Wykres 17 Dochody oraz wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2017-2021 w zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Znaczną część dochodów gminy stanowią dochody bieżące. Dochody majątkowe pochodzą w głównej mierze z tytułu dotacji oraz środków przeznaczonych na inwestycje, ale też ze sprzedaży składników majątkowych. W latach 2017-2018 udział dochodów majątkowych w dochodach ogółem wykazywał tendencję wzrostową, w 2019r nastąpił spadek, a w 2020 roku ponownie odnotowano tendencję wzrostową, by w 2021 znowu nastąpił spadek.

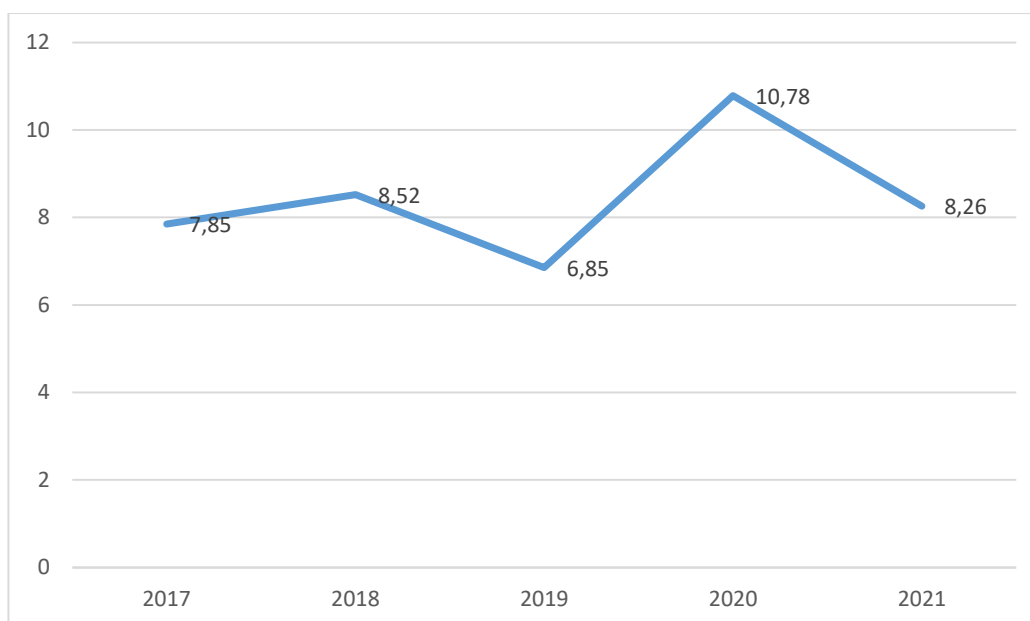
Kształtowanie się dochodów majątkowych na przestrzeni lat 2017-2021 przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 42 Kształtowanie się dochodów majątkowych na przestrzeni lat 2017-2021

Rodzaj	2017	2018	2019	2020	2021
Dotacje ogółem w zł	19 073 949,98	20 530 520,72	19 627 477,50	23 715 438,50	23 628 744,04
Wpływy ze sprzedaży składników majątkowych w zł	0,00	10 000,00	0,00	0,00	0,00
Dochody majątkowe ogółem w zł	3 919 788,57	4 583 498,62	3 545 297,37	6 619 470,00	5 413 846,57
% dochodów ogółem	7,85	8,52	6,85	10,78	8,26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 18 Kształtowanie się dochodów majątkowych na przestrzeni lat 2017-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Podobnie rzecz przedstawia się w przypadku wydatków. Obok wydatków bieżących ważną rolę w kształtowaniu budżetu pełnią wydatki majątkowe, które obejmują wydatki na inwestycje i zakupy inwestycyjne. Realizacja inwestycji przez gminę stanowi główny element jej rozwoju, wyrażany przede wszystkim poprzez wzrost konkurencyjności i zaspokajanie potrzeb społeczeństwa. Wydatki inwestycyjne w tym kontekście mają zasadnicze znaczenie, wpływają one w istotny sposób zarówno na skalę, jak i rodzaj podejmowanych działań inwestycyjnych, zalicza się je do najbardziej efektywnych narzędzi wpływania na rozwój regionalny. W swej istocie wydatki inwestycyjne umożliwiają oddziaływanie na skuteczność wypełniania zadań publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego. Wnioskować można, że niezbędność realizacji inwestycji przez gminę w kluczowy sposób wpływa na strukturę ponoszonych przez nią wydatków.

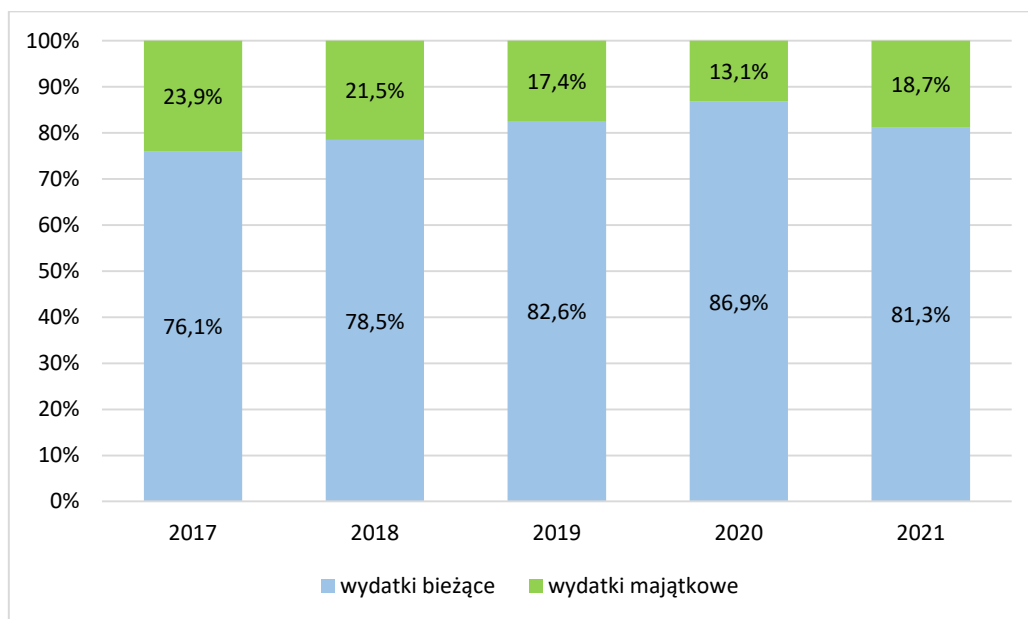
Poziom wydatków majątkowych (inwestycyjnych) i ich udział w całkowitych wydatkach budżetowych w latach 2017-2020 wykazywał tendencję spadkową, natomiast w roku 2021 nastąpił wzrost tego poziomu w odniesieniu do roku poprzedniego. Dane dotyczące poziomu wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w latach 2017-2021, przedstawiają poniższa tabela oraz wykres.

Tabela 43 Udział wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach budżetowych na przestrzeni lat 2017-2021

Rok	Wydatki ogółem (w zł)	Wydatki majątkowe (w zł)	Udział inwestycji w wydatkach ogółem (w %)
2017	53 613 330,42	12 838 018,19	23,9%
2018	55 693 631,09	11 990 230,52	21,5%
2019	55 857 954,75	9 720 310,30	16,1%
2020	58 973 154,49	7 739 683,61	12,9%
2021	66 459 612,26	12 442 715,20	15,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 19 Udział wydatków bieżących oraz majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach ogółem na przestrzeni lat 2017-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na 31 grudnia 2020 r. strona dochodowa budżetu gminy po zmianach zamykała się kwotami: plan - 58.725.475,60 zł, wykonanie - 61.426.409,45 zł.

Zgodnie z informacjami zawartymi w sprawozdaniu finansowym, w okresie 2020 r. dokonywane były zmiany WPF wynikające z dostosowania danych roku 2020 do zmian budżetowych wynikających z podjętych uchwał przez Radę Miejską oraz Zarządzeń Burmistrza. W związku z wprowadzonymi zmianami zwiększył się planowany deficyt budżetu z kwoty 3.614.383,22 zł do kwoty 4.842.909,66 zł, który został pokryty emisją obligacji w kwocie 3.423.248,00 zł, wolnymi środkami w kwocie 1.177.247,24 zł, oraz niewykorzystanymi środkami pieniężnymi, o których mowa w art. 5 ust.1 pkt 42 w kwocie 242.414,42 zł. Stan zadłużenia gminy oraz spłata zobowiązań z tytułu zaciągniętych kredytów i pożyczek oraz emisji papierów wartościowych zachowuje wskaźniki wynikające z art. 243 ustawy o finansach publicznych.

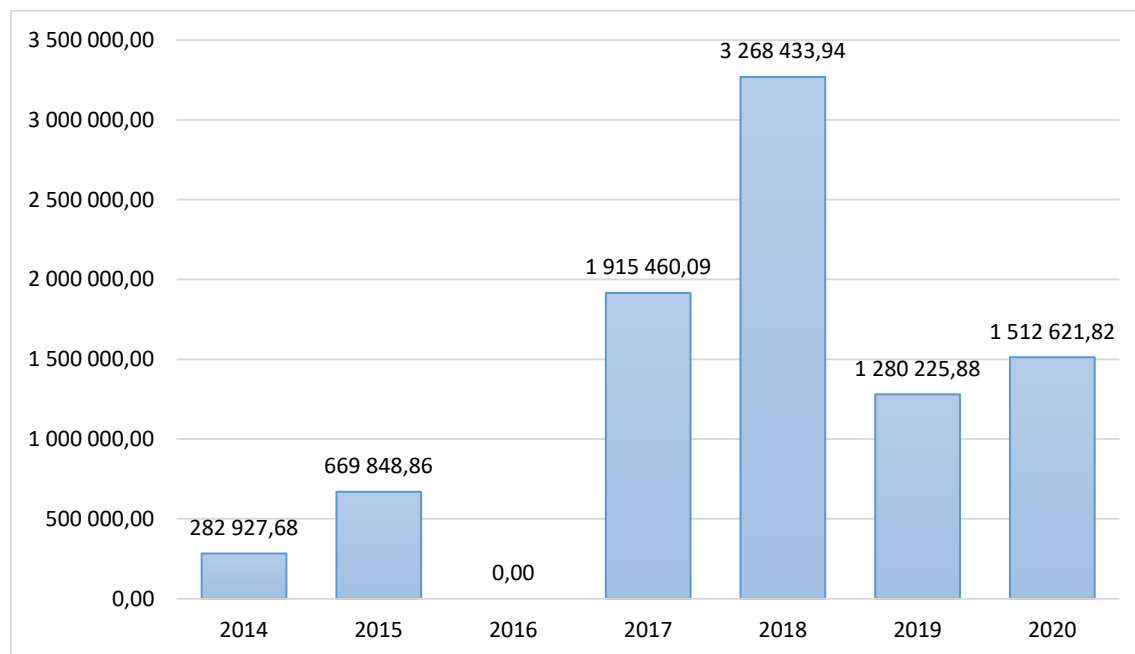
Zgodnie z ustawą o finansach publicznych różnica między dochodami i wydatkami budżetu jednostki samorządu terytorialnego stanowi odpowiednio nadwyżkę lub deficyt budżetu. Budżet na 2020 r. uchwalony został z deficytem w wysokości 3.614.383,22 zł. W ciągu roku deficyt uległ zwiększeniu do kwoty 4.842.909,66 zł. Na koniec roku osiągnięto nadwyżkę w wysokości 2.453.254,96 zł

Gmina Tyczyn posiada doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na finansowanie zadań inwestycyjnych. Środki te pozyskiwano zarówno z Budżetu Państwa (Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych, rządowe wsparcie na usuwanie skutków klęsk żywiołowych, Fundusz Rozwoju Dróg Samorządowych, Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej), Budżetu Województwa Podkarpackiego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie, Wojewody Podkarpackiego, a także z funduszy unijnych (RPO WP, PROW, POPC).

Środki zewnętrzne pozyskiwane z funduszy europejskich są ważnym elementem budżetu gminy. Gmina Tyczyn aktywnie działa w pozyskiwaniu tych środków, realizując różnego rodzaju

programy oraz projekty, które są finansowane lub współfinansowane z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności Unii Europejskiej. Na przestrzeni lat 2014-2020 na realizację programów oraz projektów unijnych pozyskano łącznie 8 929 518,27 zł, co zostało przedstawione w poniższym wykresie.

Wykres 20 Wysokość pozyskanych środków w ramach programów i projektów unijnych w latach 2014-2020

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

ROZDZIAŁ 4

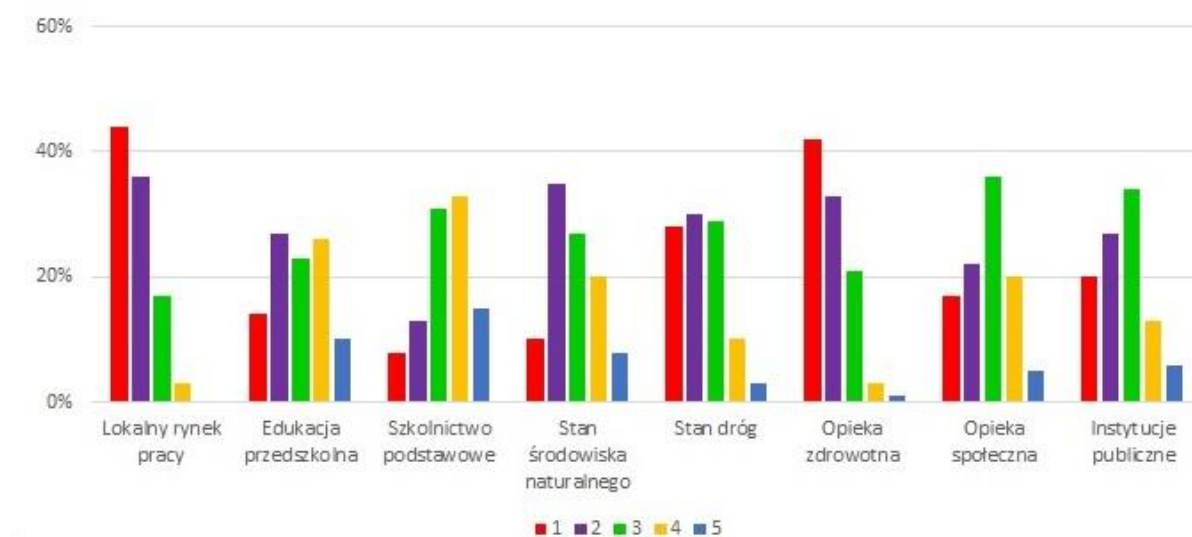
GMINA W OCZACH MIESZKAŃCÓW

W przeprowadzonej wśród mieszkańców gminy Tyczyn ankiecie udział wzięło 86 osób, które dokonały oceny poszczególnych sfer życia w gminie, wskazały auty i działania priorytetowe na obszarze gminy, a także która branża gospodarki ma największy potencjał rozwojowy oraz co powinno być wizytówką gminy w 2030 r.

W ocenie poszczególnych sfer życia na terenie gminy, gdzie 1 jest oceną najniższą, natomiast 5 oceną najwyższą, mieszkańcy najlepiej ocenili szkolnictwo podstawowe (48 % ocen „4” i „5”) oraz edukację przedszkolną (36 % ocen „4” i „5”). Z kolei najwięcej ocen negatywnych pojawiło się przy ocenie lokalnego rynku pracy (80 % ocen „1” i „2”), opieki zdrowotnej (75 % ocen „1” i „2”), a także stanu dróg (58 % ocen „1” i „2”). W przypadku sfery opieki społecznej i instytucji publicznych przeważały tu oceny średnie tj. „3”

Podsumowując, oceniając poszczególne sfery życia na terenie gminy, mieszkańcy w przeważającej części oceniali je negatywnie, co świadczy o konieczności podjęcia działań w tym zakresie.

Wykres 21 Ocena poszczególnych sfer życia na terenie gminy (w % udzielonych odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Biorąc pod uwagę największe auty gminy Tyczyn, ankietowani wskazują najczęściej dogodnie położenie komunikacyjne – 77,9 % udzielonych odpowiedzi, a także wysokie walory przyrodniczo-kulturowe w kontekście branży turystycznej oraz gospodarki – 23,3 % udzielonych odpowiedzi.

Najmniej osób wskazało z kolei odpowiedzi: wykonane inwestycje w zakresie korzystania z odnawialnych źródeł energii – 2,3 % ogółu odpowiedzi oraz prężne organizacje pozarządowe działające na rzecz mieszkańców – 3,5 % ogółu odpowiedzi

Wykres 22 Atuty gminy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi)

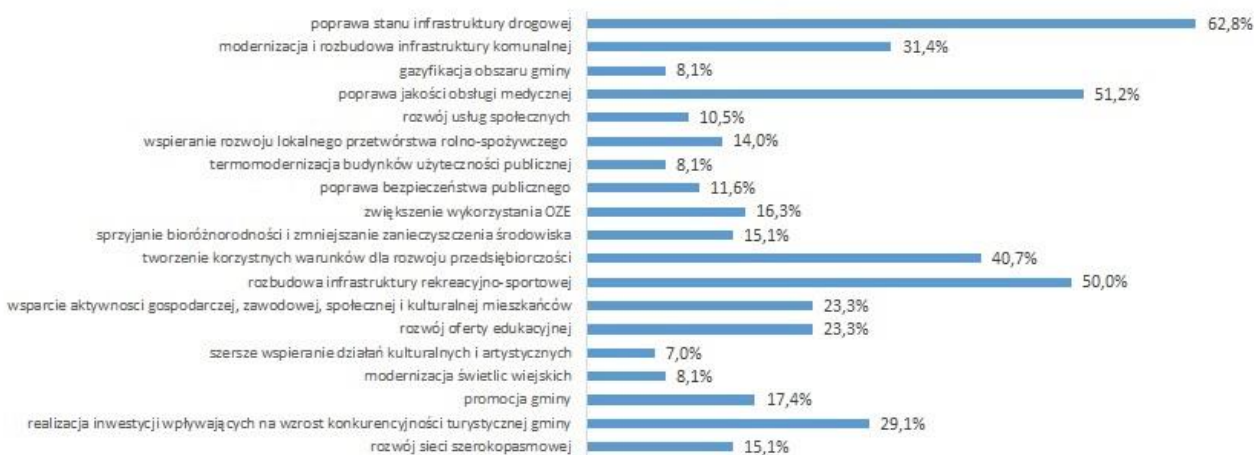
Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Poniższy wykres ilustruje, jakie według ankietowanych są priorytetowe działania do wykonania na terenie gminy, które mają kluczowe znaczenie dla rozwoju i dobrego funkcjonowania gminy i jej mieszkańców.

Analizując udzielone odpowiedzi, zauważyć można, że najwięcej osób (62,8 % ankietowanych) wskazało poprawę stanu infrastruktury drogowej, co w kontekście wcześniej wskazywanej oceny poszczególnych sfer życia na terenie gminy, gdzie stan dróg uzyskał dużą liczbę negatywnych ocen, świadczy o większych potrzebach mieszkańców w tym zakresie.

Duża ilość ankietowanych wskazała również poprawę jakości obsługi medycznej (51,2 % udzielonych odpowiedzi) oraz rozbudowę infrastruktury rekreacyjno-sportowej (50,0 % odpowiedzi), jako priorytetowe działania do wykonania. Najmniej odpowiedzi z kolei dotyczyło: szerszego wspierania działań kulturalnych i artystycznych (7,0 % odpowiedzi) oraz gazyfikacji obszaru gminy, termomodernizacji budynków użyteczności publicznej i modernizacji świetlic wiejskich (po 8,1 % odpowiedzi).

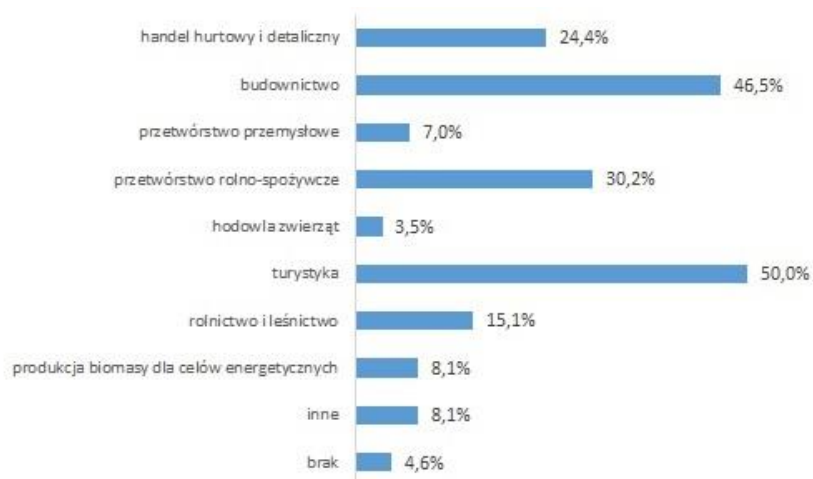
Wykres 23 Priorytetowe działania do wykonania na terenie gminy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Na pytanie o branżę gospodarczą, która posiada na terenie gminy największy potencjał rozwojowy, ankietowani najczęściej wskazywali turystykę – 50,0 % udzielonych odpowiedzi oraz budownictwo – 46,5 % udzielonych odpowiedzi. Na dalszych miejscach uplasowało się przetwórstwo rolno-spożywcze 30,2 % oddanych głosów, oraz handel hurtowy i detaliczny – 24,4 % głosów.

Wykres 24 Branża gospodarki posiadająca największy potencjał rozwojowy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Ankietowani wskazywali również co powinno być wizytówką gminy Tyczyn w 2030 r. Najwięcej wskazań w tej kwestii uzyskała odpowiedź: szeroki wachlarz ofert kulturalnych, rekreacyjnych, integracyjnych i sportowych – 66,3 % udzielonych odpowiedzi. Na kolejnych miejscach znalazły się odpowiedzi: dogodne warunki do turystyki i agroturystyki – 50,0 % odpowiedzi, a także wysoka dostępność i jakość usług publicznych – 44,2 % odpowiedzi.

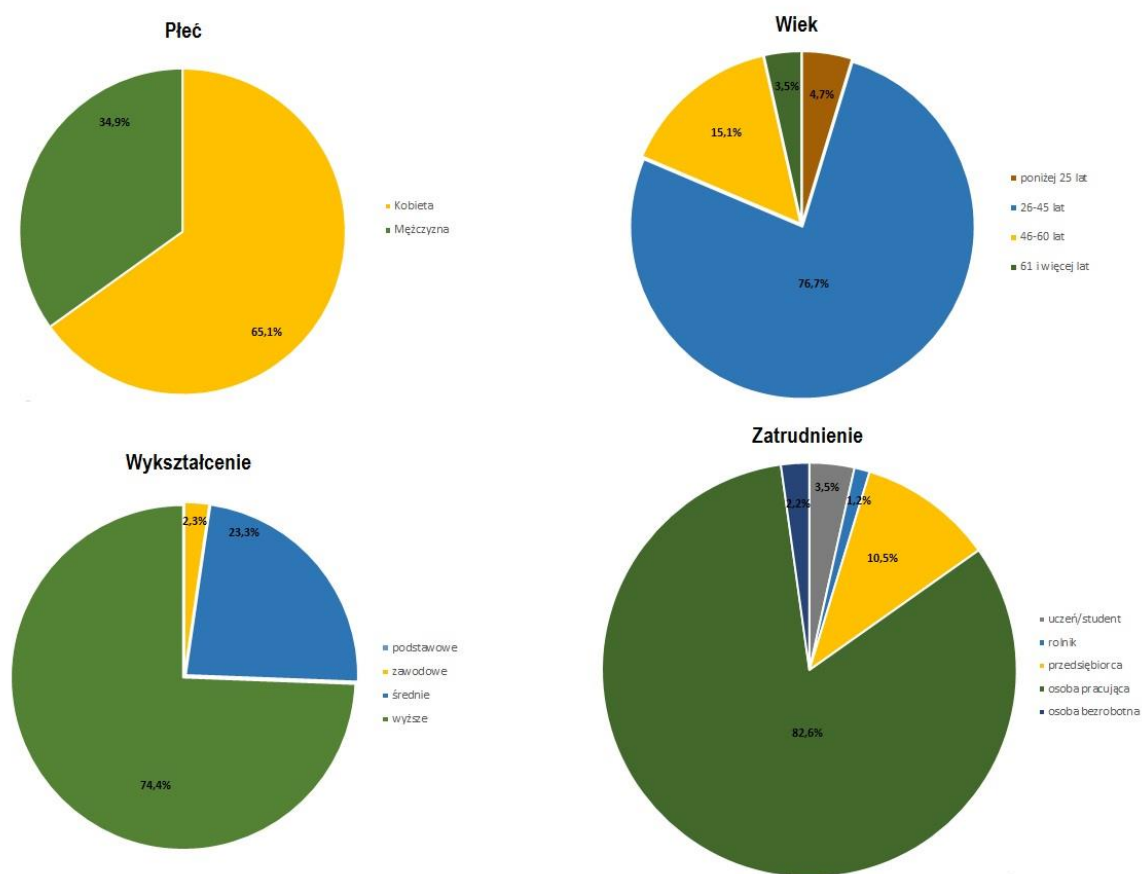
Wykres 25 Wizytówka gminy w 2030 r. według jej mieszkańców – pytanie wielokrotnego wyboru (% udzielonych odpowiedzi)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Informację dotyczącą ankietowanych mieszkańców gminy Tyczyn przedstawia poniższy wykres.

Wykres 26 Informacje dot. ankietowanych mieszkańców gminy Zarzecze

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ankiet

Zgłoszone przez mieszkańców uwagi, potrzeby oraz spostrzeżenia zostały uwzględnione przy planowaniu przedsięwzięć inwestycyjnych ujętych w strategii

ROZDZIAŁ 5

WNIOSKI Z DIAGNOZY - ANALIZA SWOT

Analiza SWOT jest powszechnie wykorzystywana w jednostkach administracji publicznej, jako narzędzie diagnozy strategicznej. Pozwala ono porównać silne i słabe strony jednostki wynikające z otoczenia wewnętrznego, z szansami i zagrożeniami dla rozwoju płynącymi z otoczenia zewnętrznego, a także określić ich wzajemne oddziaływanie. Analizy dokonano w oparciu o:

- 1) wnioski z diagnozy gminy;
- 2) dane liczbowe, opisowe i przestrzenne pozyskane z gminy oraz ze źródeł zewnętrznych;
- 3) wyniki badań ankietowych.

Wymiar społeczny	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
poprawiająca się sytuacja społeczna i życiowa mieszkańców, dostępność szkół podstawowych, placówek wychowania przedszkolnego oraz żłobka, dobrze rozwinięta działalność klubów sportowych, dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej na terenie gminy, duże zainteresowanie mieszkańców sprawami gminy, organizacje pozarządowe działające na terenie gminy istnienie cennych obiektów dziedzictwa kulturowego.	ograniczony dostęp do specjalistycznej opieki zdrowotnej, rosnąca z roku na rok liczba osób starszych (wzrastający współczynnik obciążenia demograficznego), ujemny przyrost naturalny, niski poziom dochodów ludności, niewystarczający poziom dostosowania budynków użyteczności publicznej do potrzeb osób, niepełnosprawnych i starszych, niewystarczający system aktywizacji mieszkańców gminy, brak infrastruktury umożliwiającej rozwój kapitału ludzkiego, mała ilość organizowanych imprez masowych
SZANSE	ZAGROŻENIA
korzystna struktura wiekowa mieszkańców gminy – najliczniej reprezentowaną grupą wiekową są osoby w wieku produkcyjnym, dotądnie saldo migracji, dopływ ludzi młodych, wykształconych, aktywnych i innowacyjnych, zmniejszająca się liczba rodzin i osób korzystających z pomocy społecznej, rozwój polityki senioralnej, w tym usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych, poprawa warunków życia mieszkańców, dostosowanie infrastruktury budynków użyteczności publicznej do potrzeb osób starszych i niepełnosprawnych, wzrost aktywności i integracji mieszkańców, dzieci i osób starszych, spadek zjawiska wykluczenia społecznego, pozyskiwanie środków zewnętrznych na wspieranie działań rozwoju kapitału ludzkiego,	rosnące koszty modernizacji, remontów i utrzymania placówek oświatowych, migracje mieszkańców do większych miast, bierna postawa mieszkańców, ograniczone potrzeby integracji społecznej, pojawienie się sytuacji zewnętrznej powodującej wzrost liczby mieszkańców potrzebujących wsparcia i pomocy społecznej, zagrożenie izolacją i wykluczeniem społecznym osób starszych, wzrost problemów opiekuńczo wychowawczych, zwiększające się kwoty wydatkowane na świadczenia społeczne. negatywne skutki ustawy o ochronie gruntów rolnych dla sołectw w aspekcie osiedlania się nowych mieszkańców.

rosnący poziom wykształcenia, powstawanie nowych przedsiębiorstw prywatnych wzrost integracji międzypokoleniowej poprzez organizowanie masowych imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych.	
Wymiar gospodarczy	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
systematycznie wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy, doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na inwestycje, systematycznie zmniejszająca się liczba osób trwale bezrobotnych, aktywne uczestnictwo w działaniach Podkarpackiego Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych, Stowarzyszenia Samorządów Terytorialnych „Aglomeracja Rzeszowska”, Stowarzyszenia Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF) i LGD „Dolina Strugu”, promocja gminy poprzez stronę internetową i wydawanie miesięcznika „Głos Tyczyn”, ciągły rozwój infrastruktury komunalnej, technicznej i komunikacyjnej.	postępujący wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, mała liczba osób pracujących na terenie gminy – mała liczba zakładów pracy, dominacja mikroprzedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób, mała liczba przedsiębiorstw na lokalnym rynku, zatrudniających powyżej 50 pracowników, rozdrobienie gospodarstw rolnych które są mało dochodowe i mało istotne dla gospodarki, niska specjalizacja produkcji rolniczej, mała liczba gospodarstw agroturystycznych, bazy noclegowej, gastronomii, parkingów, informacji turystycznej, brak rozwiązań prawnych sprzyjających powstawaniu nowych miejsc pracy (ulgi dla przedsiębiorców) mała, ograniczona powierzchnia terenów inwestycyjnych stanowiących własność gminy zbyt mała promocja gminy a zwłaszcza jej walorów turystyczno-rekreacyjnych,
SZANSE	ZAGROŻENIA
wzrost liczby osób pracujących na terenie gminy – powstanie nowych zakładów pracy zapewniających zatrudnienie, efektywniejsze wykorzystanie walorów przyrodniczych do rozwoju przedsiębiorczości i turystyki, efektywniejsza promocja produktów regionalnych, rozwój rolnictwa ekologicznego, rozwój Agro-turystyki, rozwój społeczeństwa informacyjnego, korzystanie z pozytywnych impulsów rozwojowych generowanych przez miasto Rzeszów i województwo podkarpackie, rosnąca atrakcyjność inwestycyjna województwa podkarpackiego, wspierania przedsiębiorczości i innowacyjności przez samorząd lokalny,	niewystarczający poziom wiedzy i informacji mieszkańców na temat możliwości pozyskania środków zewnętrznych na własny rozwój, ograniczenie możliwości pozyskania środków zewnętrznych na rozwój gminy, niestabilna polityka państwa wobec rolnictwa i obszarów wiejskich, pogłębiające się różnice infrastrukturalne pomiędzy dużymi ośrodkami miejskimi a małymi miastami i wsią, nasilenie barier ograniczających aktywność zawodową osób ze szczególnymi potrzebami, występowanie barier i ograniczeń w rozwoju związanych z ochroną przyrody i środowiska, brak środków na rozwój gospodarczy i turystyczny,

• jak również przez władze regionu i kraju, skuteczne pozyskiwanie środków zewnętrznych.	• brak większych inwestorów.
Wymiar przestrzenno-funkcjonalny i środowiskowy	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• korzystna lokalizacja gminy pod kątem walorów przyrodniczych i kulturowych, • duży potencjał rozwojowy gminy w oparciu o turystykę, • duża lesistość terenu, • bogate walory krajobrazowe, • dobry stan czystości środowiska naturalnego, • dobra dostępność komunikacyjna gminy, • dobrze rozwinięta sieć drogowa, gazowa i energetyczna, • dobra infrastruktura sportowa, • bogactwo infrastruktury zabytkowej, • dobra jakość powietrza, • poprawiający się stan nawierzchni dróg lokalnych, • odpowiednia realizacja programów na rzecz ochrony środowiska.	• niewystarczająca infrastruktura turystyczna (hotele, pensjonaty) i gastronomiczna (restauracje, bary), • brak podziału przestrzeni drogowej dla uczestników jej ruchu – brak ścieżek rowerowych i niewystarczająca długość ciągów pieszych na terenie gminy, • niewystarczająca ilość chodników, oświetlenia i miejsc parkingowych, • niewłaściwy system ogrzewania gospodarstw domowych, • niewystarczający odsetek inwestowania w odnawialne źródła energii w gospodarstwach prywatnych,
SZANSE	ZAGROŻENIA
• pełne wykorzystanie potencjału turystycznego i infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, • rewitalizacja obiektów zabytkowych, • wzrost zainteresowania turystyką rowerową, • wykorzystanie możliwości dalszego rozwoju infrastruktury drogowej, • rozwój infrastruktury mieszkaniowej, • rozbudowa infrastruktury technicznej, • rozwój elektromobilności na terenie gminy oraz odnawialnych źródeł energii, • wzrost zaangażowania mieszkańców w rozwój turystyczny gminy, • wzrost usług turystycznych i gastronomicznych, • wzrastająca świadomość mieszkańców na temat ochrony środowiska,	• niewykorzystanie potencjału rozwojowego gminy, wskutek ograniczeń finansowych lub organizacyjnych, • niedostateczne działania gminy w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej i gastronomicznej, a także infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej, • brak środków finansowych na realizację polityki rozwoju, • wzrastająca liczba awarii w sieciach wodociągowych i kanalizacyjnych, • niewystarczający poziom wiedzy i informacji mieszkańców na temat możliwości pozyskania środków OZE, wymianę pieców itp., • wzrastające zanieczyszczenie środowiska przyrodniczego.

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ 6

GŁÓWNE PROBLEMY W OBSZARACH STRATEGII

Przeprowadzona diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej jak również analiza SWOT pozwoliły na zebranie najważniejszych problemów/ barier rozwojowych gminy Tyczyn. Celem ich uporządkowania i usystematyzowania zebrano je w formie tabelarycznej oraz podzielono na obszary: społeczny, gospodarczy, przestrzenno-funkcjonalny oraz środowiskowy.

Obszar	Problemy
Społeczny	• niewystarczający zakres specjalistycznych usług medycznych, • bezrobocie wśród osób w wieku produkcyjnym, • niewystarczająca oferta kulturalna, wypoczynkowa i sportowa skierowana dla mieszkańców gminy i przyjezdnych,
Gospodarczy	• niski poziom przedsiębiorczości na terenie gminy, • mała liczba zakładów pracy na terenie gminy, • wśród gospodarstw rolnych przeważają gospodarstwa do 5 ha produkujące tylko na potrzeby własne, • brak zaplecza turystycznego (gastronomia i hotelarstwo), • brak rozwiniętego przemysłu rolno-spożywczego i przetwórstwa.
Przestrzenno – funkcjonalny	• braki w infrastrukturze technicznej, turystycznej i rekreacyjnej, • brak środków na realizację założeń lokalnego programu rewitalizacji, • niewystarczający stan infrastruktury drogowej, • brak ścieżek rowerowych oraz niewystarczająca długość ciągów pieszych na terenie gminy.
Środowiskowy	• niewystarczająca liczba gospodarstw domowych podłączonych do sieci kanalizacyjnej i gazowej . • niski poziom ilości odpadów komunalnych zebranych w sposób selektywny w stosunku do ogółu odpadów, • niewystarczający stopień wykorzystania energii z odnawialnych źródeł, • niska świadomość ekologiczna mieszkańców gminy.

ROZDZIAŁ 7

PLAN OPERACYJNY STRATEGII ROZWOJU GMINY TYCZYN NA LATA 2022 - 2030 ORAZ KIERUNKI INTER- WENCJI ROZWOJU GMINY

7.1. Misja i wizja

Wizja rozwoju określa stan docelowy, do którego władze lokalne oraz ich partnerzy będą dążyć, wykorzystując możliwości płynące z posiadanego potencjału własnego i szans pojawiających się w najbliższym otoczeniu. Wizja określa zatem, jak Gmina zamierza być postrzegana w przyszłości.

Uwzględniając powyższe, określono następującą wizję rozwoju:

W ROKU 2030 GMINA TYCZYN JEST ATRAKCYJNYM MIEJSCEM DO ZAMIESZKANIA, POSIADAJĄCYM ROZWINIĘTĄ INFRASTRUKTURĘ TURYSTYCZNĄ I REKREACYJNO-WYPOCZYNKOWĄ, DBAJĄCĄ O SVOJE ŚRODOWISKO NATURALNE, DOBRZE SKOMUNIKOWANĄ I WYPOSAŻONĄ W INFRASTRUKTURĘ TECHNICZNĄ ORAZ Z ATRAKCYJNĄ PRZESTRZENIĄ DLA INWESTORÓW.

Strategia Rozwoju powinna stanowić dokument bazowy, wspierać i synergicznie wpływać na realizację celów i działań sprecyzowanych w innych dokumentach planistycznych i strategicznych Gminy, wpływając na jego ożywienie społeczno-gospodarcze oraz rozwój w sferze społecznej, kulturalnej i turystyczno-rekreacyjnej.

Misja to zwięzła, wewnętrznie spójna deklaracja definiująca powód istnienia organizacji, jej podstawowy cel, na którego realizację nastawione są jej działania oraz wartości, które kierują pracą jej personelu.

Uwzględniając powyższe, określono następującą misję:

ZASPOKAJANIE POTRZEB MIESZKAŃCÓW I TWORZENIE DOGODNYCH WARUNKÓW DLA ŻYCIA, ROZWOJU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI POPRZEC ROZBUDOWĘ INFRASTRUKTURY SPOŁECZNEJ I TECHNICZNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM ZASAD ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU ORAZ WYKORZYSTANIE ISTNIEJĄCYCH I PRZYSZŁYCH WALORÓW PRZYRODNICZYCH I KOMUNIKACYJNYCH POPRZEC KOMPLEKSOWE DZIAŁANIA PRZESTRZENNO-INFRASTRUKTURALNE

7.2. Cele strategiczne rozwoju w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społecznym. Kierunki działań podejmowanych dla osiągnięcia celów strategicznych. Oczekiwane rezultaty planowanych działań oraz wskaźniki ich osiągnięcia

Cele strategiczne są odpowiedzią na problemy zdiagnozowane w ramach przeprowadzonej diagnozy Gminy. Cele strategiczne wynikają ze sformułowanej wcześniej wizji rozwoju Gminy. Wytyczają kierunki, którymi należy podążać, by osiągnąć założony w niej stan.

W ramach niniejszej Strategii określono 3 cele strategiczne w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym:

Wymiar społeczny:

– Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy

Wymiar gospodarczy:

– Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej

Wymiar przestrzenny (środowisko i infrastruktura):

– Poprawa stanu środowiska naturalnego.

Wymiary rozwojowe Gminy są zależne od siebie i wzajemnie się przenikają. Zadania i cele zrealizowane w jednym wymiarze rozwojowym wpływają na realizację zadań i celów w innym, dzięki czemu powstaje efekt synergii wzmacniający osiągnięcie wymaganych wskaźników, co tylko przyspiesza realizację określonej wizji rozwoju Gminy.

Cele strategiczne będą osiągnięte poprzez realizację szczegółowych celów operacyjnych, które zaprezentowano w tabeli poniżej.

Wymiar społeczny	Wymiar gospodarczy	Wymiar przestrzenny
Cele strategiczne		
1. Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy	2. Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej	3. Poprawa stanu środowiska naturalnego
Cele operacyjne		
1.1 Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa	2.1. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej	3.1. Ograniczenie niskiej emisji oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii
1.2. Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu	2.2 Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz światłowodowej	3.2 Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna
1.3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej	2.3. Wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw	3.3 Racjonalna gospodarka odpadami
OSI I	OSI II	OSI III

Cel strategiczny: 1. Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy:

- Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa,
- Cel operacyjny 1.2. Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu,
- Cel operacyjny 1.3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej.

Pierwszy z ww. celów zakłada działania z zakresu poprawy bezpieczeństwa publicznego poprzez wsparcie jednostek OSP oraz organizacji systemu monitoringu wizyjnego. Zakłada się, że

działania te wpłyną na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa u mieszkańców oraz zmniejszenie liczby przestępstw oraz miejscowych zagrożeń i pożarów.

Kolejnym aspektem jest poprawa dostępności do usług publicznych oraz aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Będzie miało to miejsce poprzez wsparcie działalności m.in. szkół, przedszkoli i żłobków, realizację nowych programów aktywizujących dla osób starszych i niepełnosprawnych, likwidację barier architektonicznych, wsparcie rodzin z problemami społecznymi i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zmniejszenie liczby osób korzystających z usług pomocy społecznej. Postępujący proces starzenia się społeczeństwa sprawia, iż kluczowa jest intensyfikacja działań samorządu w tym zakresie i powoduje to zmianę zapotrzebowania na usługi społeczne.

Trzeci cel ma za zadanie zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej gminy. Występują tu wysokie walory przyrodnicze i antropogeniczne, dlatego wskazano takie działania jak rozwój oferty turystycznej i promocyjnej oraz tworzenie infrastruktury wzmacniającej ten potencjał, w tym m.in. Miejsko – Gminnego Ośrodka kultury w Tyczynie, Miejsko – Gmina Biblioteka Publiczna w Tyczynie, hali sportowej. Zakłada ono również utworzenie klubów młodzieżowych i kółek zainteresowań celem rozwoju oferty zagospodarowania czasu wolnego młodzieży. Powyższe działania z pewnością rozwiną ofertę turystyczną gminy oraz spowodują napływ turystów. Wzrost liczby odwiedzających wiąże się również ze zwiększeniem popytu na usługi gastronomiczne i noclegowe, co wpłynie na rozwój tego sektora usług w gminie. Na wzrost ruchu turystycznego wpływa także dostępność komunikacyjna obszarów turystycznych, dlatego istotny jest również rozwój sieci komunikacyjnej. Istniejące tereny wypoczynkowo-rekreacyjne oraz miejsca spędzania czasu wolnego wpłyną również na wzrost aktywności ruchowej mieszkańców, czym spowodują ogólną poprawę kondycji fizycznej oraz zdrowotnej osób zamieszkujących gminę.

Realizacja powyższych zadań wpłynie przede wszystkim na zlikwidowanie wskazanego w przeprowadzonej ankiecie wśród mieszkańców problemu niewystarczającej infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej dla dzieci i młodzieży oraz jednocześnie podniesie atrakcyjność osiedleńczą dla osób młodych. Działania dla osób młodych sprzyjają z kolei rozwojowi społeczno-ekonomicznemu jednostki samorządu terytorialnego, gdyż to młodzi ludzie stanowią siłę napędową współczesnych społeczeństw.

Wszystkie powyższe cele wpłyną na wzrost kapitału społecznego, którego istotnym elementem jest pobudzenie aktywności mieszkańców w życie społeczne gminy. Natomiast rozwój aktywności społecznej mieszkańców wpłynie z kolei na przewagę jej konkurencyjności.

Cel strategiczny: 1. Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy		
Kierunki działań	Zadania	Oczekiwane rezultaty działania
Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa		
Wsparcie jednostek OSP	Zakup Sprzętu dla służb ratowniczych	Dobrze wyposażone jednostki OSP, Zmniejszenie liczby pożarów i zagrożeń.
Zwiększenie bezpieczeństwa publicznego	Organizacja systemu monitoringu wizyjnego	Funkcjonujący system monitoringu wizyjnego, Zwiększenie poczucia bezpieczeństwa u mieszkańców, Mniejsza liczba przestępstw.
Cel operacyjny 1.2. Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu		
Poprawa warunków funkcjonowania osób starszych i niepełnosprawnych	Usuwanie barier architektonicznych – przystosowanie modernizowanych budynków użyteczności publicznej dla osób niepełnosprawnych, Włączanie społeczne – aktywizacja osób starszych.	Wzrost dostępności infrastruktury publicznej dla osób z niepełnosprawnością, Rozwinięta oferta usług społecznych skierowanych do seniorów, Nowe programy aktywizujące osoby starsze i osoby z niepełnosprawności, Rozwój usług opiekuńczych,
Wsparcie rodzin z problemami społecznymi i zagrożonych wykluczeniem społecznym	Aktywizacja rodzin z problemami społecznymi i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących oraz dzieci, Zwiększenie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości trwałych i dostępnych usług, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup będącej w niekorzystnej sytuacji.	Zwiększona liczba programów profilaktycznych, Działalność świetlicy wsparcia dziennego, Spadek liczby osób korzystających z usług pomocy społecznej.

• Poprawa dostępności szkół, przedszkoli i żłobków	• Budowa, przebudowa, utworzenie szkół, przedszkoli, żłobków	• zwiększenie dostępności szkół, przedszkoli i żłobków
Cel operacyjny 1.3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej		
• Wzmacnianie oferty turystycznej i tworzenie infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej	• Przebudowa/modernizacja i wyposażenie Miejsko – Gminny Ośrodek Kultury w Tyczynie, oraz przebudowa innych obiektów kulturalnych, bibliotek; • Budowa obiektów infrastruktury rekreacyjno – wypoczynkowej	• Zwiększenie promocji działań marketingowych, • Miejsce do rekreacji wypoczynku
• Rozwój oferty zagospodarowania czasu wolnego młodzieży	• Stworzenie klubów młodzieżowych i kółek zainteresowań	• Zagospodarowanie czasu wolnego młodzieży

Cel operacyjny	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa (2022)	Oczekiwana zmiana (2030)
Cel operacyjny 1.1 Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa	Liczba doposażonych jednostek OSP na terenie Gminy Tyczyn [szt.];	4	^
	Liczba pożarów i zagrożeń [szt.];	187	v
	Liczba stwierdzonych przestępstw [szt.];	5	v
Cel operacyjny 1.2 Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu	Liczba zlikwidowanych barier architektonicznych [szt.];	0	^
	Liczba działań aktywizujących skierowanych do osób starszych [szt.];	0	^
	Liczba utworzonych nowych programów aktywizujących osoby starsze [szt.];	0	^
	Liczba uczestników działań aktywizujących [os.];	0	^
	Liczba osób z niepełnosprawnościami objętych wsparciem [os.];	131	^
	Liczba programów profilaktycznych [szt.];	1	^
	Liczba osób korzystających z usług pomocy społecznej [os.];	1699	v
	Liczba wspartych szkół [szt.];	4	4
	Liczba wspartych przedszkoli [szt.];	4	^
	Liczba wspartych żłobków [szt.];	3	^
Cel operacyjny 1.3 Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno wypoczynkowej	Liczba zrealizowanych działań dotyczących promocji turystyki [szt.];	0	^
	Liczba wybudowanych obiektów infrastruktury rekreacyjno-	0	^

	wypoczynkowej [szt.].		
	Liczba utworzonych klubów młodzieżowych i kółek zainteresowań [szt.];	0	^
	Liczba uczestników [os.];	0	^

Wartość bazowa wskaźnika – 2022 rok,

Oczekiwana zmiana – 2030 rok

^ - oczekiwany wzrost wskaźnika v - oczekiwany spadek wskaźnika

Cel strategiczny: 2. Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej:

- Cel operacyjny 2.1. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej,
- Cel operacyjny 2.2. Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz światłowodowej,
- Cel operacyjny 2.3. Wsparcie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw.

Istotnym elementem wpływającym na jakość życia jest też dbanie o zapewnienie mieszkańcom i podmiotom gospodarczym dostępu do sprawnej infrastruktury wodno-ściekowej oraz światłowodowej. Ponadto działania te wpływają na możliwość prowadzenia kolejnych inwestycji na danym obszarze, podwyższając jego atrakcyjność inwestycyjną.

Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej wpływa na poprawę bezpieczeństwa i zwiększenie jakości życia mieszkańców, a także na możliwość lepszego funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Rozbudowa infrastruktury technicznej będzie również postępować równolegle z pojawieniem się potrzeb związanych z rozwojem inwestycji.

W ramach wspierania tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw zaplanowane zostały również działania z zakresu rozwoju atrakcyjności inwestycyjnej, które wpłyną na wzrost liczby podmiotów gospodarczych oraz rozwój gminy.

Cel strategiczny 2: Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej		
Kierunki działań	Zadania	Oczekiwane rezultaty działania
Cel operacyjny 2.1. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej		
Poprawa infrastruktury drogowej	Budowa i modernizacja żwirowych i asfaltowych dróg gminnych;	dobry stan techniczny dróg, wysoki poziom bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego.
Budowa infrastruktury okołodrogowej	Etapowa i systematyczna budowa nowych chodników i ścieżek rowerowych, parkingów; Rozbudowa oświetlenia ulicznego i drogowego	przeniesienie ruchu rowerowego na wyznaczone ścieżki rowerowe, zapewnienie spójnej sieci ścieżek rowerowych, wzmocnienie potencjału turystyki rowerowej, wysoki poziom bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego, podniesienie efektywności energetycznej oświetlenia ulicznego.
Cel operacyjny 2.2. Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz światłowodowej		
Rozbudowa infrastruktury kanalizacyjnej	Budowa, rozbudowa, modernizacja sieci kanalizacyjnej na terenie gminy Budowa, rozbudowa i modernizacja oczyszczalni ścieków Budowa nowych zbiorników bezodpływowych oraz remont istniejących przy braku możliwości podłączenia do kanalizacji	wysokiej jakości infrastruktura kanalizacyjna zwiększony dostęp mieszkańców do sieci kanalizacyjnej, wzrost liczby przydomowych oczyszczalni ścieków, wzrost liczby zbiorników bezodpływowych,

	Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków	Nowe programy aktywizujące osoby starsze i osoby z niepełnosprawności, Rozwój usług opiekuńczych,
Rozbudowa infrastruktury wodociągowej.	Budowa, rozbudowa, modernizacja sieci wodociągowej na terenie gminy Tyczyn Budowa, rozbudowa i modernizacja stacji uzdatniania wody.	wysokiej jakości infrastruktura wodociągowa, zapewnienie bieżących dostaw wody, zwiększony dostęp mieszkańców do sieci wodociągowej, stacje uzdatniania wody w dobrym stanie.
Rozbudowa infrastruktury światłowodowej	Budowa sieci światłowodowej na terenie gminy.	zwiększony dostęp mieszkańców do sieci światłowodowej, zmniejszenie poziomu wykluczenia cyfrowego.
Cel operacyjny 2.3. Wsparcie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw		
Rozwój atrakcyjności inwestycyjnej	Promocja terenów inwestycyjnych.	większa liczba realizowanych działań na rzecz pozyskania nowych inwestorów Zwiększenie liczby materiałów promocyjnych.

Cel operacyjny	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa (2022)	Oczekiwana zmiana (2030)
Cel operacyjny 2.1 Rozwój infrastruktury komunikacyjnej	Długość wybudowanych i zmodernizowanych dróg [km].	90	^
	Długość wybudowanych ścieżek rowerowych [km],	2,6	^
	Długość wybudowanych chodników [km],	21	^
	Liczba punktów rozbudowanego oświetlenia [szt.],	89	^
	Liczba wybudowanych parkingów [szt.]	0	^
Cel operacyjny 2.2 Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno – kanalizacyjnej oraz światłowodowej	Długość sieci kanalizacyjnej [km],	72,3	^
	Liczba mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej [os.],	7 118	^
	Udział ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej [%],	66,8	^
	Liczba rozbudowanych i zmodernizowanych oczyszczalni ścieków [szt.],	0	^
	Liczba wybudowanych przydomowych oczyszczalni ścieków [szt.],	0	^
	Długość sieci wodociągowej [km],	65,4	^
	Udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowej [%],	69,1	^
	Przewidywana liczba osób korzystających z ulepszonego zaopatrzenia w wodę [os.],	6 755	^
	Liczba wybudowanych stacji uzdatniania wody [szt.].	2	2

	Liczba gospodarstw mająca dostęp do sieci światłowodowej [szt.].	2 456	^
Cel operacyjny 2.3 Wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw	Liczba zrealizowanych działań promocyjnych [szt.];	2	^
	Liczba realizowanych działań na rzecz pozyskania nowych inwestorów [szt.].	0	^

Wartość bazowa wskaźnika – 2022 rok,

Oczekiwana zmiana – 2030 rok

^ - oczekiwany wzrost wskaźnika v - oczekiwany spadek wskaźnika

Cel strategiczny: 3. Poprawa stanu środowiska naturalnego:

- Cel operacyjny 3.1. Ograniczenie niskiej emisji oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii,
- Cel operacyjny 3.2. Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna,
- Cel operacyjny 3.3. Racjonalna gospodarka odpadami.

Działania z zakresu poprawy stanu środowiska wpływają na zrównoważony rozwój i prawidłowe funkcjonowanie gminy. Cechą zrównoważonego i harmonijnego rozwoju jest właśnie równowaga pomiędzy tymi elementami, która polega na wyodrębnieniu mocnych stron każdego elementu i niwelowaniu działań powodujących negatywne skutki i konsekwencje.

Głównym celem strategicznym jest poprawa stanu środowiska naturalnego. Największym problemem jest kwestia smogu, który w okresie grzewczym jest dość mocno uciążliwy dla mieszkańców, dlatego podstawowym celem jest poprawa stanu powietrza atmosferycznego poprzez termomodernizację budynków publicznych i mieszkalnych, wymiany źródeł ciepła, wzrost efektywności energetycznej oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Dodatkowo zakłada się również prowadzenie działań mających na celu ochronę zasobów środowiska przyrodniczego, edukacji ekologicznej oraz racjonalnej gospodarki odpadami. Ponadto w związku z występującymi na obszarze gminy obszarami szczególnego zagrożenia powodziowego istotne są również działania z zakresu zrównoważonego gospodarowania wodami, w szczególności związane z ochroną naturalnych koryt cieków oraz ochroną naturalnej retencji gruntów.

Zgodnie z art. 77 ust 1. pkt 3. ustawy z dnia 20 lipca 2017 roku – Prawo wodne (Dz.U. z 2021 r. poz. 2233 ze zm.) na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią zakazuje się lokalizowania nowych cmentarzy oraz gromadzenia ścieków, nawozów naturalnych, środków chemicznych, a także innych substancji lub materiałów, które mogą zanieczyścić wody, oraz prowadzenia przetwarzania odpadów, w szczególności ich składowania. Jednakże zgodnie z art.

77 ust. 3 ustawy Prawo wodne: „Jeżeli nie spowoduje to zagrożenia dla jakości wód w przypadku wystąpienia powodzi, właściwy organ Wód Polskich może, w drodze decyzji, zwolnić od zakazu, o którym mowa w ust. 1 pkt 3, określając warunki niezbędne dla ochrony jakości wód”.

Ponadto zgodnie z art. 390 ust 1. ustawy Prawo wodne przy lokalizowaniu na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią nowych przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz nowych obiektów budowlanych wymagane jest pozwolenie wodnoprawne.

Cel strategiczny 3: Poprawa stanu środowiska		
Kierunki działań	Zadania	Oczekiwane rezultaty działania
Cel operacyjny 3.1. Ograniczenie niskiej emisji oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii		
Realizacja działań niskoemisyjnych w ramach poprawy stanu powietrza atmosferycznego	Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków publicznych; Kompleksowa modernizacja energetyczna wielorodzinnych budynków mieszkalnych; Wymiana źródeł ciepła w budynkach wielorodzinnych; Efektywnie energetycznie oświetlenie uliczne; Wymiana energooszczędnych oświetlenia w obiektach publicznych; Dofinansowanie na zakup samochodu elektrycznego dla mieszkańców gminy; Propagowanie i wdrażanie oszczędnych źródeł energii u osób fizycznych, a także w jednostkach publicznych; Montaż paneli fotowoltaicznych przy budynkach szkolnych i użyteczności publicznej na terenie gminy	spadek emisji zanieczyszczeń, poprawa komfortu cieplnego w budynkach, poprawa efektywności energetycznej budynków, dostępność nowoczesnych rozwiązań technicznych, wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
Cel operacyjny 3.2. Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna		
Ochrona i poprawa stanu zasobów przyrodniczych	Inwestycje w zakresie zadrzewień.	zasoby przyrodnicze gminy w dobrym stanie, zwiększenie powierzchni zieleni urządzonej, stała kontrola stanu środowiska przyrodniczego.
Zrównoważone gospodarowanie wodami	Wprowadzenie na terenie gm. Tyczyn systemów małej retencji;	

	• Kontrola postępowania w zakresie gromadzenia ścieków przez użytkowników prywatnych i przedsiębiorców oraz oczyszczania ścieków przez użytkowników prywatnych z częstotliwością co najmniej raz na 3 lata; • Kontrola rolniczego gospodarowania przez użytkowników prywatnych i przedsiębiorstwa z częstotliwością raz w roku; • Regularny wywóz nieczystości płynnych; • Coroczne raportowanie pomiarów ilości eksploatowanych wód podziemnych przez właściciela/ użytkownika ujęcia; • Ograniczenie poboru wód podziemnych w obszarach o możliwej ascenzji i ingresji wód o podwyższonym zasoleniu do poziomu umożliwiającego utrzymanie składu chemicznego określonego dla wód pitnych.	• ochrona naturalnych koryt cieków, • ochrona naturalnej retencji gruntów, • poprawa stanu wód powierzchniowych i podziemnych,
• Edukacja ekologiczna mieszkańców	• Prowadzenie edukacji ekologicznej i działań z zakresu pogłębiania świadomości ekologicznej mieszkańców o zasobach przyrodniczych; • Utworzenie ośrodka edukacji ekologicznej; • Rozwój wsi – szkolenia i doradztwo dla rolników jak pozyskać fundusze unijne; • Rozwój wsi – tworzenie warunków sprzyjających powstawaniu gospodarstw ekologicznych; • Prowadzenie szkoleń z Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu, ustanowionym rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2020 r. (Dz.U. 2020 poz. 243) oraz ze zbioru zaleceń dobrej praktyki rolniczej 2019.	• zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Cel operacyjny 3.3 Racjonalna gospodarka odpadami		
• Sprawny system gospodarowania odpadami.	• Wprowadzenie systemu zbiórki odpadów rolniczych; • Utylizacja eternitu na terenie gminy; • Realizacja zadań systemowych gospodarki odpadami zawartych w planach gospodarowania odpadami.	• funkcjonalny system gospodarowania odpadami komunalnymi, • spadek udziału wyrobów azbestowych;

Cel operacyjny	Wskaźnik produktu	Wartość bazowa (2022)	Oczekiwana zmiana (2030)
Cel operacyjny 3.1 Ograniczenie niskiej emisji oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii	Liczba wymienionych źródeł ciepła [szt.];	1 258	^
	Liczba ztermomodernizowanych obiektów publicznych [szt.];	7	^
	Liczba ztermomodernizowanych wielorodzinnych budynków mieszkalnych [szt.];	0	^
	Liczba wymienionych lamp oświetlenia ulicznego na nowe energooszczędne [szt.].	96	^
	Liczba wybudowanych instalacji OZE [szt.],	125	^
Cel operacyjny 3.2 Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna	Liczba nowych nasadzeń drzew [szt.].	1000	^
	Liczba nowo wybudowanych instalacji małej retencji na terenie gminy Tyczyn [szt.].	0	^
	Liczba przeprowadzonych działań i szkoleń edukacyjnych [szt.];	4	^
	Liczba utworzonych ośrodków edukacji ekologicznej [szt.];	0	^
	Liczba gospodarstw ekologicznych [szt.]	0	^
Cel operacyjny 3.3 Sprawny system gospodarowania odpadami.	Ilość odpadów komunalnych zebranych w sposób selektywny [Mg];	1 212,25	^

Wartość bazowa wskaźnika – 2022 rok,

Oczekiwana zmiana – 2030 rok

^ - oczekiwany wzrost wskaźnika v - oczekiwany spadek wskaźnika

ROZDZIAŁ 8

WIELOLETNI PLAN INWESTYCYJNY

Nieodzownym elementem każdej Strategii Rozwoju jest Wieloletni Plan Inwestycyjny, zawierający kluczowe i strategiczne inwestycje planowane do wykonania w celu realizacji założeń i priorytetów, wskazanych w dokumencie strategicznym. Poniżej zamieszczono tabelę z kartami zadań, zawierającymi wybrane inwestycje kluczowe dla mieszkańców i władz gminy, których realizacja w szczególny sposób wpłynie na zmianę standardu życia mieszkańców.

Wybrane inwestycje, przedstawione poniżej nie wyczerpują katalogu przedsięwzięć możliwych do realizacji w ramach niniejszej strategii, lecz będą bezpośrednio wpisywać się w realizację wskazanych w rozdziale **7 Plan operacyjny**.

Lp.	Nazwa przedsięwzięcia i zakres	Okres realizacji	Szacunkowa wartość inwestycji w zł	Źródła finansowania	Cel operacyjny (oznaczenie)
Karta zadania nr 1	Inwestycje w Infrastrukturę wod-kan: - budowa oraz modernizacja sieci wodociągowej oraz sieci kanalizacyjnej. - budowa przydomowych oczyszczalni ścieków, - budowa oraz modernizacja oczyszczalni ścieków, przepompowni ścieków położonych na terenie gminy oraz stacji uzdatniania wody na terenie Gminy Tyczyn	2022-2030	50 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	2.2.
Karta zadania nr 2	Budowa ciągów pieszo rowerowych (ścieżek rowerowych) na obszarze Gminy Tyczyn	2022-2030	6 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	2.1.
Karta zadania nr 3	Budowa, przebudowa modernizacja, sieci dróg, mostów, chodników, przepustów oraz parkingów na obszarze Gminy Tyczyn	2022-2030	250 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	2.1.
Karta zadania nr 4	Pozyskiwanie terenów pod inwestycje oraz ich uzbrojenie	2022-2030	30 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Polski Ład	2.3.
Karta zadania nr 5	Rozbudowa systemu oświetlenia ulicznego (wymiana i montaż nowych lamp) na obszarze Gminy Tyczyn	2022-2030	5 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	2.1.
Karta zadania nr 6	Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie Gminy Tyczyn	2022-2030	20 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	3.1.
Karta zadania nr 7	Remont i modernizacja zabytkowych budynków na obszarze Gminy Tyczyn	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	1.3.
Karta zadania nr 8	Poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez wyeliminowanie pokryć dachowych i innych odpadów zawierających azbest z obszaru Gminy Tyczyn	2022-2030	1 400 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład,	3.3.

				Programy WFOŚiGW w Rzeszowie	
Karta zadania nr 9	Budowa zaplecza sportowo-rekreacyjnego na terenie Gminy Tyczyn (m.in. place zabaw, siłownie napowietrzne, boiska wielofunkcyjne, ławki, punkty widokowe, ścieżki ekologiczne, smart ławek, wyznaczenie miejsc na terenie Gminy na latanie dronem, budowę multi-dyscyplinarnych, modułowych, całorocznych obiektów sportowych przewidzianych w sezonie zimowym np. w formie lodowisk oraz w sezonie letnim przekształconych np. w formę: torów rolkowych/wrotkarskich, rolkowisk, pumptracków bądź skateparków, montaż koszy na śmieci, ławek w ogólnodostępnych miejscach, budowa basenu, itp.)	2022-2030	10 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	1.3.
Karta zadania nr 10	Budowa nowych alejek w parkach, miejscach zalesionych, centrach miejscowości z obszaru Gminy Tyczyn	2022-2030	2 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	1.3.
Karta zadania nr 11	Niwelacja barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych, w szczególności budynkach użyteczności publicznych	2022-2030	5 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	1.2.
Karta zadania nr 12	Termomodernizacja oraz modernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie Gminy Tyczyn	2022-2030	8 500 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	3.1.
Karta zadania nr 13	Modernizacja i rozbudowa infrastruktury oświatowo – edukacyjnej na terenie Gminy Tyczyn	2022-2030	8 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład	1.2.
Karta zadania nr 14	Rozbudowa infrastruktury społecznej typu Dom Seniora, Klub Seniora, świetlice środowiskowe	2022-2030	4 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, dotacje Państwowe	1.2.
Karta zadania nr 15	Budowa, rozbudowa, modernizacja małej retencji a także melioracji na terenie Gminy Tyczyn	2022-2030	5 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład,	3.2.

				dotacje Państwowe	
Karta zadania nr 16	Remont i modernizacja Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Tyczynie oraz Filii	2022-2030	6 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, dotacje Państwowe	1.3.
Karta zadania nr 17	Modernizacja budynku M-GOK w Tyczynie oraz budynków filii M-GOK w Tyczynie.	2022-2030	14 000 000,00	Fundusze europejskie i regionalne, Krajowy Plan Odbudowy, Polski Ład, dotacje Państwowe	1.3.

OST W TYCZYNIE

ROZDZIAŁ 9

CZĘŚĆ PLANISTYCZNA

9.1. Rozwój strategiczny Gminy Tyczyn w latach 2022-2030

Programowanie rozwoju to kluczowy element i podstawa zarządzania rozwojem lokalnym, pod którym to pojęciem rozumiemy zespół skoordynowanych działań podejmowanych przez gminy, zmierzających do realizacji wcześniej określonych (sformułowanych) celów. W procesie zarządzania rozwojem lokalnym istotną rolę odgrywa samorząd, pełniąc funkcje koordynacyjne i organizacyjne, w tym zakresie współpracy interesariuszy (aktorów rozwoju lokalnego).

Budowa elementów „Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn do 2030 roku” odbywać się będzie według poniższego schematu.

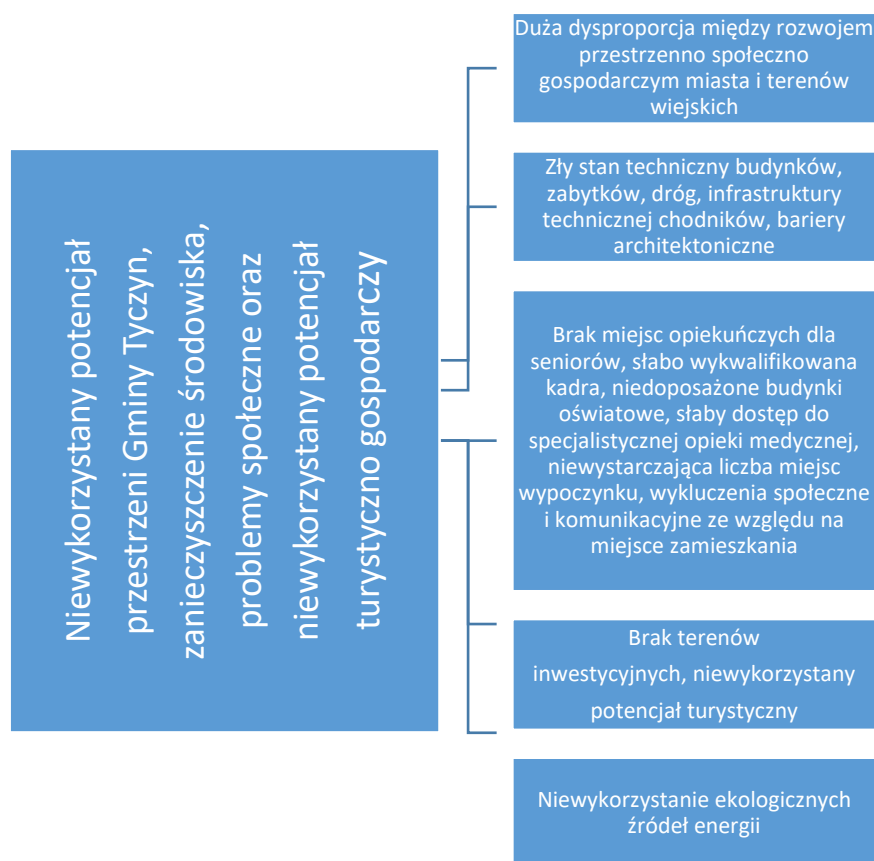

W wyniku przeprowadzonych analiz oraz na podstawie zebranych informacji sformułowano wizję, cele strategiczne oraz operacyjne wraz z kierunkami działania.

Na władzach lokalnych spoczywa, zatem ogromna odpowiedzialność optymalnego angażowania i wykorzystywania wszystkich sił tkwiących w lokalnych systemach, tj. kapitale społecznym, a także potencjale środowiskowym i gospodarczym.

9.2. Drzewo problemów

Drzewo problemów powstało na podstawie *Diagnozy społeczno-gospodarczej Gminy Tyczyn*, wniosków z *Diagnozy* zamieszczonej w niniejszym dokumencie. *Wnioski z analizy społeczno-gospodarczej* oraz analizy SWOT.

9.3. Ustalenia i rekomendacje w zakresie kształtowania i prowadzenia polityki przestrzennej w gminie

Ustalenia i rekomendacje dotyczące prowadzenia polityki przestrzennej w Gminie Tyczyn zostały opracowane na podstawie diagnozy stanu obecnego, istniejących uwarunkowań funkcjonalno-przestrzennych oraz zapisów dotyczących polityki przestrzennej w obowiązującym studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Obszary o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych:

- zachowanie istniejących form zagospodarowania (lasy, zasoby wodne),
- dążenie do zachowania i odtworzenia naturalnych form krajobrazu leśnego, dolin rzecznych i równowagi ekologicznej podstawowych ekosystemów,
- tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego, uwzględniającego i zapewniającego ochronę podstawowych procesów ekologicznych
- zapobieganie degradacji i zrównoważony rozwój terenów wchodzących w skład obszarów Natura 2000 oraz rezerwatu przyrody,

- ochrona wód powierzchniowych i podziemnych, zgodnie z warunkami stref ochronnych, na terenie których położona jest gmina, w tym uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej,
- ochrona istniejących zasobów leśnych poprzez racjonalne wykorzystanie i zagospodarowanie w celach rekreacyjnych i turystycznych, ochrona i zachowanie spójności kompleksów leśnych,
- ochrona udokumentowanych złóż surowców mineralnych przed zagospodarowaniem mogącym utrudnić lub uniemożliwić ich zrównoważoną eksploatację,
- optymalne zagospodarowanie istniejących szlaków pieszych i rowerowych, wyznaczenie miejsc odpoczynku, biwakowania, ścieżek edukacyjnych, punktów widokowych, zgodnie z zasadami ochrony terenów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

Obszary lokalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego:

- ochrona konserwatorska i renowacja zabytków,
- eksponowanie i wykorzystywanie zabytków w celach turystycznych w sposób zrównoważony, umożliwiający zachowanie i utrzymanie zabytku,
- zachowanie zieleni w otoczeniu zabytków,
- zachowanie istniejących osi widokowych,
- promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego w formie kompleksowej, by stanowiły całościowy zasób kulturowy udostępniony odwiedzającym,
- zachowanie, utrzymanie i ekspozycja stanowisk archeologicznych,
- odpowiednie oznakowanie miejsc o wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych i zabytków.

Obszary lokalizacji infrastruktury społecznej:

- modernizacja i poprawa stanu siedzib gminnych instytucji, w tym także ich estetyki,
- likwidacja barier architektonicznych i poprawa dostępności obiektów użyteczności publicznej dla osób z niepełnosprawnościami różnego typu,
- zapewnienie dogodnej dostępności komunikacyjnej obiektów użyteczności publicznej, udogodnienia dla rowerzystów, bezpieczne przejścia dla pieszych,
- dbałość o ład przestrzenny i estetykę przestrzeni publicznych wokół obiektów użyteczności publicznej,
- zwiększanie funkcjonalności obiektów użyteczności publicznej i w miarę możliwości łączenie różnych, uzupełniających się funkcji w jednym obiekcie.

Obszary o rozwiniętej lub przeważającej funkcji mieszkaniowej:

- zapewnienie wysokiej jakości życia mieszkańców poprzez dostęp do wysokiej jakości infrastruktury technicznej: dróg, chodników, sieci wodociągowej i kanalizacyjnej,
- kształtowanie funkcjonalnych układów zabudowy zgodnie z zasadami ładu przestrzennego, dostępnych komunikacyjnych, wyposażonych w niezbędną infrastrukturę i mających dostęp do funkcji poza mieszkaniowych

- zapewnienie zieleni oraz dostępu do terenów rekreacji i wypoczynku,
- zapobieganie niekontrolowanemu rozpraszaniu się zabudowy, dbałość o optymalne wykorzystanie obecnych terenów zabudowanych, skupianie zabudowy i zachowywanie ciągłości układów przestrzennych,
- lokalizacja usług nieuciążliwych, wynikających z uzasadnionych potrzeb mieszkańców, w obrębie istniejących układów przestrzennych,
- ograniczenie zabudowy na obszarach gruntów o wysokich klasach bonitacyjnych poza zwartą zabudową, dopuszczenie w tych miejscach zabudowy gospodarczej związanej z produkcją rolną,
- dbałość o ład przestrzenny terenów mieszkaniowych, objęcie ich miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

Obszary o funkcji gospodarczej

- stworzenie warunków do przestrzennej koncentracji usług,
- zapewnienie miejscom koncentracji usług dostępu do niezbędnej infrastruktury technicznej,
- ograniczenie negatywnego wpływu terenów koncentracji usług na sąsiadujące z nimi tereny mieszkaniowe, środowisko, krajobraz,
- rozwój bazy gastronomiczno-noclegowej na rzecz rozwoju turystyki, zgodnie z zasadami prowadzenia usług, w tym nieuciążliwych na terenach mieszkaniowych,
- zapewnienie infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności przemysłowej lub usługowej, w tym infrastruktury wodno-ściekowej,
- minimalizowanie uciążliwości zakładów przemysłowych dla otoczenia,
- wykorzystanie obecnie niewykorzystywanych rezerw terenowych i nieruchomości pod działalność przemysłową, w szczególności przetwórstwa rolno-spożywczego.

Obszary o przeważającej funkcji rolniczej:

- ochrona gleb poprzez hamowanie procesów degradacyjnych oraz zakaz zabudowy na terenach o wysokich klasach bonitacyjnych gleb,
- zachowanie istniejących zadrzewień śródpolnych,
- dbałość o właściwe stosunki wodne obszaru,
- wyposażenie obszarów produkcji rolnej w niezbędną infrastrukturę,
- wspieranie zwiększania areału gospodarstw,
- wspieranie rozwoju gospodarstw specjalistycznych,
- zakaz lokalizacji działalności uciążliwej lub szkodliwej dla rolnictwa na obszarach wykorzystywanych rolniczo,
- rozwój rolnictwa integrowanego, wielokierunkowego w przyszłości ekologicznego
- rozwój drobnego przetwórstwa rolno-spożywczego, opartego na ekologicznych technologiach produkcji.

Obszar całej Gminy:

- zachowanie ładu i spójności przestrzennej poprzez kontynuowanie tradycyjnych form osadnictwa, utrzymanie skali i struktury jednostek osadniczych, kształtowanie formy

architektonicznej nowych obiektów w nawiązaniu do istniejącej architektury, objęcie gminy miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego,

- utrzymanie skali i struktury jednostek gospodarczych,
- ograniczenie rozproszenia zabudowy przez rozwój budownictwa na zasadzie dogęszczania istniejących jednostek osadniczych,
- organizacja przestrzeni publicznej, miejsc wypoczynku, rekreacji, skwerów, placów, zieleni urządzonej,
- poprawa stanu środowiska naturalnego poprzez uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej,
- poprawa stanu powietrza atmosferycznego i dbałość o wpływ na zmiany klimatu poprzez zwiększenie stopnia wykorzystania OZE, termomodernizację budynków, obiektów użyteczności publicznej i siedzib przedsiębiorstw.
- ochrona terenów szczególnie ważnych z punktu widzenia publicznych celów ponadlokalnych i lokalnych jak: realizacja inwestycji komunalnych, usług publicznych, infrastruktury technicznej, realizacji dróg.

9.4. Spójność kierunków rozwoju Gminy z kierunkami wynikającymi ze strategii rozwoju województwa. Obszary strategicznej interwencji wraz z zakresem planowanych działań.

Gmina Tyczyn położona jest w obrębie wydzielonych obszarów specjalnych, które zostały wyznaczone w strategicznych i planistycznych dokumentach krajowych i wojewódzkich. W celu ich identyfikacji zostały przeanalizowane następujące dokumenty:

- **Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030).**
- **Strategia Rozwoju Województwa - Podkarpackie 2030.**
- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030.**

Przez obszary specjalne rozumie się:

- **OF (obszary funkcjonalne)** – obszary, na których występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego). Szczególnym typem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny;
- **OSI (obszary strategicznej interwencji)** – określone w strategii rozwoju obszary o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna, łącząca inwestycje - w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub dotyczące zasobów ludzkich, finansowane z różnych źródeł lub przez rozwiązania regulacyjne;

1. OSI Krajowe - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030):

- **Wschodnia Polska,**

Wschodnia część kraju w największym stopniu skupia obszary zagrożone marginalizacją, a jej województwa - lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie - znajdują się w grupie regionów o zdecydowanie niższym poziomie konkurencyjności w porównaniu do średniej w Unii Europejskiej. **W zasięgu OSI Wschodnia Polska znajduje się Gmina Tyczyn.**

Mapa 4 Wschodnia Polska

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030

2. OSI Regionalne - Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030:

Gmina Tyczyn wpisuje się w priorytet

- 7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego
- 7.2. Funkcje metropolitalne Rzeszowa oraz jego obszaru funkcjonalnego
- 7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku,

w szczególności:

7.1. Wykorzystanie policentrycznego miejskiego układu osadniczego:

7.1.1. Wzmocnienie roli biegunów wzrostu w świadczeniu usług publicznych oraz usług wyższego rzędu, a w szczególności wzmacnianie potencjałów wyróżniających je w skali krajowej - gmina Tyczyn,

Województwo charakteryzuje się korzystnym policentrycznym układem struktury osadniczej tj. centralne położenie najważniejszego ośrodka miejskiego – Rzeszowa oraz zogniskowane wobec niego w sposób równomierny aglomeracje miejskie (Mapa 17). Miasta, ze względu na realizowane funkcje społeczno-gospodarcze różnego rzędu i ich rozprzestrzenianie na obszary sąsiadujące, zostały zidentyfikowane jako regionalne bieguny wzrostu dla danego subregionu i całego województwa. Stałe wzmacnianie ich potencjału, otwiera perspektywę uczestniczenia poszczególnych obszarów w procesach rozwojowych województwa oraz warunkuje zwiększenie spójności terytorialnej i społeczno-gospodarczej całego obszaru województwa. Kreowanie warunków do dynamicznego rozprzestrzeniania się procesów rozwojowych wpłynie na rozwój konkurencyjności i innowacyjności funkcji biegunów wzrostu, jak również pozwoli na zidentyfikowanie nowych rdzeni i ich obszarów oddziaływania.

Zakładane działania:

- umocnienie pozycji biegunów wzrostu w oparciu o ich potencjał w celu podniesienia ich pozycji w hierarchii ośrodków rozwoju na poziomie regionu i kraju;
- podejmowanie działań przeciwdziałających pogarszaniu się sytuacji społeczno-ekonomicznej w sytuacji ewentualnego zastoju gospodarczego wynikającego z uwarunkowań kryzysowych, w tym epidemii COVID-19 w 2020 r.;
- wzmocnienie rdzeni biegunów wzrostu w zakresie realizowanych funkcji miastotwórczych;
- zachowanie policentrycznej struktury osadniczej umożliwiającej rozpowszechnianie efektów działań rozwojowych na obszar całego województwa;
- wsparcie biegunów wzrostu w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych;
- kreowanie nowych regionalnych biegunów wzrostu;
- tworzenie układów multipolarnych uwzględniających rozprzestrzenianie się procesów rozwojowych ponad granicami administracyjnymi;
- rozwój kapitału ludzkiego poprzez poprawę jakości edukacji oraz zróżnicowanie oferty edukacyjnej i popularyzującą naukę z wykorzystaniem innowacji;
- rozwój usług publicznych i podniesienie ich jakości, m.in. w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego;
- poprawa ładu przestrzennego obszaru poprzez integrację planowania przestrzennego;
- poszerzenie oferty kulturalnej i zwiększenie udziału mieszkańców w życiu kulturalnym regionu;
- wykorzystanie potencjału turystycznego ośrodków poprzez kreowanie różnorodnych produktów turystycznych;

- wsparcie uczelni oraz szkół poprzez włączanie ich w lokalne i regionalne programy promocji, a także uwzględnienie ich funkcjonowania w ofertach inwestycyjnych.

7.1.2. Rozwój potencjału gospodarczego miast, ze szczególnym uwzględnieniem biegunów wzrostu wraz z rozprzestrzenianiem trendów rozwojowych na otaczające je obszary funkcjonalne oraz wiejskie – gmina Tyczyn,

Potencjał gospodarczy ośrodków miejskich jako biegunów wzrostu uzależniony jest m.in.: od zakresu realizowanych usług publicznych, jakości systemu nauki i oświaty, poziomu rozwoju gospodarczego w tym rynku pracy, dostępności komunikacyjnej oraz atrakcyjności oferty inwestycyjnej, oddziaływania rdzenia na obszary funkcjonalne i wiejskie. Potencjał gospodarczy biegunów wzrostu, uzależniony jest również od ich zasobów endogenicznych. Podejmowane działania należy skierować na podnoszenie jakości życia mieszkańców poprzez stymulowanie procesów prorozwojowych przez następujące miasta i ich obszary funkcjonalne.

Zakładane działania:

- wzmacnianie sieci ciężer grawitacyjnych miast regionu stanowiących szansę do stworzenia sieci stymulowania przepływu procesów rozwojowych;
- rozwój obszarów dla potencjalnych inwestorów pod kątem możliwości rozwoju stref działalności gospodarczej;
- wspieranie rozwoju strefy działalności gospodarczej w kierunku powstawania i efektywnego funkcjonowania przedsiębiorstw wraz z oddziaływaniem na obszary wiejskie;
- kreowanie nowych miejsc pracy oraz zwiększenie wartości PKB poprzez rozwój sektora usługi przedsiębiorstw;
- dywersyfikacja gospodarki biegunów wzrostu i ich obszarów funkcjonalnych celem wzmocnienia funkcji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem możliwego okresu regresu gospodarczego w wymiarze ponadregionalnym;
- zniwelowanie istniejących barier transgranicznych i zacieśnienie współpracy gospodarczej z przedsiębiorstwami z Ukrainy i Słowacji;
- wprowadzenie w ośrodkach miejskich rozwiązań wpisujących się w ideę Smart City;
- kształtowanie miejskich terenów zieleni w nawiązaniu do idei: „zielone miasta”;
- wsparcie rozwoju biegunów wzrostu z wykorzystaniem ich potencjału turystycznego i rekreacyjnego.

7.1.3. Rozwój powiązań komunikacyjnych wewnątrz obszarów funkcjonalnych biegunów wzrostu – gmina Tyczyn,

Policentryczność układu osadniczego umożliwia budowanie wielokierunkowych powiązań funkcjonalnych. Jednym z narzędzi wspierających dyfuzję procesów rozwojowych jest nasycenie obszaru województwa siecią komunikacyjną i infrastrukturą transportową, która zapewni spójność terytorialną i gospodarczo-społeczną. Inwestycje infrastrukturalne należy ukierunkować na zapewnienie efektywnego i bezpiecznego procesu przemieszczania się z uwzględnieniem zachowania ładu przestrzennego.

Zakładane działania:

- zwiększenie spójności terytorialnej obszarów funkcjonalnych budowę, rozbudowę oraz modernizację infrastruktury kolejowej;
- podniesienie bezpieczeństwa komunikacyjnego poprzez budowę obwodnic i odciążenie centrów miast od przeciążeń wynikających z transportu indywidualnego i komunikacji publicznej;
- modernizacja i rozwój infrastruktury dróg lokalnych w celu zwiększenia spójności obszarów funkcjonalnych miast;
- rozwój transportu publicznego, w tym poprzez modernizację i rozwój infrastruktury w celu efektywniejszego przemieszczania się wewnątrz obszarów funkcjonalnych oraz między nimi;
- wspieranie systemu zrównoważonego transportu wraz węzłami intermodalnymi typu P&R, B&R;
- rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się na krótkich odcinkach oraz służących rekreacji.

7.1.4. Rozwój miast powiatowych i miast mniejszych – Miasto Tyczyn,

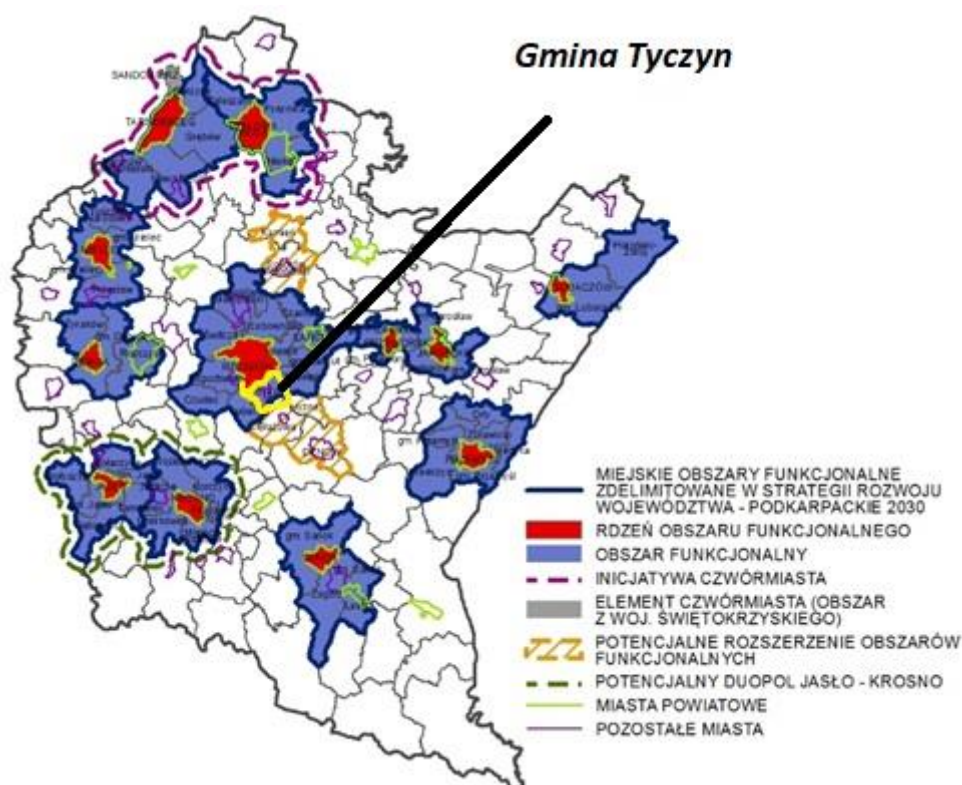
Miasta powiatowe i mniejsze, pełnią istotną rolę w kreowaniu uwarunkowań społeczno-gospodarczych poza strefami wpływu subregionalnych aglomeracji. Stanowią lokalne centra pełniące funkcje administracyjne oraz gospodarczo-usługowe z ograniczonym zasięgiem oddziaływania. Działania w tym obszarze zostaną nakierowane na wzmacnianie potencjału tych miast i ich roli w strukturze osadniczej m.in.: poprzez wsparcie w tworzeniu stabilnych podstaw rozwoju, wzrost aktywności gospodarczej i przedsiębiorczej, przemodelowanie rynku pracy (wzrost zatrudnienia), stymulowanie aktywności i zdobywania kompetencji przez społeczność lokalną oraz skuteczne budowanie partnerstw. System wsparcia powinien mieć charakter indywidualizowany i spójny z potrzebami i potencjałem danego terytorium.

Zakładane działania:

- poprawa i rozwój warunków prowadzących do dynamizacji przedsiębiorczości w oparciu o potencjalne specjalizacje gospodarcze ośrodka miejskiego;
- wzmacnianie powiązań funkcjonalnych w celu przywrócenia roli ośrodka w układzie osadniczym;
- zwiększenie aktywności zawodowej mieszkańców poprzez rozwój kompetencji zawodowych;
- modernizacja przestrzeni miejskiej umożliwiającej wykorzystanie potencjałów i zasobów miast, w tym turystycznych i wypoczynkowo-rekreacyjnych;
- poprawa jakości życia mieszkańców poprzez wzrost dostępu do usług publicznych;
- rozwój kapitału społecznego i wzmocnienie tożsamości regionalnej poprzez zaangażowanie mieszkańców w procesy rozwojowe;
- poprawa jakości zarządzania poprzez współpracę z innymi samorządami terytorialnymi;
- podejmowanie działań w zakresie ochrony przyrody i poprawy stanu środowiska;
- poprawa jakości powietrza poprzez ograniczenie niskiej emisji oraz związanego z nim zjawiska smogu;

- kreowanie instrumentów przyciągających do osiedlania się w miastach, w szczególności osób młodych i wykształconych;
- wykorzystanie możliwości programowych i finansowych UE w obszarze polityki miejskiej;
- dostosowanie sieci usług i zagospodarowania przestrzennego do zmian demograficznych;
- niwelowanie barier transportowych poprzez rozwój systemów transportu zbiorowego pomiędzy ośrodkami miejskimi a sąsiednimi obszarami wiejskimi oraz innymi ważnymi ośrodkami miejskimi;
- rozwój zintegrowanej sieci ścieżek rowerowych, tras rowerowych, jako alternatywy dla przemieszczania się.

Mapa 5 Miejskie obszary funkcjonalne

Źródło: Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

7.2. Funkcje metropolitalne Rzeszowa oraz jego obszaru funkcjonalnego:

7.2.1. Tworzenie korzystnych warunków do trwałego wzrostu gospodarczego w Rzeszowie i jego obszarze funkcjonalnym ROF – gmina Tyczyn

Miasta w strukturze osadniczej odgrywają strategiczną rolę w systemie gospodarczym i społecznym regionu. Jako centra aktywności gospodarczej wytwarzają wokół siebie strefy oddziaływań i ciężarów, które ze względu na spójność z centrum stanowią ich obszary funkcjonalne. Rzeszów jako stolica województwa i główny ośrodek regionu stanowi rdzeń

Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego (ROF). Stolica charakteryzuje się wysokim potencjałem endogenicznym, który z sukcesem wykorzystuje oraz stymuluje procesy rozwojowe w ROF. Ukształtowało to wizerunek miasta jako wielofunkcyjnego ośrodka o sprzyjających warunkach aktywności inwestycyjnej i biznesowej, konkurencyjnej bazie szkolnictwa wyższego, nauki i kultury oraz poprawnej infrastrukturze usług publicznych i komunikacyjnych. Aby utrzymać trend wzrostu gospodarczego obszaru, będą podejmowane działania wzmacniające konkurencyjność ROF, w tym zwiększenie rozpoznawalności Rzeszowa poza granicami kraju oraz poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej ROF.

Zakładane działania:

- powstawanie i rozwój stref zwiększonej aktywności gospodarczej na terenie ROF;
- przygotowanie terenów pod potrzeby sektorów BPO/SSC/ITO;
- wykreowanie wizerunku Rzeszowa poza granicami kraju jako atrakcyjnego partnera do transgranicznej współpracy gospodarczej;
- dostosowanie realizacji wyzwań gospodarczych do zmian klimatu i zachowania dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i krajobrazowego ROF;
- rozwój sektora nauki poprzez realizację projektów badawczych wspólnie z ośrodkami naukowymi i badawczymi z innych krajów;
- rozwój platformy współpracy podmiotów nauki i biznesu w inicjowaniu i wspieraniu jednostek naukowych, technologicznych i transferu technologii;
- zapewnienie warunków transferu technologii i wymiany poprzez organizację imprez targowych, forów i konferencji;
- przeciwdziałanie procesowi niekontrolowanej suburbanizacji i minimalizowanie jej negatywnych skutków;
- zwiększenie dostępności transportowej i komunikacyjnej Rzeszowa ze stolicą kraju poprzez realizację bezpośredniego szybkiego połączenia kolejowego oraz drogi ekspresowej S9;
- • skomunikowanie Rzeszowa z północną i południową Europą oraz regionami Polski Wschodniej poprzez budowę drogi ekspresowej S19 w standardzie drogi dwujezdniowej, dróg kontynuujących dla korytarza transportowego Via Carpatia oraz kolejowej Magistrali Wschodniej;
- • usprawnienie systemu drogowego Rzeszowa i ROF poprzez budowę, przebudowę i modernizację dróg wszystkich kategorii w celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa, skrócenia czasu dojazdu, zmniejszenia poziomu emisji zanieczyszczeń i hałasu oraz poprawy dostępności do obszarów istotnych dla rozwoju i funkcjonowania Rzeszowa i ROF.

7.2.3. Zapewnienie dobrej jakości życia i realizacji funkcji publicznych w Rzeszowskim Obszarze Funkcjonalnym (ROF) – gmina Tyczyn

Rzeszowski Obszar Funkcjonalny (ROF) wyróżnia się w skali województwa wysokim poziomem przedsiębiorczości oraz jest najbardziej zurbanizowanym miejskim obszarem funkcjonalnym. Policentryczny układ ROF-u, brak znaczących barier w dyfuzji procesów rozwoju, pozwolił na wykształcenie dobrych warunków życia mieszkańców. Zasoby społeczne i gospodarcze ROF-u, będą podstawą realizacji wyzwań regionalnych tj. nasycenie obszaru różnorodnymi funkcjami w tym metropolitalnymi oraz usługami wyższego rzędu, zwiększenie dostępności do usług publicznych,

podnoszenie jakości kapitału społecznego i ludzkiego, rozwój struktur przestrzennych pod innowacyjne sektory gospodarki. Warunkiem zrównoważonego rozwoju ROF jest również ochrona zasobów przyrodniczych poprzez właściwą gospodarkę wodno-ściekową, odpadową i działania na rzecz poprawy jakości powietrza.

Zakładane działania:

- rozwój przedsiębiorczości poprzez tworzenie innowacyjnej infrastruktury biznesowej, w tym parki biznesowe;
- rozwój gospodarczy ROF-u poprzez wykorzystanie walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych w turystyce i rolnictwie;
- zapewnienie prawidłowej gospodarki wodno-ściekowej na całym obszarze ROF-u;
- kształtowanie i promocja dziedzictwa kulturowego regionu w tym ochrona i odnowa zasobów zabytkowych;
- zapewnienie bezpieczeństwa publicznego mieszkańcom ROF-u;
- zwiększenie aktywności zawodowej w tym wsparcie w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców ROF;
- podejmowanie działań prowadzących do wzrostu liczby miejsc pracy na terenie ROF;
- dywersyfikacja źródeł energii poprzez rozwój OZE na obszarze ROF;
- podejmowanie działań na rzecz poprawy czystości powietrza;
- rozwój niskoemisyjnego transportu publicznego;
- rozwój alternatywnego transportu poza drogowo-kolejowym wraz z rozwojem systemu bezpieczeństwa użytkowników;
- podniesienie poziomu uzbrojenia terenów wraz z poprawą dostępności komunikacyjnej terenów inwestycyjnych na terenie ROF;
- podniesienie jakości usług: zdrowotnych, społecznych, opiekuńczych i edukacyjnych poprzez rozwój nowoczesnej infrastruktury użyteczności publicznej na obszarze ROF;
- ochrona środowiska przyrodniczego na obszarze ROF;
- wprowadzenie rozwiązań wpisujących się w koncepcję „zielonych miast”;
- rozwój infrastruktury sportowo-rekreacyjnej.

7.2.4. Rozwój powiązań komunikacyjnych i zintegrowanego systemu transportu publicznego łączących Rzeszów z jego obszarem funkcjonalnym ROF – gmina Tyczyn

Podstawą integracji w realizacji funkcji pomiędzy rdzeniem a jego obszarem funkcjonalnym jest efektywna sieć infrastruktury transportowej oraz wydajny transport publiczny, umożliwiające wysoką mobilność mieszkańców, turystów i szeroko rozumianego środowiska naukowego i biznesowego. Elementy składowe systemu transportowego są zatem instrumentem warunkującym zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy. Zwiększenie efektywności w tym obszarze zostanie zrealizowane poprzez inwestycje infrastrukturalne obejmujące drogi, kolej w tym kolej miejską, trasy rowerowe i obiekty funkcyjne, powstanie systemów integrujących różne rodzaje transportu oraz systemów sterowania i zarządzania ruchem drogowym.

Zakładane działania:

- powstanie i rozwój centrów logistyczno-dystrybucyjnych wykorzystujących tranzytowe położenie Rzeszowa i bliskość portu lotniczego Rzeszów-Jasionka;

- wzmocnienie Rzeszowa jako zintegrowanego multimodalnego węzła przesiadkowego (w tym ośrodka rozrządowego ruchu turystycznego), w szczególności dalsza budowa Rzeszowskiego Centrum Komunikacyjnego;
- rozwój szybkiej kolei miejskiej – Podmiejskiej Kolei Aglomeracyjnej, obsługującej aglomerację rzeszowską wraz z budową linii kolejowej na lotnisko Rzeszów-Jasionka;
- zapewnienie spójnego systemu tras rowerowych gwarantujących bezpieczeństwo w poruszaniu się po mieście i obszarze ROF;
- zapewnienie zrównoważonego systemu obejmującego transport zbiorowy i rowerowy na obszarze Rzeszowa i ROF z wykorzystaniem intermodalnych węzłów powiązanych z transportem rowerowym tj. P&R, B&R, K&R;
- zmniejszenie zatłoczenia dróg miejskich i dróg wlotowych/wylotowych oraz zwiększenie bezpieczeństwa uczestników ruchu drogowego;
- usprawnienie systemów sterowania i zarządzania ruchem drogowym w miastach;
- poprawa jakości środowiska wskutek redukcji nadmiernej emisji spalin i hałasu przez środki transportu.

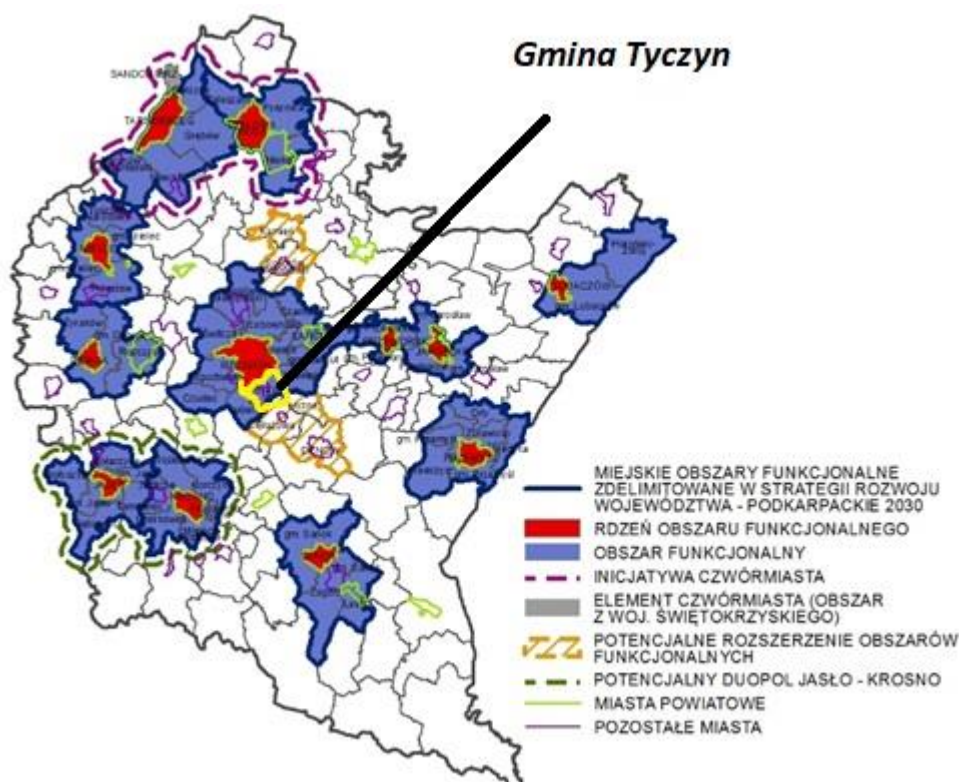
7.2.5. Gospodarka przestrzenna Rzeszowa i obszaru funkcjonalnego – gmina Tyczyn

Zachodzące procesy urbanizacji i suburbanizacji, często mają charakter zjawiska niekontrolowanego, czego wyrazem jest dezorganizacja ładu przestrzennego, przekładająca się bezpośrednio na utratę atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej danych obszarów, utrudnienia komunikacyjne, ograniczenia w dostępie do usług publicznych oraz wzrost kosztów z tytułu zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego przez samorządy jednostek terytorialnych. Aby skutecznie realizować racjonalną gospodarkę przestrzenną, która jest kluczowym elementem integracji społeczno-gospodarczej, należy skoordynować planowanie przestrzenne oraz działania rewitalizacyjne pomiędzy miastem a gminami obszaru funkcjonalnego.

Zakładane działania:

- zrównoważone i racjonalne zagospodarowanie przestrzenne i architektoniczne terenu miasta i ROF dzięki koordynacji dokumentów planistycznych poszczególnych JST w celu efektywnego wykorzystania przestrzeni;
- ograniczenie konfliktów przestrzennych, w tym dotyczących funkcji i przeznaczenia terenów i rodzajów zabudowy;
- rewitalizacja obszarów zdegradowanych w celu przywrócenia, bądź nadania im nowych funkcji społecznych oraz gospodarczych lub przestrzennych lub technicznych lub środowiskowych;
- ujęcie w koncepcjach architektoniczno-urbanistycznych miasta klinów napowietrzających wpływających na ruchy mas powietrza i zapobiegających smogowi;
- rozbudowa wewnątrz miejskich układów ekologicznych i połączenie z obszarami otwartymi przez system zielonych pierścieni.

Mapa 6 Miejskie obszary funkcjonalne

Źródło: Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030

7.4. Obszary wiejskie – wysoka jakość przestrzeni do zamieszkania, pracy i wypoczynku,

7.4.1. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich poprzez rozwój infrastruktury technicznej – gmina Tyczyn

Obszary wiejskie dotyka zjawisko postępującej marginalizacji i niskiego poziomu jakości życia. Kluczową kwestią przeciwdziałającą tym trendom jest rozwój infrastruktury w szczególności: wodno-kanalizacyjnej, energetycznej, teleinformatycznej oraz transportowej. Działania należy tak ukierunkować, aby umożliwiały rozwój gospodarki i przedsiębiorczości w tym powstawanie miejsc pracy w sektorach pozarolniczych, dostępność do usług publicznych, przekwalifikowanie zawodowe oraz mobilność przestrzenną, przy zachowaniu walorów środowiska przyrodniczego. Realizacja wyzwań regionalnych pozwoli na wielokierunkowy i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Zakładane działania:

- poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym, w tym w relacji do najbliższego regionalnego bieguna wzrostu;
- zwiększenie dostępności cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej;
- modernizacja i rozbudowa energetycznych linii przesyłowych, jako podniesienie komfortu życia i bezpieczeństwa;
- rozwój i poprawa dostępności do infrastruktury wodociągowej, kanalizacyjnej i ściekowej

- poprawa zarządzania sektorem gospodarki odpadami;
- tworzenie korzystnych warunków dla rozwoju przedsiębiorczości.

Mapa 7 Obszary wiejskie województwa podkarpackiego

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa – Podkarpackie 2030

7.4.2. Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich – gmina Tyczyn

Rozwój obszarów wiejskich należy oprzeć na wykorzystaniu zróżnicowanych potencjałów rozwojowych, wzmocnieniu sektora rolnictwa, jak również pozarolniczych specjalizacji gospodarczych. Strategicznym działaniem jest również aktywizowanie społeczności do podejmowania działalności gospodarczej wykorzystującej endogeniczne zasoby obszaru jako elementu konkurencyjności i zwiększenia dochodów ludności.

Zakładane działania:

- promowanie lokalnych zasobów (produktów tradycyjnych, regionalnych, ekologicznych) w celu powstawania alternatywnych źródeł dochodów;
- aktywizacja lokalnych społeczności ukierunkowana na rozwój przedsiębiorczości, jako element wzrostu dochodów ludności wiejskiej;
- kreowanie postaw przedsiębiorczych i lokalnych inicjatorów działalności gospodarczej;

- wspieranie i profilowanie specjalizacji regionalno-lokalnej oraz centrów produkcyjno-usługowych,
- rozwój funkcji turystycznych, kompleksowo wykorzystujących lokalne zasoby i specjalizacje.

7.4.3. Integracja i aktywizacja społeczności wiejskiej w aspekcie społecznym i kulturowym – gmina Tyczyn

Kluczowym czynnikiem determinującym inicjowanie procesów rozwoju obszarów wiejskich jest wielokierunkowa aktywizacja społeczności lokalnej. Podniesienie poziomu życia zależy od właściwej identyfikacji potrzeb i możliwości danego obszaru, w który to proces należy włączyć lokalną społeczność. Grupy społeczne powinny także współuczestniczyć w zarządzaniu lokalnymi zasobami. Istotne jest również oddolne zaangażowanie się społeczności w partnerstwa regionalne i ponadregionalne, a nawet międzynarodowe.

Zakładane działania:

- wsparcie mieszkańców w realizacji działań wynikających z lokalnych dokumentów strategicznych mających na celu wzmocnienie tożsamości regionalnej;
- podejmowanie współpracy na rzecz integracji społeczności lokalnej w planowaniu wspólnych działań i podejmowaniu wyzwań rozwojowych;
- poszerzenie i wzbogacenie oferty kulturalnej i usług czasu wolnego opartych na lokalnych zasobach przyczyniające się do zwiększenia poczucia tożsamości mieszkańców obszarów wiejskich, integracji społecznej i aktywizacji, szczególnie osób zagrożonych wykluceniem społecznym;
- promocja lokalnej twórczości kulturalnej, rzemieślniczej z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa, przyczyniającej się do wykreowania produktów charakterystycznych dla poszczególnych miejscowości w oparciu o istniejące zasoby;
- promocja regionalnych specjalizacji w rolnictwie, jego otoczeniu i rybactwie (winiarstwo, pszczelarstwo itp. oraz usługi socjalne i rzemiosło, handel, przetwórstwo produktów rolnych, rękodzieło itp.);
- upowszechnianie dobrych praktyk przez społeczność lokalną na płaszczyźnie międzyregionalnej i międzynarodowej; wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z lokalnymi ośrodkami osadniczymi.

7.4.4. Racjonalizacja przestrzeni wiejskiej – gmina Tyczyn

Jakość przestrzeni obszarów wiejskich warunkuje możliwość i efektywność działań prorozwojowych. Dlatego też, gospodarka przestrzenna obszarów wiejskich powinna być określona w opracowaniach urbanistycznych, aby zapewnić racjonalne wykorzystanie przestrzeni i zasobów endogenicznych, przy zachowaniu walorów krajobrazowych i przyrodniczych. Należy również dążyć do zachowania zgodności z dokumentami planistycznymi sporządzanymi dla obszarów sąsiednich.

Zakładane działania:

- dostosowanie przestrzeni wiejskiej do potrzeb gospodarczych i społecznych mieszkańców;
- efektywne wykorzystanie przestrzeni poprzez rozwój funkcji rekreacyjnej, sportowej i społeczno-kulturalnej obejmującej budowę i adekwatne wyposażenie obiektów;
- wykorzystanie potencjału uzdrowiskowego w projektowaniu przestrzeni wiejskiej;
- poprawa funkcjonalności i estetyki przestrzeni wiejskiej uzyskana poprzez wspieranie projektów mających na celu urządzenie i porządkowanie terenów zielonych, parków lub innych miejsc wypoczynku;
- racjonalne wykorzystanie przestrzeni produkcyjnej i osadniczej dzięki wspieraniu działań scaleniowych i zagospodarowania poscaleniowego.

3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - Perspektywa 2030:**• MIEJSKI OBSZAR FUNKCJONALNY OŚRODKA WOJEWÓDZKIEGO (RZESZOWSKI OBSZAR FUNKCJONALNY)****Wiodące kierunki zagospodarowania:**

- 1) dalszy rozwój funkcji metropolitalnych Rzeszowa;
- 2) rozwój przemysłu wysokich technologii;
- 3) wzmocnienie potencjału społecznego i gospodarczego ośrodków miejskich stymulujących rozwój ROF;
- 4) poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym;
- 5) integracja i rozwój transportu publicznego;
- 6) poprawa ładu przestrzennego, ochrona i racjonalne wykorzystanie przestrzeni niezurbanizowanej;
- 7) rozwój kapitału ludzkiego;
- 8) wzrostu poziomu życia mieszkańców;
- 9) ochrona zasobów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego;
- 10) rozwój rekreacji i różnych form usług turystycznych;
- 11) rozwój rolnictwa ekologicznego i specjalistycznego.

Zasady i warunki zagospodarowania:

- 1) rozwój bazy dla usług wyższego rzędu, w tym: szkolnictwa wyższego, nauki, kultury, sztuki, obsługi biznesu, specjalistycznych usług medycznych, działalności kongresowo-wystawienniczej;
- 2) rozwój terenów inwestycyjnych przy zapewnieniu dogodnego ich skomunikowania i uzbrojenia oraz odpowiedniej ilości terenów zieleni;
- 3) uporządkowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej oraz kształtowanie przestrzeni publicznej Rzeszowa i łańcuta opartej na strefie zabudowy śródmiejskiej o wysokim potencjale kulturowym;

- 4) dbałość o centra ośrodków osadniczych, ze szczególnym uwzględnieniem rewaloryzacji obiektów zabytkowych;
- 5) rewitalizacja terenów i obiektów zdegradowanych;
- 6) ukierunkowanie gospodarki na rozwój nowych technologii i zwiększanie udziału w gospodarce sektorów innowacyjnych, między innymi poprzez rozwój istniejącej i tworzenie nowej infrastruktury, integrującej potencjał naukowo-badawczy z sektorem gospodarczym;
- 7) rozwój infrastruktury turystycznej, w tym turystyki biznesowej oraz bazy rekreacyjnej;
- 8) ochrona przed zabudową terenów predysponowanych do rozwoju funkcji rolniczej oraz turystyczno-wypoczynkowej;
- 9) przeciwdziałanie degradacji terenów otwartych, zwłaszcza cennych pod względem kulturowym i przyrodniczym;
- 10) rozwój wewnętrznych powiązań komunikacyjnych i zintegrowanego systemu transportu publicznego łączących Rzeszów z jego obszarem funkcjonalnym;
- 11) wzmacnianie zewnętrznych powiązań komunikacyjnych z regionem oraz z najważniejszymi ośrodkami Polski i Europy, w tym m.in.: budowa drogi ekspresowej S19, dalszy rozwój lotniska Rzeszów-Jasionka; poprawa stanu technicznego infrastruktury kolejowej i uruchomienie połączeń pomiędzy Rzeszowem, a miastami subregionalnym;
- 12) uwzględnienie przy zagospodarowaniu terenów ograniczeń związanych z położeniem na obszarze szczególnego zagrożenia powodzią i narażonych na niebezpieczeństwo powodzi oraz zagrożonych osuwaniem się mas ziemi.

- **Wiejski obszar funkcjonalny uczestniczący w procesach rozwojowych**

Wiodące kierunki zagospodarowania:

- 1) rozwój gospodarki rolnej, leśnej oraz działalności pozarolniczej;
- 2) rozwój kapitału ludzkiego oraz wzrost poziomu życia mieszkańców;
- 3) poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym;
- 4) wzmocnienie powiązań obszarów wiejskich z ośrodkami miejskimi – włączenie terenów wiejskich otaczających miasta w procesy rozwojowe;
- 5) ochrona terenów o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych;
- 6) racjonalne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego;
- 7) rozwój infrastruktury technicznej i transportowej.

Zasady i warunki zagospodarowania:

- 1) zagospodarowanie terenów wiejskich umożliwiające wzrost towarowości w rolnictwie;
- 2) rozwój powiązań komunikacyjnych drogowych i kolejowych, poprawiający wewnętrzną i zewnętrzną dostępność obszaru;
- 3) zapobieganie procesom suburbanizacji i rozpraszania zabudowy powodującym degradację otwartych terenów wiejskich przydatnych dla rolnictwa przez intensyfikację użytkowania terenów zainwestowanych;

- 4) rozwój rolnictwa dostosowanego do lokalnych warunków, poprawa struktury agrarnej gospodarstw;
- 5) rozwój i modernizacja bazy usług publicznych,
- 6) poprawa wyposażenia obszaru w infrastrukturę techniczną i transportową.

- **Górski obszar funkcjonalny**

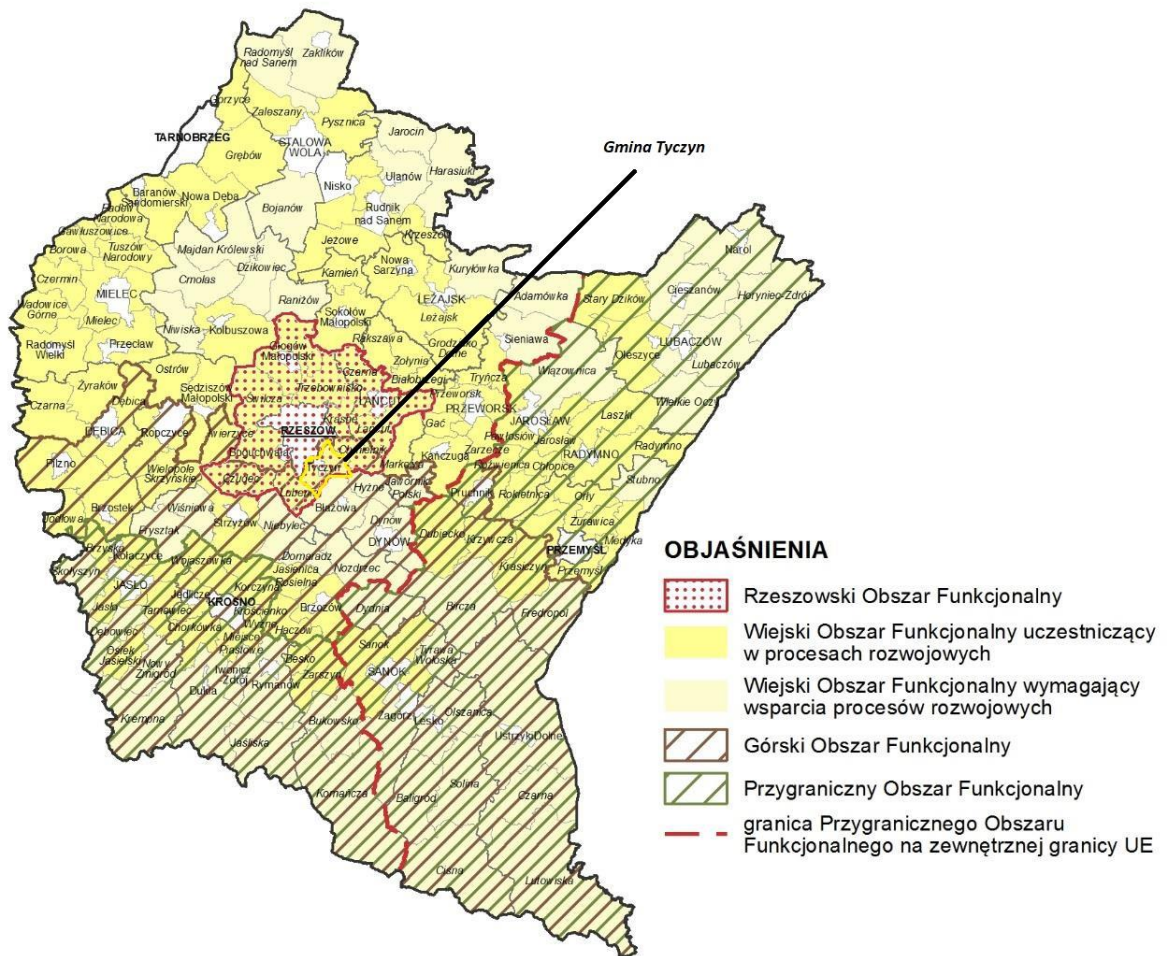
Wiodące kierunki zagospodarowania:

- 1) rozwój różnych form usług turystycznych i uzdrowiskowych;
- 2) ochrona terenów o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych;
- 3) rozwój gospodarki rolnej i przemysłu;
- 4) rozwój infrastruktury technicznej i transportowej;
- 5) poprawa dostępności komunikacyjnej obszaru w wymiarze lokalnym, regionalnym, krajowym i transgranicznym.

Zasady i warunki zagospodarowania:

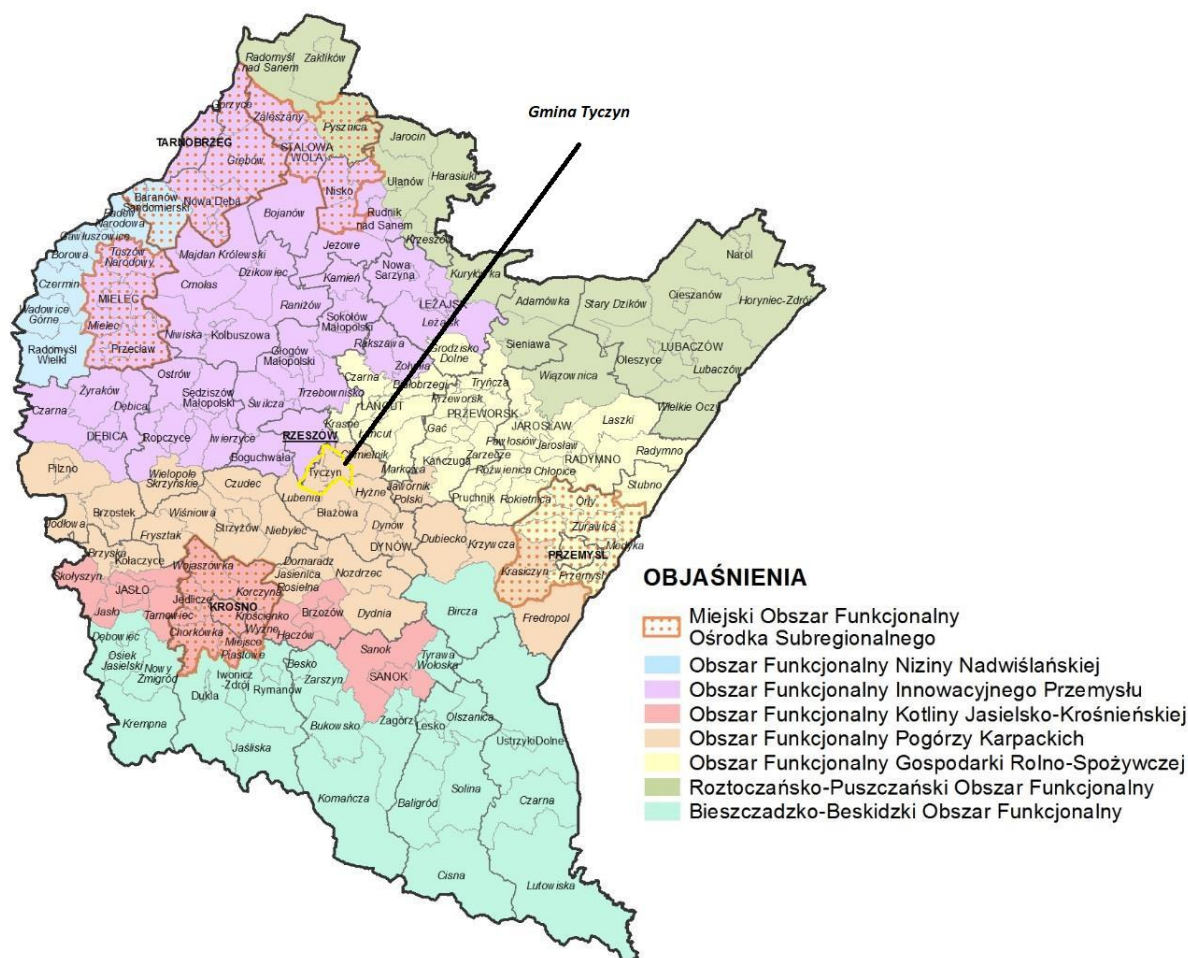
- 1) rozwój społeczno-gospodarczy z zastosowaniem zasad zrównoważonego rozwoju;
- 2) poprawa wyposażenia obszaru w infrastrukturę techniczną i transportową;
- 3) tworzenie warunków rozwoju powiązań komunikacyjnych, społecznych i gospodarczych pomiędzy ośrodkami miejskimi a obszarami wiejskimi;
- 4) rozwój rolnictwa ekologicznego, w tym: form specjalistycznej produkcji rolniczej (winiarstwo, pszczelarstwo) z zachowaniem wysokiej jakości środowiska przyrodniczego;
- 5) ochrona zasobów leśnych oraz rozwój zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej;
- 6) rozwój infrastruktury turystycznej w dostosowaniu do zasad ochrony obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo;
- 7) ochrona walorów przyrodniczych i klimatycznych miejscowości uzdrowiskowych;
- 8) przeciwdziałanie suburbanizacji i rozpraszaniu zabudowy na terenach otwartych oraz dostosowanie zabudowy do otaczającego krajobrazu;
- 9) wzmocnienie roli ośrodków miejskich – rozwój innowacyjnego przemysłu i bazy usług publicznych;
- 10) uwzględnienie przy zagospodarowaniu terenów ograniczeń związanych z położeniem na obszarach szczególnego zagrożenia powodzią oraz narażonych na niebezpieczeństwo powodzi i zagrożonych osuwiskami;
- 11) budowa małych zbiorników wodnych celem zwiększenia zdolności retencyjnej terenów górskich.

Mapa 8 Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030

Mapa 9 Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym

Źródło: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego Perspektywa 2030

4. OSI – Lokalne - Strategia Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030

W ramach Strategii Rozwoju Wyodrębniono cztery obszary priorytetowe, które są względem siebie równoważne i uzupełniające się:

- **Cel strategiczny I: Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych gminy,**
- **Cel strategiczny II: Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej**
- **Cel strategiczny III: Poprawa stanu środowiska naturalnego.**

Cele te powiązane są ze zidentyfikowanymi lokalnymi obszarami strategicznej interwencji, co zostało przedstawione w załączniku graficznym, stanowiącym mapę nr 13 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn – Obszary strategicznej interwencji w rozdziale 9.5 Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy. Z kolei działania planowane do realizacji w ramach wyznaczonych obszarów strategicznym, w ujęciu graficznym przedstawia mapa nr 12 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn – Wieloletni plan inwestycyjny

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Strategia rozwoju województwa – Podkarpackie 2030	Strategia Rozwoju Gmina Tyczyn na lata 2022–2030
1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 2.Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	OBSZAR TEMATYCZNY 1. GOSPODARKA I NAUKA	Cel strategiczny 2 Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej
2.3 Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach	Cel szczegółowy priorytetu 1.3. Zapewnienie dobrych warunków i systemu wsparcia podmiotów gospodarczych i rolnictwa w dostosowaniu do wymagań i potrzeb współczesnej otwartej gospodarki	Cel operacyjny 2.3. Wspieranie tworzenia i rozwoju przedsiębiorstw
1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 2.Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	OBSZAR TEMATYCZNY 2. KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	Cel strategiczny 1 Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.1. Podniesienie jakości edukacji i jej dostosowanie do wyzwań społeczeństwa przyszłości	Cel operacyjny 1.2. Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją 2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.3 Rozwój form i instytucji kultury z uwzględnieniem dziedzictwa oraz wymagań nowoczesności	Cel operacyjny 1.3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej

2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 2.6 Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie	Cel operacyjny 1.2. Poprawa dostępności usług publicznych, aktywizacja i pomoc społeczna oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu
1. Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym 2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych	OBSZAR TEMATYCZNY 3. INFRASTRUKTURA DLA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I ŚRODOWISKA	Cel strategiczny 1 Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy Cel strategiczny 2 Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej Cel strategiczny 3 Poprawa stanu środowiska
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów	Cel szczegółowy priorytetu 3.1 Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu oraz optymalizacji wykorzystania energii i zwiększenie udziału OZE w bilansie energetycznym województwa	Cel operacyjny 3.1. . Ograniczenie niskiej emisji oraz wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii
1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów	Cel szczegółowy priorytetu 3.3 Poprawa wewnętrznej dostępności komunikacyjnej zapewniającej spójność przestrzenną regionu oraz integrację obszarów funkcjonalnych	Cel operacyjny 2.1. Rozwój infrastruktury komunikacyjnej
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją 1.5 Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie	Cel szczegółowy priorytetu 3.4 Rozbudowa wysokiej jakości sieci informacyjno-komunikacyjnej dla zapewnienia możliwości rozwojowych województwa oraz dostępności do usług	Cel operacyjny 2.2. Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz światłowodowej

usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów		
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego 2.2 Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnymi i lokalnym	Cel szczegółowy priorytetu 3.5 Tworzenie miejsc umożliwiających prowadzenie działalności gospodarczej i rozwój usług turystycznych	Cel operacyjny 1.3. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej oraz funkcji rekreacyjno-wypoczynkowej
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Cel szczegółowy priorytetu 3.6 Zwiększenie odporności wszystkich struktur regionalnych na zagrożenia wynikające ze zmian klimatycznych	Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa Cel operacyjny 3.2. Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna
1.1 Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo – wschodnia Polska oraz obszary zagrożone trwałą marginalizacją	Cel szczegółowy priorytetu 3.7 Ograniczenie negatywnych skutków oddziaływania rozwoju cywilizacyjnego na stan środowiska	Cel operacyjny 2.2. Rozwój i poprawa dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz światłowodowej Cel operacyjny 3.2. Ochrona zasobów środowiska przyrodniczego i edukacja ekologiczna Cel operacyjny 3.3. Racjonalna gospodarka odpadami
1.Zwiększanie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym	OBSZAR TEMATYCZNY 4. DOSTĘPNOŚĆ USŁUG	Cel strategiczny 1 Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy
2.1 Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Cel szczegółowy priorytetu 4.3 Rozwijanie infrastruktury i integrowanie systemów zapewniających wysoki poziom bezpieczeństwa publicznego	Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie poziomu bezpieczeństwa

9.5. Model strukturalny funkcjonalno – przestrzennej gminy

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej obrazuje strategiczne pomysły na rozwój gminy zorientowane terytorialnie i jest efektem zintegrowanego procesu planistycznego. W swym założeniu ma stanowić porządkujący składnik strategii, źródło i rodzaj najważniejszych ustaleń rozwojowych osadzonych przestrzennie. Bazą modelu jest przestrzeń, która jest dobrem i zasobem o strategicznym znaczeniu dla społeczności lokalnych. Przestrzeń ma określoną powierzchnię, posiada konkretną wartość, a jednocześnie zmienia się pod wpływem trendów globalnych (np. zmiany klimatyczne) oraz lokalnych (np. podlega silnej presji rozwojowej i zawłaszczaniu przez indywidualnych właścicieli).

Model rozumiany jest jako przedstawienie długookresowej strategicznej wizji rozwoju gminy wynikającej z wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań, zdiagnozowanych potrzeb rozwojowych i posiadanego potencjału, z uwzględnieniem jego specyfiki i zróżnicowania wewnętrznego. Model wskazuje obszary, które strategia rozwoju uznaje za istotne dla osiągnięcia celów rozwoju, obszary wymagające ochrony oraz rodzaje powiązań funkcjonalnych występujących pomiędzy poszczególnymi obszarami.

Główne zadania modelu to:

- obrazować kierunki rozwoju przestrzennego,
- opisywać spodziewane efekty przekształceń przestrzeni wynikające z realizacji celów strategii oraz wyjaśniać spójność interwencji dedykowanych danym obszarom,
- określać i hierarchizować obszary o różnych charakterystykach oraz powiązaniach między nimi, formułować ogólne zalecenia (rekomendacje) i zasady dotyczące gospodarowania przestrzenią (ze szczególnym uwzględnieniem obszarów istotnych z punktu widzenia rozwoju gminy),
- ustalać ramy współpracy z interesariuszami na obszarach realizacji wyznaczonych celów rozwoju (np. właścicielami nieruchomości, instytucjami rządowymi i JST, inwestorami, przedsiębiorcami),
- tłumaczyć wartości ważne w długiej perspektywie czasowej, wyrażane w wizji rozwoju decydujące o prowadzonej polityce rozwoju,
- definiować interes publiczny poprzez ustalenie ram działania dla strategii, polityk i użytkowania przestrzeni, a w konsekwencji pełnić funkcje prewencyjne przed ewentualnymi konfliktami – społecznymi, przestrzennymi, środowiskowymi (np. dotyczącymi lokalizowania kontrowersyjnych inwestycji).

W ramach najważniejszych zadań inwestycyjnych można wymienić:

Infrastruktura komunikacyjna:

- Budowa sieci dróg rowerowych (ścieżek rowerowych, zaplecza technicznego typu miejsca postojowe, elektryczne stacje ładowania rowerów itp.) na obszarze Gminy Tyczyn
- Modernizacja i rozbudowa systemu oświetlenia ulicznego (wymiana i montaż nowych lamp) na obszarze gminy Tyczyn ,

- Budowa, przebudowa modernizacja, sieci dróg, mostów, przepustów oraz parkingów na obszarze Gminy Tyczyn ,
- Modernizacja i budowa dróg lokalnych i chodników na obszarze gminy Tyczyn .

Infrastruktura rekreacyjno-sportowa:

- Rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej na terenie gminy Tyczyn ,
- Modernizacja obiektów sportowo – rekreacyjnych na obszarze gminy Tyczyn ,
- Budowa zaplecza sportowo-rekreacyjnej na terenie gminy Tyczyn , (m.in. place zabaw, siłownie napowietrzne, boiska wielofunkcyjne, ławki, punkty widokowe, wyznaczenie miejsc na terenie gminy na latanie dronami, budowę multi-dyscyplinarnych, modułowych, całorocznych obiektów sportowych przewidzianych w sezonie zimowym np. w formie lodowisk oraz w sezonie letnim przekształconych np. w formę: torów rolkowych/wrotkarskich, rolkowisk, pumtracków bądź skateparków itp.).

Infrastruktura techniczna:

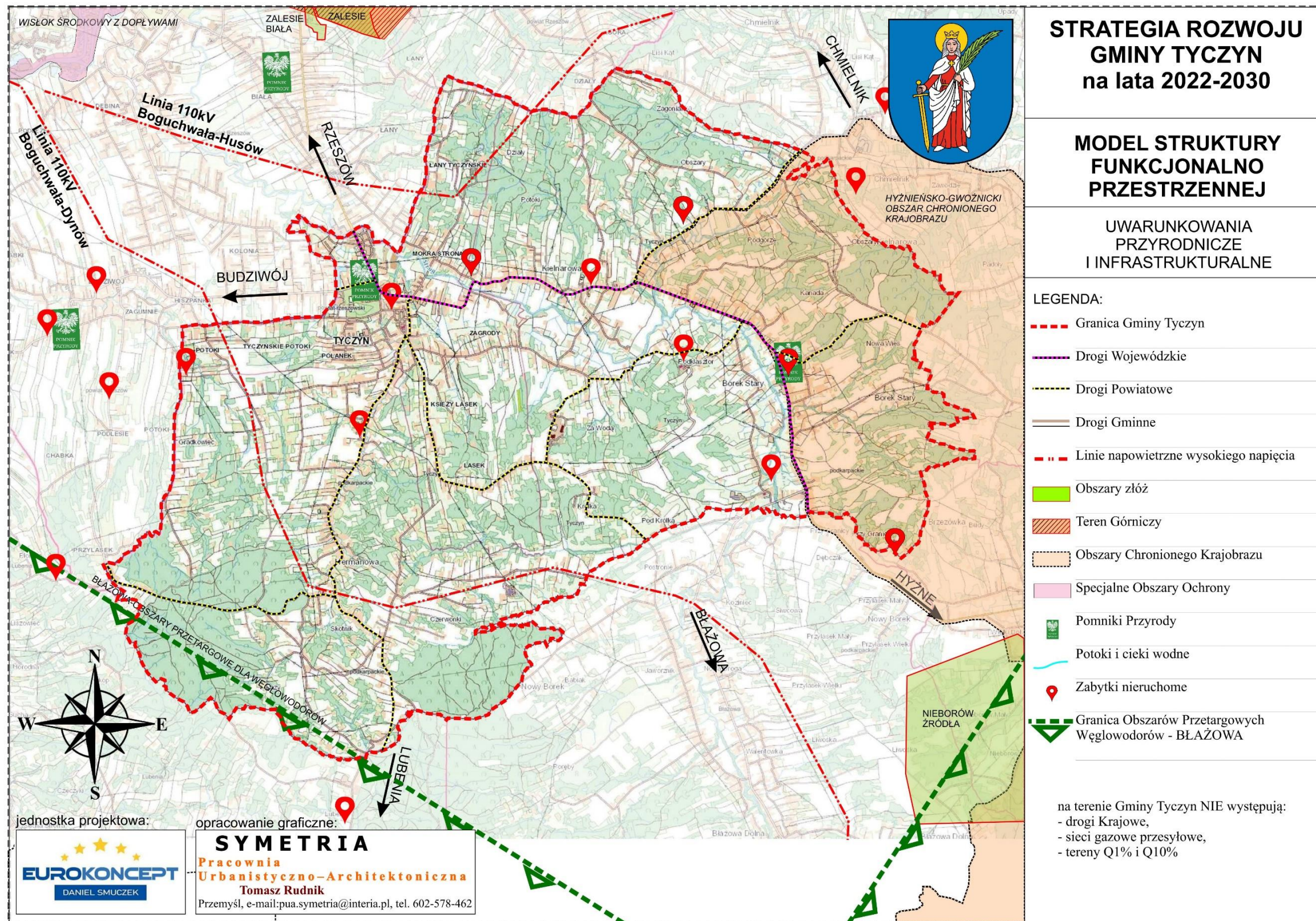
- Inwestycje w infrastrukturę wod-kan:
 - Budowa oraz rozbudowa sieci kanalizacji i sieci wodociągowej oraz modernizacja sieci istniejących,
 - Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków,
 - modernizacja oczyszczalni ścieków, przepompowni ścieków oraz stacji uzdatniania wody wraz z hydroforniami położonych na terenie gminy Tyczyn ,
- Rewitalizacja centrum miejscowości Tyczyn oraz innych miejscowości gminy,
- Rozwój odnawialnych źródeł energii na terenie gminy Tyczyn ,
- Termomodernizacja oraz modernizacja budynków użyteczności publicznej na terenie gminy Tyczyn,
- Remont i modernizacja Miejskiej i Gminnej Biblioteki Publicznej w Tyczynie oraz Filii
- Modernizacja budynku M-GOK w Tyczynie oraz budynków filii M-GOK w Tyczynie m.in. poprzez modernizację oświetlenia, modernizacji sanitariatów z uwzględnieniem WC dla osób niepełnosprawnych, remont dachu i orynnowania, wykonanie podjazdu dla osób niepełnosprawnych itp. a także zakup niezbędnego wyposażenia oraz konserwacja instrumentów muzycznych.

Infrastruktura społeczna:

- Niwelacja barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych i starszych, w szczególności budynkach użyteczności publicznych.
- Rozbudowa infrastruktury społecznej typu Dom Seniora, Klub Seniora, świetlice środowiskowe
- Modernizacja i rozbudowa infrastruktury oświatowo – edukacyjnej na terenie Gminy Tyczyn
- Budowa, rozbudowa, modernizacja małej retencji a także melioracji na terenie Gminy Tyczyn.

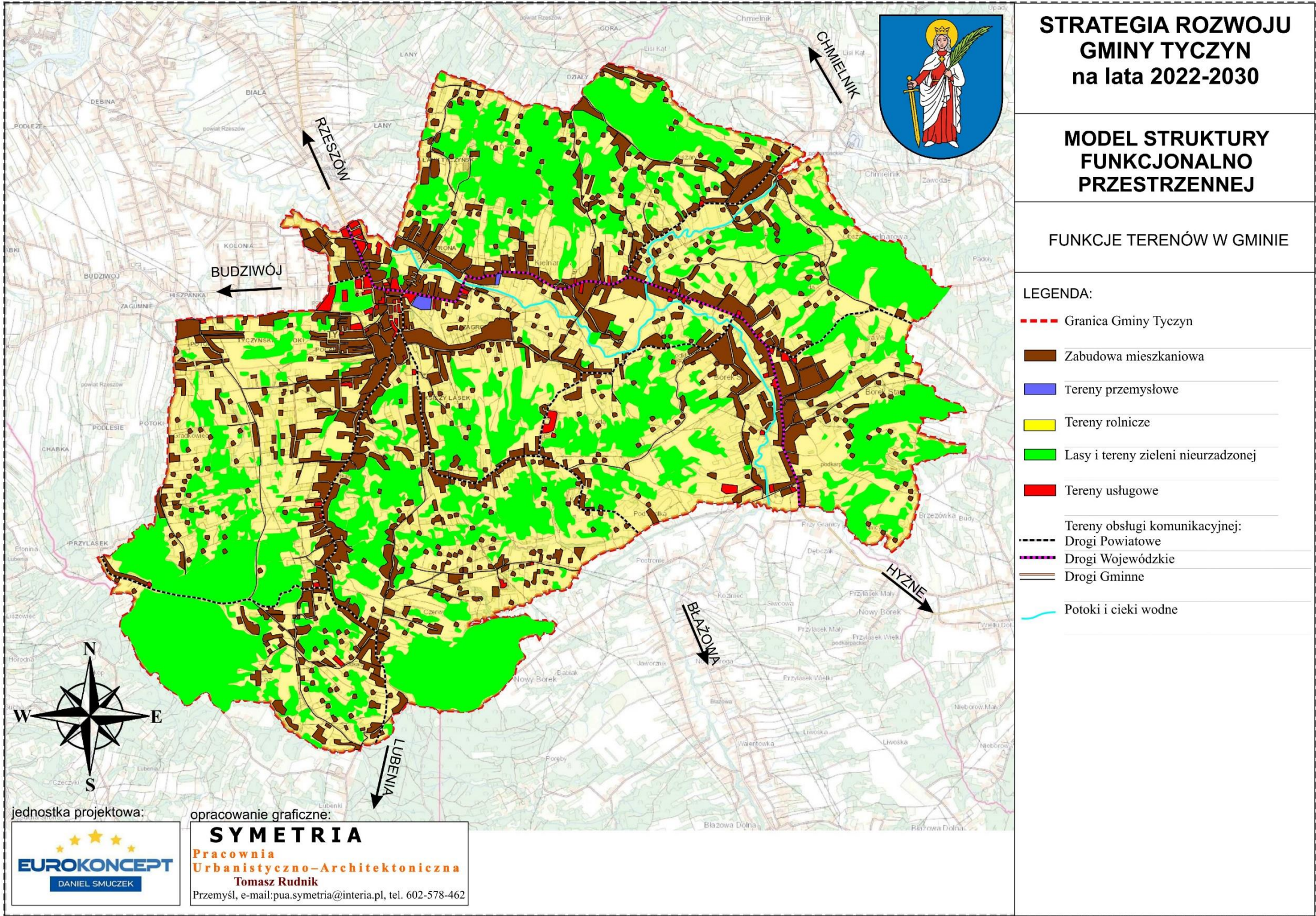
Wskazane w rozdziale 8 zadania inwestycyjne wynikają z diagnozy społeczno-gospodarczo-przestrzennej gminy, jak również zostały wskazane przez mieszkańców jako konieczne do realizacji w celu rozwoju gminy. Z uwagi na to, iż Strategia jest dokumentem wskazującym kierunki rozwoju w perspektywie kilkuletniej i na etapie jej opracowania trudno jest z dokładnością określić miejscowości gminy Tyczyn, w których poszczególne projekty będą realizowane, dlatego na Modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Roźwienica - Wieloletni Plan Inwestycyjny zostały one wskazane przy wszystkich miejscowościach gminy. Takie podejście nie będzie również ograniczało gminy i jej miejscowości jedynie do realizacji zadań inwestycyjnych wskazanych w strategii pozwoli również na elastyczne planowanie rozwoju gminy w oparciu o jej miejscowości z uwzględnieniem możliwości finansowych.

Mapa 10 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Uwarunkowania przyrodnicze i infrastrukturalne

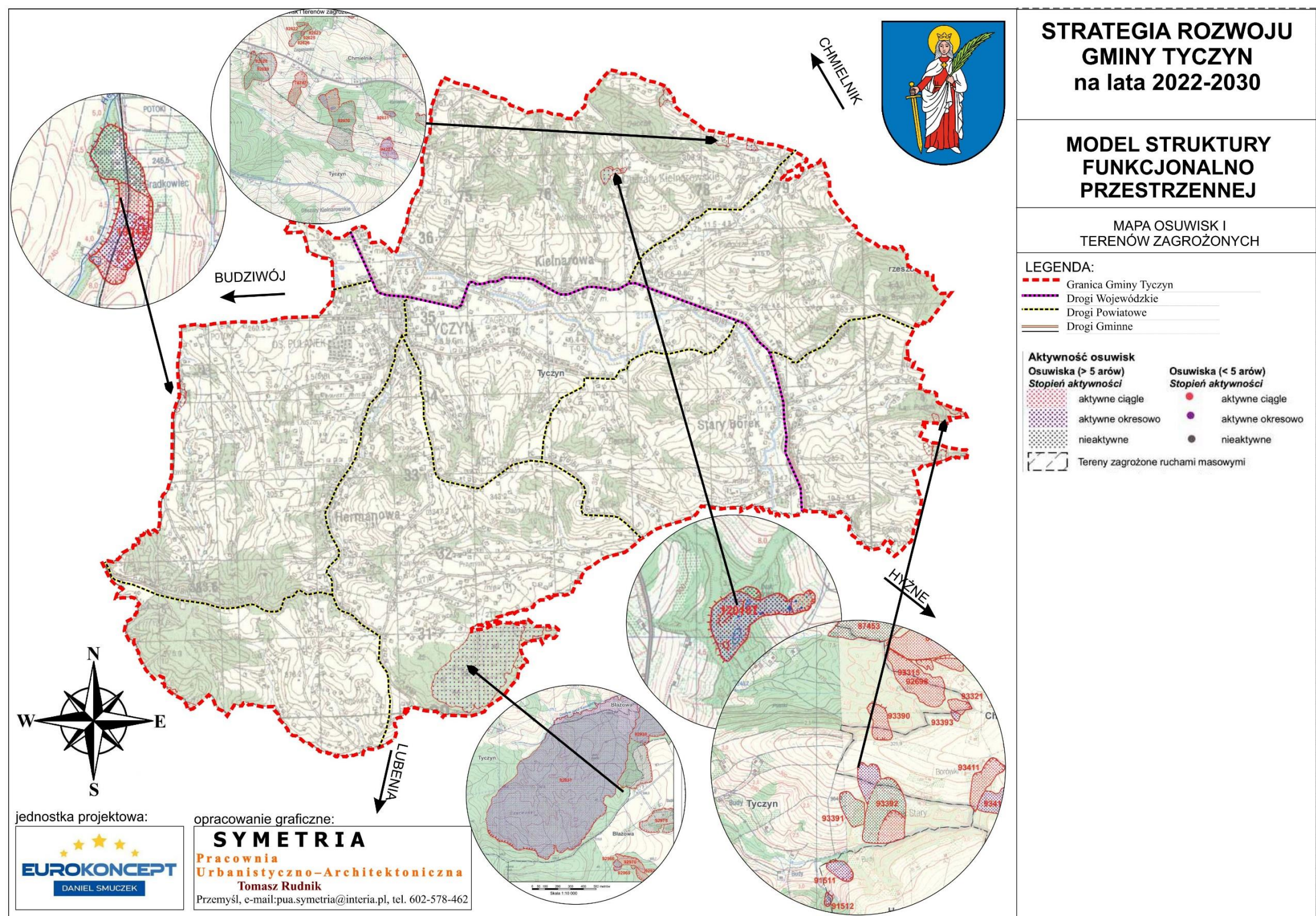
Źródło: Opracowanie własne

Mapa 11 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn – Funkcje terenów w gminie

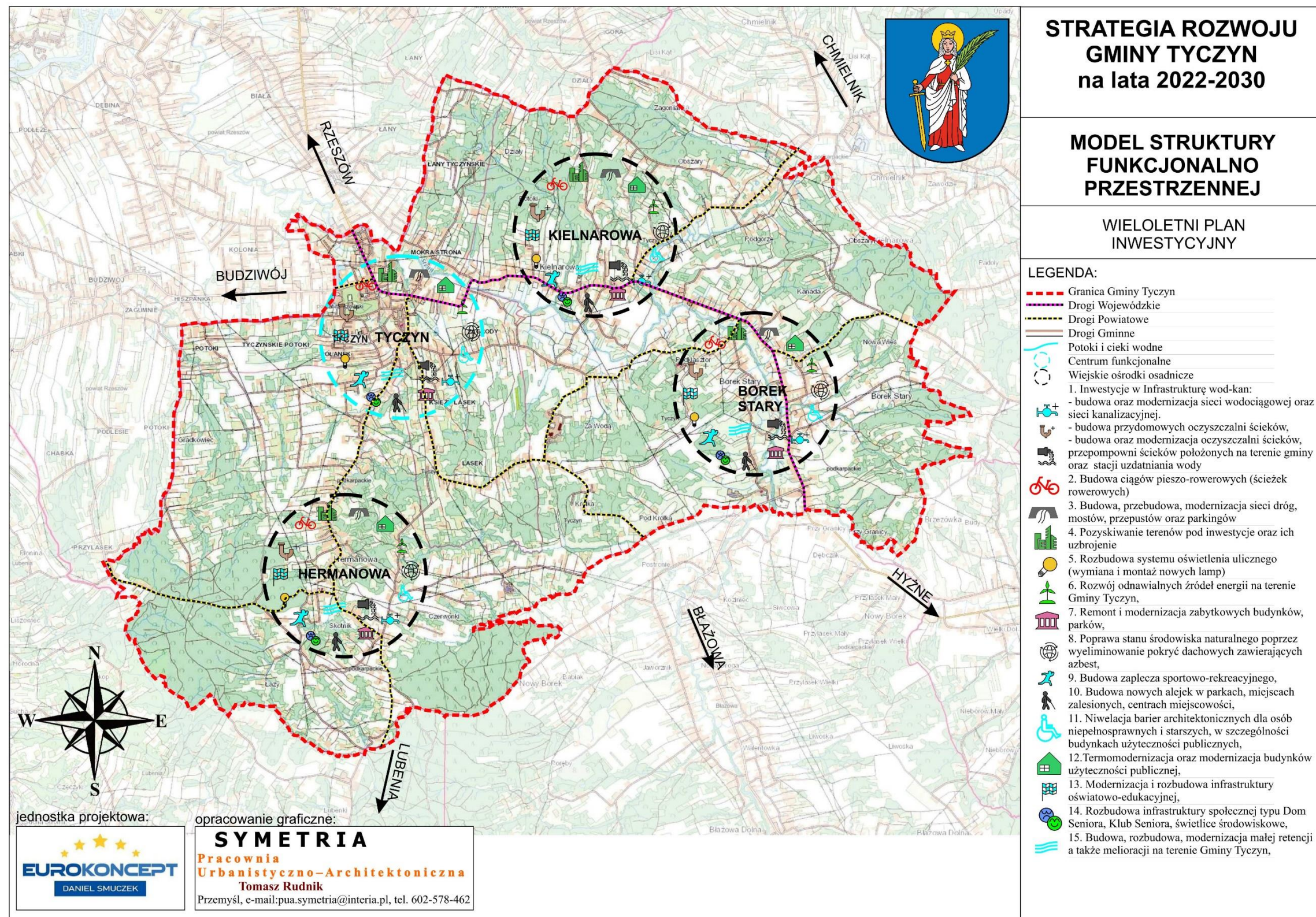

Źródło: Opracowanie własne

Mapa 12 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Mapa osuwisk i terenów zagrożonych

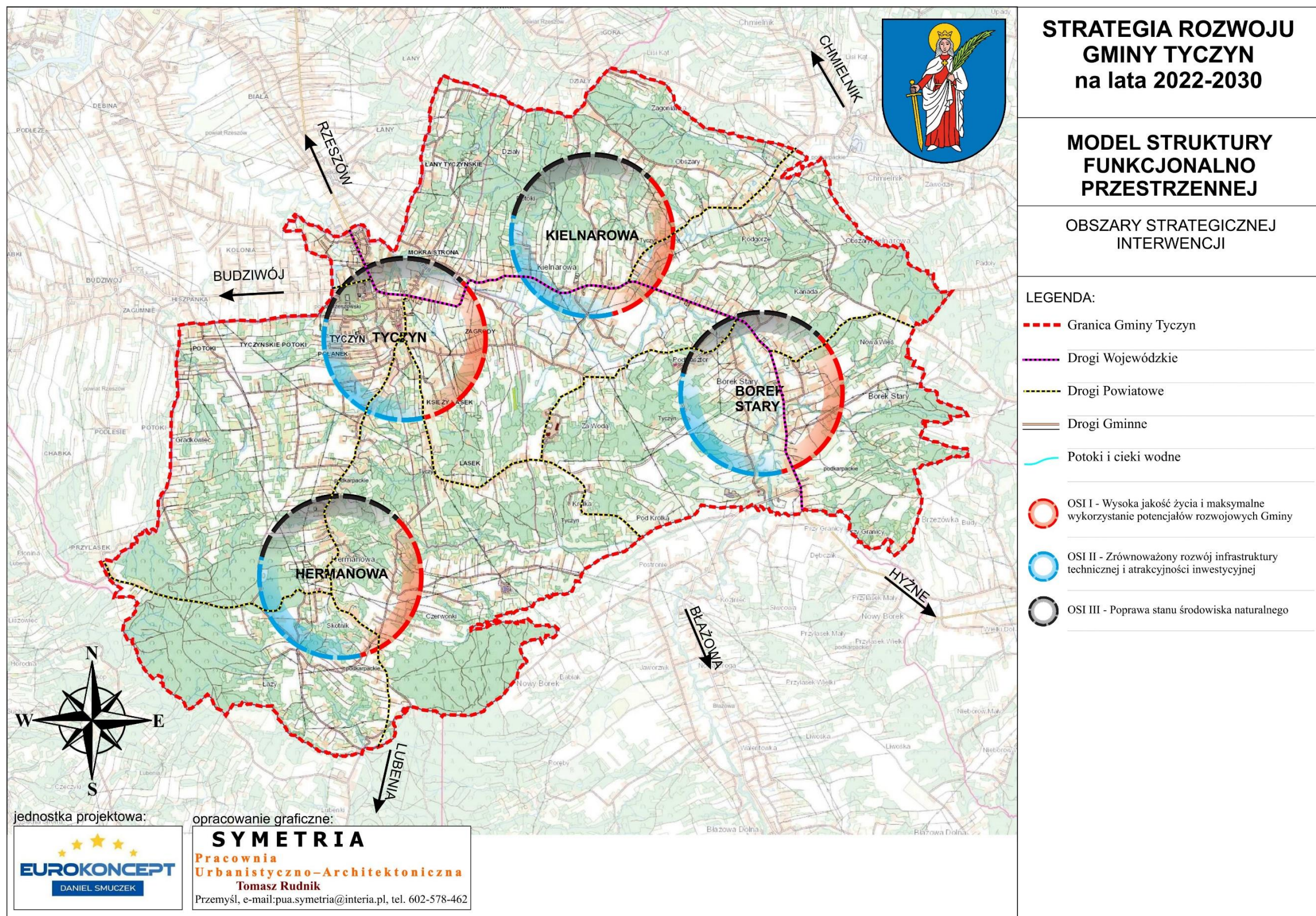

Źródło: Opracowanie własne

Źródło: Opracowanie własne

Mapa 14 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Obszary Strategicznej Interwencji

Źródło: Opracowanie własne

ROZDZIAŁ 10

SYSTEM REALIZACJI STRATEGII, W TYM WYTYCZNE DO SPORZĄDZANIA DOKUMENTÓW WYKONAWCZYCH

10.1. Wdrażanie Strategii

Pierwszym etapem **wdrażania Strategii** jest wskazanie osób i podmiotów odpowiedzialnych za realizację zapisów *Strategia Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030*. Dokument jest uchwalany przez Radę Miejską, natomiast Burmistrz jest odpowiedzialny za całłościowy nadzór, zatwierdza wybór projektów oraz decyduje o zaangażowaniu finansowym, kadrowym i organizacyjnym Gminy w ramach każdego celu strategicznego. *Strategia* musi zaspokoić oczekiwania mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów funkcjonujących na terenie Gminy. W związku z tym powinno się planować działania we współpracy ze wszystkimi interesariuszami, którzy przyczynią się do realizacji założonych celów. Zgłaszanie nowych pomysłów ma odbywać się poprzez wypełnienie Karty projektu, a następnie sprawdzenie kart przez **Zespół ds. zarządzania Strategią** pod kątem spójności z obowiązującą *Strategią*, a następnie zaopiniowanie do dalszego procedowania.

Za realizację poszczególnych zadań zapisanych w *Strategii* odpowiada specjalnie powołany *Zespół ds. Zarządzania Strategią* (składający się z pracowników referatów Urzędu Miasta i Gminy Tyczyn, przedstawicieli jednostek organizacyjnych i przedstawicieli Rady Miejskiej), do zadań którego należy:

- wnoszenie projektów planowanych w ramach *Strategii* do ujęcia w wieloletnich programach inwestycyjnych Gminy Tyczyn,
- ustalenie szczegółowych zasad i kryteriów realizacji *Strategii*,
- zapewnienia zgodności realizacji *Strategii* z poszczególnymi dokumentami programowymi wyższego rzędu,
- monitorowanie realizacji *Strategii*,
- dokonywanie ewaluacji *Strategii*,

- dokonywanie aktualizacji *Strategii*,
- dokonywanie wszelkich czynności niezbędnych do prawidłowej realizacji założeń *Strategii*.

Koordynator projektów odpowiedzialny jest za:

- opracowywanie i składanie wniosków,
- kontrolę formalną składanych wniosków, ich zgodności z procedurami i zapisami w *Strategii*,
- zapewnienie informowania o współfinansowaniu przez UE realizowanych projektów.

Natomiast Kierownicy projektów zarządzają poszczególnymi projektami. Do zadań Kierowników projektu należy:

- określenie zadań dla zespołu projektowego,
- zlecanie zadań projektowych,
- kontrolowanie postępu prac w projekcie w celu utrzymania zgodności projektu z założonym planem,
- sporządzanie raportów dotyczących postępów w projekcie,
- zarządzanie zmianami,
- odbieranie poszczególnych zadań,
- rozliczenie projektu.

10.2. System monitorowania i ewaluacji Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn

Strategia rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 będzie realizowana z wykorzystaniem narzędzi i procedur (m.in. dokumentów wykonawczych, o których mowa w podrozdziale 10.1 (System realizacji strategii, w tym wytyczne do sporządzenia dokumentów wykonawczych) pomocnych w zarządzaniu dokumentem). W ramach zarządzania strategią można wymienić trzy podstawowe etapy:

- wdrażanie,
- monitorowanie,
- aktualizacja.

10.3. Raport z realizacji Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn

Monitoring jest systematycznym i szczegółowym badaniem realizacji *Strategii*. Koncentruje się na ocenie przebiegu prawidłowości wdrażania działań i zadań realizacyjnych w odniesieniu do przyjętego planu oraz stopnia osiągnięcia produktów i rezultatów. Monitoring przeprowadzany powinien być w trakcie realizacji i obejmuje: harmonogram, budżet oraz

weryfikację zaplanowanych rezultatów poszczególnych zadań. Za monitoring odpowiada *Zespół ds. Zarządzania Strategią*.

Monitorowanie realizacji Strategii powinno odbywać się na bieżąco, natomiast zaleca się sporządzanie rocznych raportów z oceny stopnia realizacji celów i rezultatów.

Monitoring obejmuje następujące działania:

- zbieranie i analizowanie danych,
- formułowanie wniosków, tworzenie raportów i ewaluację.

Monitoring Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030

Ewaluacja jest cyklicznym badaniem wybranych elementów strategii i powinna się koncentrować na stopniu realizacji celów strategicznych oraz spełnienia wizji strategicznej. Ewaluacja powinna następować w kluczowych momentach realizacji Strategii. Ewaluacja jest przeprowadzana na podstawie danych uzyskanych podczas monitoringu. Monitoring i ewaluacja są, zatem przeprowadzane na dwóch poziomach: pierwszy dotyczy monitorowania realizacji działań i zadań, drugi monitorowania i ewaluacji osiągnięcia celów strategicznych.

Ewaluacja strategii rozwoju społeczno-gospodarczego obejmuje następujące elementy:

- ewaluacja ex-ante - ewaluacja przed rozpoczęciem procesu wdrażania, która oceni trafność założeń oraz sposobów realizacji,
- ewaluacja on-going - ewaluacja w trakcie realizacji, w połowie wdrażania, która oceni poziom realizacji celów strategicznych oraz zidentyfikuje czynniki mające wpływ na realizację zaplanowanych działań strategicznych,
- ewaluacja ex-post - ewaluacja po zakończeniu okresu obowiązywania strategii, która podsumuje efekty działań strategicznych oraz pozwoli na wyciągnięcie wniosków, które winny stanowić jedną z podstaw dotyczących dalszych kierunków rozwoju oraz do podjęcia działań mających na celu ulepszenie procesu strategicznego zarządzania rozwojem społeczno-gospodarczym

Ocena zawarta ewaluacji powinna opierać się na poniższych kryteriach:

- trafność – pozwala ocenić, w jakim stopniu wyznaczone podczas konsultacji społecznych cele odpowiadają zidentyfikowanym problemom lub potrzebom interesariuszy,
- skuteczność – określa stopień realizacji celów,
- efektywność – pozwala określić stosunek poniesionych nakładów (finansowe, ludzkie, czas) do osiągniętych rezultatów,
- oddziaływanie – określa wpływ osiągniętych rezultatów na grupę interesariuszy,
- trwałość efektów – pozwala określić, czy pozytywne efekty mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego.

Do efektywnego monitorowania procesów wdrażania Strategii należy posłużyć się wskaźnikami ze Wspólnej Listy Wskaźników Kluczowych (WLWK) dla projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz wskaźnikami własnymi. Przykładowe wskaźniki wskazano w rozdziale 7 *Plan operacyjny strategii Rozwoju Gminy Tyczyn na lata 2022-2030 oraz kierunki interwencji rozwoju gminy osiągnięcia celów*. Wskazane wskaźniki stanowią katalog otwarty. Dobór właściwych wskaźników rezultatu, produktu oraz oddziaływania umożliwi efektywne monitorowanie procesu wdrażania *Strategii*, w tym:

- wskaźniki produktu – określają bezpośredni, materialny efekt realizacji przedsięwzięcia mierzony konkretnymi wielkościami (np. długość wybudowanych dróg gminnych);
- wskaźniki rezultatu – określają bezpośredni wpływ zrealizowanego produktu na otoczenie społeczno–ekonomiczne uzyskany natychmiast po zakończeniu projektu (np. liczba osób korzystających z infrastruktury społecznej);
- wskaźniki oddziaływania – określają długookresowy wynik realizacji strategii (np. poprawa sytuacji na rynku pracy).

Tabela nr Część raportu ze zrealizowanych wskaźników

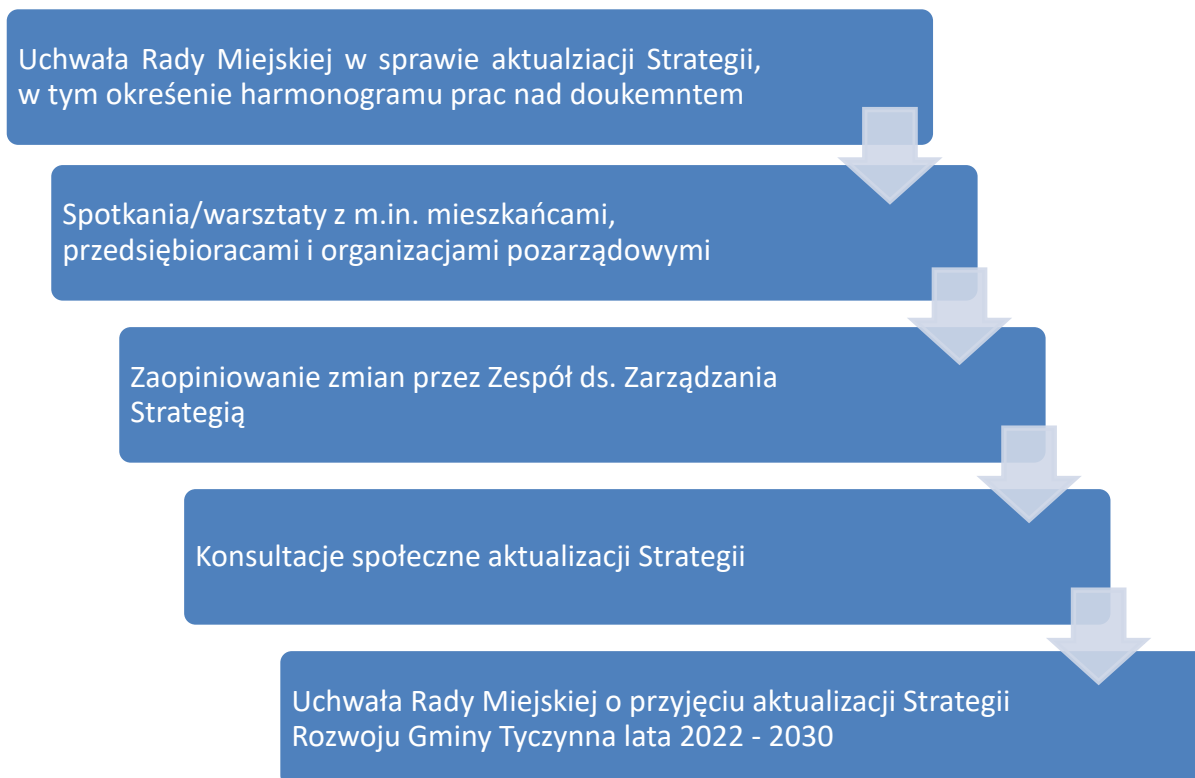
Obszar nr				
Cel operacyjny				
Nazwa wskaźnika	Jednostka miary (np. km, szt.)	Źródło danych (np. GUS, UG)	Wartość dla roku bazowego (2020 r.)	Wartość dla roku badanego (..... r.)
Wskaźnik produktu				
Wskaźnik rezultatu				

Wskaźnik oddziaływania				

10.4. Ewaluacja – ocena skutków wdrażania zapisów Strategii

W przypadku stwierdzenia zmian warunków i bieżącej sytuacji Gminy podczas monitorowania i ewaluacji Strategii, konieczna jest aktualizacja dokumentu. W tym celu niezbędne jest zaangażowanie m.in. mieszkańców, przedsiębiorców oraz organizacji pozarządowych, organizując spotkania/warsztaty mające na celu zaktualizowania celów i kierunków działań Gminy. Materiały powinny być na bieżąco analizowane i uwzględniane przez Zespół ds. Zarządzania Strategią w trakcie ewaluacji. Pomysły i nowe projekty powinny być zamieszczane w Karcie Projektu. Karta Projektu powinna zawierać minimum składające się z następujących elementów: nazwa, podmiot odpowiedzialny za realizację zadania, opis zadania, cel, termin realizacji, koszty, źródła finansowania, zgodność ze Strategią, wskaźniki produktu, rezultatu oraz oddziaływania oraz wskazanie osoby zgłaszającej projekt.

W przypadku zasadniczych zmian celów i kierunków rozwoju Gminy Tyczyn, należy uchwałą Rady Miejskiej zaktualizować zapisy *Strategii*. Aktualizacja *Strategii* powinna odbywać się według poniższego schematu:

10.5. Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej („Strategia rozwoju gminy – poradnik praktyczny” luty 2021 r.) jako dokumenty wykonawcze względem strategii rozwoju, należy rozumieć obowiązkowe lub fakultatywne plany i programy funkcjonujące w gminie.

Należy także pamiętać, iż podczas tworzenia nowych, bądź aktualizacji istniejących sektorowych gminnych planów i programów, powinny być one spójne ze Strategią Rozwoju Gminy. Do takich dokumentów należą m.in.:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- Lokalny program rewitalizacji/Gminny program rewitalizacji,
- Program ochrony środowiska,
- Plan gospodarki niskoemisyjnej,
- Strategia rozwiązywania problemów społecznych,
- Program współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3. ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- Gminny program opieki nad zabytkami,
- Plan zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe.

Do planów i programów obowiązujących w gminie Tyczyn strategii można zaliczyć między innymi:

L.p.	Obszar tematyczny	Dokumenty wykonawcze	Aktualność dokumentu	Spójność
1	Planowanie przestrzenne	Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Tyczyn	Należy dokonać przeglądu dokumentu w celu stwierdzenia jego aktualności	Należy dokonać przeglądu dokumentu w celu stwierdzenia jego spójności
2	Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Tyczyn	Aktualny	Spójny
3	Polityka społeczna	Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2021 – 2027	Aktualny	Spójny

4		Program rewitalizacji Gminy Tyczyn 2017 – 2023	Aktualny	Spójny
5	Rozwój lokalny	Program współpracy Gminy Tyczyn z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na 2022 r.	Aktualny	Spójny
6	Finanse publiczne	Wieloletnia prognoza finansowa Gminy Tyczyn na lata 2021 – 2032	Aktualna	Spójna
7		Uchwała budżetowa Gminy Tyczyn na rok 2022	Aktualna	Spójna

10.6. Informowanie lokalnej społeczności

Naczelnym celem przygotowania, a następnie wdrażania Strategii jest zapisane w wizji i misji, zapewnienie mieszkańcom gminy Tyczyn jak najbardziej dogodnych warunków do życia, pracy i wypoczynku.

Realizacja Strategii ma służyć lokalnej społeczności, wobec tego powinna zostać powiadomiona o jej kluczowych zapisach, bowiem uchwalony przez Radę Miejską w Tyczynie dokument jest nie tylko „przewodnikiem” dla działań samorządu, ale pełni również funkcję informacyjną dla mieszkańców, którzy powinni dowiedzieć się z niej, jakie działania będą, w perspektywie kolejnych kilku lat, podejmowane przez Urząd Miejski w Tyczynie i podległe mu jednostki.

Oprócz publikacji pełnej wersji raportu i Strategii w Biuletynie Informacji Publicznej, najważniejsze tezy Strategii zostaną zaprezentowane poprzez stronę internetową gminy i media lokalne.

Ważne jest także cykliczne informowanie lokalnej społeczności o postępach we wdrażaniu Strategii, przede wszystkim poprzez publikację corocznych, syntetycznych sprawozdań.

ROZDZIAŁ 11

RAMY FINANSOWE ORAZ ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Ramy finansowe Strategii Rozwoju Gminy Tyczyn 2022-2030 posiadają jedynie charakter prognostyczny oraz zależą od szeregu zmiennych, które w praktyce mogą zupełnie zmieniać dane kwoty. Po analizie zebranych danych z **rozdziału 8 Wieloletni Plan Inwestycyjny** szacunkowo określono ramy finansowe w poszczególnych obszarach:

Cel strategiczny 1 Wysoka jakość życia i maksymalne wykorzystanie potencjałów rozwojowych Gminy 47 000 000,00 zł	Cel strategiczny 2 Zrównoważony rozwój infrastruktury technicznej i atrakcyjności inwestycyjnej 341 000 000,00 zł
Cel strategiczny 3 Poprawa stanu środowiska naturalnego 40 900 000,00 zł	

Cele strategiczne i operacyjne opracowane w ramach niniejszej *Strategii*, które stanowią podstawę do podejmowania i realizacji konkretnych projektów, mogą być finansowane z dochodów własnych gminy oraz ze środków zewnętrznych. Wśród tych ostatnich wyróżnić możemy m.in. środki z:

- Funduszy Europejskich dla Podkarpacia na lata 2021-2027,
- Wspólnej Polityki Rolnej (WPR 2021-2027),
- Krajowego Planu Odbudowy (KPO),
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Rządowego Funduszu Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych
- Wojewody Podkarpackiego,
- Marszałka Województwa Podkarpackiego,
- Powiatowych Urzędów Pracy,
- pożyczek i kredytów bankowych.

Nowy okres programowania środków unijnych stwarza możliwość pozyskania przez gminę dotacji na działania służące *stricte* realizacji celów zawartych w przedmiotowym dokumencie strategicznym. Wykorzystanie tych możliwości w istotnym stopniu uzależnione jest od aktywności władzy w pozyskiwaniu nowych środków zewnętrznych. Poniżej prezentujemy krótki opis poszczególnych programów mogących stanowić źródło finansowania projektów opisanych w *Strategii*:

- **Instrumenty wynikające z polityk rozwojowych Unii Europejskiej**

Samorząd będzie mógł korzystać z instrumentów przygotowywanych na nową perspektywę finansową 2021-2027, a w przypadku PROW z dodatkowej puli wynikającej z wydłużenia horyzontu realizacji tego programu.

- **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Następca Programu Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Program przyczyni się do rozwoju gospodarki niskoemisyjnej, ochrony środowiska oraz przeciwdziałania i adaptacji do zmian klimatu. Fundusz wesprze również inwestycje transportowe oraz zapewni równy dostęp do opieki zdrowotnej oraz poprawi odporności systemu ochrony zdrowia, wzmocni rolę kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym

- **Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki (FENG)**

Program jest kontynuacją dwóch wcześniejszych programów: Innowacyjna Gospodarka 2007-2013 (POIG) oraz Inteligentny Rozwój 2014-2020 (POIR). Program ma na celu zwiększenie potencjału w zakresie badań i innowacji oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii; wzrost konkurencyjności MŚP; rozwinięcie umiejętności na rzecz inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości; transformację gospodarki w kierunku Przemysłu 4.0 oraz zielonych technologii. Z programu będą mogli skorzystać m.in. przedsiębiorcy, instytucje z sektora nauki, konsorcja przedsiębiorstw oraz instytucje otoczenia biznesu, w szczególności ośrodki innowacji.

- **Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 (FERS)**

Następca Programu Wiedza Edukacja Rozwój (POWER). Główne obszary działania FERS to: praca, edukacja, zdrowie oraz dostępność. Program będzie wspierał projekty z zakresu:

- poprawy sytuacji osób na rynku pracy,
- zwiększenia dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami,
- zapewnienia opieki nad dziećmi,
- podnoszenia jakości edukacji i rozwoju kompetencji,
- integracji społecznej,
- rozwoju usług społecznych i
- ekonomii społecznej oraz ochrony zdrowia.

- **Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC)**

Program jest następcą programu Polska Cyfrowa (POPC), który w latach 2014-2020 wspierał cyfryzację w Polsce. FERC będzie koncentrował się przede wszystkim na: zwiększeniu dostępu do ultraszybkiego internetu szerokopasmowego, udostępnieniu zaawansowanych e-usług pozwalających w pełni na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnieniu cyberbezpieczeństwa w ramach nowego dedykowanego obszaru interwencji, rozwoju gospodarki opartej na danych, wykorzystującej najnowsze technologie cyfrowe, rozwoju współpracy międzysektorowej na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych, wsparciu rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa dla jednostek samorządu terytorialnego (jst) i przedsiębiorców.

- **Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej (FEPW)**

Jako jedyny program ponadregionalny, realizowany będzie w Polsce po raz trzeci. Zakres wsparcia obejmuje wsparcie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, zwiększenie atrakcyjności miast i podniesienie jakości życia mieszkańców w dobie zmian klimatu, zwiększenie dostępności transportowej Polski Wschodniej, rozwój społeczno-gospodarczy dzięki turystyce.

- **Fundusze Europejskie dla Podkarpacia**

Na poziomie regionalnym środki polityki spójności będą dostępne w ramach kontynuacji dotychczasowych Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Podkarpackiego.

Fundusze Programu zostaną przeznaczone na realizację następujących priorytetów:

Priorytet 1. Konkurencyjna i cyfrowa gospodarka.

Priorytet 2. Energia i środowisko.

Priorytet 3. Mobilność miejska.

Priorytet 4. Mobilność i łączność.

Priorytet 5. Przyjazna Przestrzeń Społeczna.

Priorytet 6. Rozwój zrównoważony terytorialnie.

Priorytet 7. Kapitał ludzki gotowy do zmian.

Priorytet 8. Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność.

Priorytet 9. Pomoc techniczna.

Priorytet 10. Pomoc techniczna.

- **Programy dedykowane obszarom wiejskim**

Na nową perspektywę finansową przygotowywany został Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, który **będzie realizował 9 celów szczegółowych WPR:**

1. wspieranie **godziwych dochodów gospodarstw rolnych** i ich odporności w całej Unii w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego,
2. zwiększenie **zorientowania na rynek i konkurencyjności**, w tym większe ukierunkowanie na badania naukowe, technologię i cyfryzację,
3. **poprawa pozycji rolników** w łańcuchu wartości,
4. przyczynianie się do **łagodzenia zmiany klimatu i przystosowywania się do niej**, a także do zrównoważonej produkcji energii,
5. wspieranie zrównoważonego rozwoju i **wydajnego gospodarowania zasobami naturalnymi, takimi jak woda, gleba i powietrze**,
6. przyczynianie się do **ochrony różnorodności biologicznej**, wzmacnianie usług ekosystemowych oraz **ochrona siedlisk i krajobrazu**,
7. **przyciąganie młodych rolników i ułatwianie rozwoju działalności gospodarczej** na obszarach wiejskich,
8. **promowanie zatrudnienia**, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki i zrównoważonego leśnictwa,
9. **poprawa reakcji rolnictwa UE na potrzeby społeczne dotyczące żywności i zdrowia**, w tym bezpiecznej, bogatej w składniki odżywcze i **zrównoważonej żywności**, jak też **dobrostanu zwierząt**

- **Krajowy Plan Odbudowy (KPO) przygotowywany na podstawie Europejskiego Planu Odbudowy**

Przeznaczony na zwiększenie produktywności gospodarki oraz tworzenie wysokiej jakości miejsc pracy w wybranych obszarach.

Inicjatywy zarządzane z poziomu europejskiego (np. **Erasmus+, LIFE, Cyfrowa Europa, Interreg**) lub dostępne na podstawie umów międzynarodowych (**Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego**).

Instrumenty finansowane z budżetu państwa, funduszy celowych i innych krajowych środków publicznych

Poza środkami wsparcia UE samorząd i jego interesariusze (m.in. organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy) będą mogli ubiegać się o dofinansowanie działań w ramach dostępnych instrumentów krajowych. Do najważniejszych należą:

- **Rządowy Fundusz Polski Ład: Program Inwestycji Strategicznych**, mający na celu bezwrotne dofinansowanie projektów inwestycyjnych realizowanych przez gminy, powiaty i miasta lub ich związki w całej Polsce;

- **Rządowy Fundusz Rozwoju Dróg**, w ramach którego finansowane będą projekty związane z budową, przebudową, remontem dróg powiatowych lub dróg gminnych oraz przebudową dróg wewnętrznych, które po uzyskaniu właściwych parametrów technicznych będzie można zaliczyć do odpowiedniej kategorii dróg publicznych;
- **Program Rozwoju Elektromobilności**, w ramach którego finansowane będą projekty związane z rozwojem elektromobilności oraz transportem opartym na paliwach alternatywnych;
- **Program Społecznych Inicjatyw Mieszkaniowych** – to instrument wsparcia samorządów, które będą mogły realizować inwestycje w formule społecznego budownictwa czynszowego;
- **Rządowy Fundusz Inwestycji Lokalnych**, w ramach którego rządowe środki trafiają do gmin, powiatów i miast w całej Polsce m.in.: na inwestycje ważne dla społeczności lokalnych;
- pozostałe programy finansowane z budżetu państwa, m.in.: w zakresie ochrony środowiska - realizowane przez NFOŚiGW, właściwy WFOŚiGW; w zakresie opieki nad osobami niepełnosprawnymi – realizowane przez PFRON, a także **Program Senior+**, **Program „Aktywni+” na lata 2021-2025**; w zakresie kultury, itd.

Wskazane powyżej źródła finansowania należy rozpatrywać jako katalog otwarty, który może ulec zmianom, z uwagi na aktualnie opracowywaną nową perspektywę finansowania 2021-2027, czas realizacji projektów nastąpi w latach 2023-2030. Tym samym należy zakładać, że w tym okresie pojawią się również inne programy dofinansowujące skierowane na rozwój inwestycji w samorządach. Identyfikacja i wybór potencjalnych źródeł, z których mogą być finansowane poszczególne przedsięwzięcia w ramach *Strategii* wymaga właściwej organizacji i koordynacji procesu pozyskiwania tych środków. W związku z powyższym zakłada się bieżące monitorowanie źródeł finansowania przez pracowników w urzędzie, co daje gwarancje ciągłej aktualizacji i dostosowywania najlepszych źródeł finansowych do realizacji zamierzonych inwestycji.

SPIS TABEL

Tabela 1	Ludność, średnia gęstość zaludnienia oraz powierzchnia gmin powiatu rzeszowskiego	15
Tabela 2	Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2016-2021.....	16
Tabela 3	Struktura wiekowa mieszkańców gminy Tyczyn w 2021 roku	20
Tabela 4	Liczba uczniów w szkołach w roku szkolnym 2021/2022 (stan na 30 września 2021 r.).	22
Tabela 5	Liczba dzieci w przedszkolach we wrześniu 2021.	22
Tabela 6	Liczba uczniów w placówkach oświatowych w roku 2016-2020 bez klas specjalnych*).	23
Tabela 7	Zatrudnienie w placówkach oświatowych na terenie gminy Tyczyn 2020-2021.....	23
Tabela 8	Dane dotyczące opieki zdrowotnej w gminie Tyczyn w 2017 oraz 2021 roku.....	25
Tabela 9	Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Tyczyn oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2017-2021.....	27
Tabela 10	Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy pod względem przyczyn trudnych sytuacji życiowych w Gminie Tyczyn w latach 2017-2021.....	30
Tabela 11	Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie gminy Tyczyn oraz kwoty wypłacanych świadczeń w latach 2016-2020.....	31
Tabela 12	Liczba imprez kulturalnych zorganizowanych w Gminie Tyczyn oraz liczba uczestników imprez, na tle powiatu rzeszowskiego w 2021 roku	42
Tabela 13	Liczba czytelników oraz wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz w gminie Tyczyn	44
Tabela 14	Szczegółowe dane dotyczące klubów sportowych oraz liczby osób ćwiczących na terenie gminy Tyczyn.....	48
Tabela 15	Dane dotyczące frekwencji w wyborach na terenie gmin powiatu rzeszowskiego	51
Tabela 16	Miejscowe zagrożenia według rodzaju zagrożenia na przestrzeni lat 2018-2021	52
Tabela 17	Działania ratownicze podejmowane przez OSP na terenie gminy Tyczyn na przestrzeni lat 2018-2021	52
Tabela 18	Zdarzenia drogowe na terenie gminy Tyczyn w latach 2018-2020.....	53
Tabela 19	Obiekty wpisane do rejestru zabytków w Gminie Tyczyn, stan na 31.03.2022.....	68
Tabela 20	Liczba wydanych decyzji o warunkach zabudowy i decyzji o ustaleniu lokalizacji celu publicznego na przestrzeni lat 2017-2021	74
Tabela 21	Wykaz dróg powiatowych (numery, przebiegi) i łączna ich długość na terenie gminy	75
Tabela 22	Zasoby mieszkaniowe na terenie gminy Tyczyn*	79
Tabela 23	Wyposażenie mieszkań w instalacje techniczne i sanitarne*	80
Tabela 24	Budownictwo mieszkaniowe w latach 2017 – 2021	81
Tabela 25	Budynki niemieszkalne oddane do użytkowania w latach 2017 - 2021	81

Tabela 26	Ilość sprzedanej wody w gminie Tyczyn latach 2020- 2021	84
Tabela 27	Wybrane dane dotyczące sieci wodociągowej w roku 2017 oraz 2021	84
Tabela 28	Dane dotyczące instalacji kanalizacyjnej w gminie Tyczyn*).....	85
Tabela 29	Wybrane dane dotyczące sieci gazowej w gminie Tyczyn*)	87
Tabela 30	Masa odebranych odpadów komunalnych z terenu gminy Tyczyn w latach 2017-2021	89
Tabela 31	Struktura ludności gminy Tyczyn wg ekonomicznych grup wiekowych w roku 2016 oraz 2021	92
Tabela 32	Pracujący na terenie gminy Tyczyn w latach 2017-2021.....	93
Tabela 33	Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gminy Tyczyn w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle powiatu rzeszowskiego według płci	94
Tabela 34	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w gminie Tyczyn w latach 2017 - 2021.....	96
Tabela 35	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie gmin powiatu rzeszowskiego	96
Tabela 36	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane na terenie gminy Tyczyn	97
Tabela 37	Podmioty gospodarki narodowej wg sekcji PKD oraz sektorów własnościowych zarejestrowane na terenie gminy Tyczyn	98
Tabela 38	Wskaźniki w zakresie podmiotów gospodarki narodowej dla obszaru gminy Tyczyn za lata 2017 i 2021.....	100
Tabela 39	Rodzaje użytków rolnych i gruntów leśnych na terenie gminy Tyczyn	100
Tabela 40	Rodzaje gospodarstw na terenie gminy Tyczyn	101
Tabela 41	Realizacja budżetu gminy Tyczyn na przestrzeni lat 2017-2021 w zł	101
Tabela 42	Kształtowanie się dochodów majątkowych na przestrzeni lat 2017-2021.....	102
Tabela 43	Udział wydatków majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach budżetowych na przestrzeni lat 2017-2021	103

SPIS MAP

Mapa 1 Położenie Gminy Tyczyn na tle kraju, Województwa Podkarpackiego i powiatu rzeszowskiego	12
Mapa 2 Podział administracyjny powiatu rzeszowskiego	13
Mapa 3 Gmina Tyczyn	14
Mapa 4 Wschodnia Polska	146
Mapa 5 Miejskie obszary funkcjonalne	150
Mapa 6 Miejskie obszary funkcjonalne	154
Mapa 7 Obszary wiejskie województwa podkarpackiego	155
Mapa 8 Obszary funkcjonalne o znaczeniu ponadregionalnym	160
Mapa 9 Obszary funkcjonalne o znaczeniu regionalnym	161
Mapa 10 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Uwarunkowania przyrodnicze i infrastrukturalne	168
Mapa 11 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn – Funkcje terenów w gminie	169
Mapa 12 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Mapa osuwisk i terenów zagrożonych	170
Mapa 13 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Wieloletni Plan Inwestycyjny	171
Mapa 14 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej gminy Tyczyn - Obszary Strategicznej Interwencji	172

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1	Powierzchnia gmin powiatu rzeszowskiego w km2 (2021r.)	14
Wykres 2	Stan ludności w gminie Tyczyn na przestrzeni 2011-2021r.	16
Wykres 3	Liczba urodzeń i zgonów oraz przyrost naturalny w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2016-2021	17
Wykres 4	Liczba urodzeń, zgonów oraz przyrost naturalny na terenie gmin powiatu rzeszowskiego w roku 2021	18
Wykres 5	Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji w gminie Tyczyn na przestrzeni lat 2017 -2021.	19
Wykres 6	Liczba zameldowań i wymeldowań ogółem oraz saldo migracji na terenie gmin powiatu rzeszowskiego	20
Wykres 7	Liczba korzystających ze świadczeń rodzinnych na terenie Gminy Tyczyn w latach 2017-2021	28
Wykres 8	Udział osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem na przestrzeni lat 2016-2020 w województwie podkarpackim, powiecie rzeszowskim oraz gminie Tyczyn.....	29
Wykres 9	Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w gminach powiatu rzeszowskiego	50
Wykres 10	Korzystający z sieci wodociągowej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego*).....	85
Wykres 11	Korzystający z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego*).....	86
Wykres 12	Korzystający z sieci gazowej w % ogółu ludności w gminach powiatu rzeszowskiego*)	87
Wykres 13	Odebrane zmieszane odpady komunalne oraz odpady zebrane w sposób selektywny z terenu gminy Tyczyn w latach 2017-2021 w %	90
Wykres 14	Struktura ludności gminy Tyczyn według ekonomicznych grup wiekowych w roku 93	
Wykres 15	Udział zarejestrowanych bezrobotnych mieszkańców gminy Tyczyn w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na tle gmin i powiatu rzeszowskiego	95
Wykres 16	Podmioty gospodarki narodowej wg klas wielkości w gminie Tyczyn	99
Wykres 17	Dochody oraz wydatki na 1 mieszkańca na przestrzeni lat 2017-2021 w zł	102
Wykres 18	Kształtowanie się dochodów majątkowych na przestrzeni lat 2017-2021	103
Wykres 19	Udział wydatków bieżących oraz majątkowych (inwestycyjnych) w wydatkach ogółem na przestrzeni lat 2017-2021	104
Wykres 20	Wysokość pozyskanych środków w ramach programów i projektów unijnych w latach 2014-2020	105
Wykres 21	Ocena poszczególnych sfer życia na terenie gminy (w % udzielonych odpowiedzi)	107
Wykres 22	Atuty gminy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi).....	108
Wykres 23	Priorytetowe działania do wykonania na terenie gminy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi)	108
Wykres 24	Branża gospodarki posiadająca największy potencjał rozwojowy – pytanie wielokrotnego wyboru (w % udzielonych odpowiedzi)	109
Wykres 25	Wizytówka gminy w 2030 r. według jej mieszkańców – pytanie wielokrotnego wyboru (% udzielonych odpowiedzi)	110
Wykres 26	Informacje dot. ankietowanych mieszkańców gminy Zarzecze	110

SPIS ZDJĘĆ

Zdjęcie 1	Kościół parafialny w Tyczynie.....	62
Zdjęcie 2	Wnętrze kościoła parafialnego	62
Zdjęcie 3	Zespół klasztorny oo. dominikanów w Borku Starym	63
Zdjęcie 4	Cudowny Obraz Matki Boskiej Boreckiej	63
Zdjęcie 5	Zespół pałacowo-parkowy	65
Zdjęcie 6	Pomnik Grunwaldu	66
Zdjęcie 7	Zabytkowe Kamieniczki w Rynku w Tyczynie.....	68
Zdjęcie 8	Niebieski szlak w Kielnarowej	71
Zdjęcie 9	Trasy rowerowe w gminie Tyczyn.....	72